

Sosiaalinen kuntoutus

Työntekijöiden näkemyksiä määrittelystä, tarpeista ja toteutuksesta

Eskelinen Asta

Opinnäytetyö, syksy 2016

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Syrjäytymisvaarassa olevien terveyden ja hyvinvoinnin edistämisen koulutusohjelma

Sosionomi (YAMK)

TIIVISTELMÄ

Eskelinen, Asta. Sosiaalinen kuntoutus Työntekijöiden näkemyksiä määrittelystä, tarpeista ja toteutuksesta. Diak, Helsinki, syksy 2016, 85 s., 3 liitettä. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Syrjäytymisvaarassa olevien terveyden ja hyvinvoinnin edistämisen koulutusohjelma, sosionomi (YAMK).

Sosiaalihuoltolakiin on uutena palveluna säädetty sosiaalinen kuntoutus, joka Espoossa asemoituu aikuissosiaalityöhön. Aikuissosiaalityön asiakkailla haasteet liittyvät yleisimmin työttömyyteen ja talouteen. Asiakkuuden kestot ovat pidentyneet ja ongelmat ovat saattaneet kasautua. Asiakkaiden tilanteissa on tekijöitä, jotka estävät tai hankaloittavat työllistymistä. Nämä tekijät on tärkeä tunnistaa tilanteen edistämiseksi.

Asiakkaiden tarpeisiin vastaamisen edellytyksenä on palvelutarpeiden tunnistaminen. Opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää aikuissosiaalityön työntekijöiden näkemyksiä sosiaalisesta kuntoutuksesta kokonaisuutena ja erityisesti työllistymisvalmiuksia edistävästä sosiaalisesta kuntoutuksesta. Lisäksi etsittiin tietoa siitä millaisia työllistymisvalmiuksia edistävän sosiaalisen kuntoutuksen tarpeita työntekijät tunnistavat asiakkailla.

Opinnäytetyö on laadullinen tutkimus. Aineisto on kerätty haastattelemalla Espoon aikuissosiaalityön sosiaaliohjaajia ja sosiaalityöntekijöitä. Teemahaastattelut toteutuivat ryhmämuotoisena kevään 2016 aikana. Aineistonanalyysi toteutui aineistolähtöistä sisällönanalyysia noudattaen.

Tulosten mukaan osa puutteellisista työllistymisvalmiuksista on helposti tunnistettavissa. Helposti tunnistettavaa on muun muassa puutteellinen ammatillinen osaaminen tai kielitaito. Osan kohdalla tarpeiden tunnistaminen on nykyisillä työmenetelmillä haastavaa ja jää osin toteutumatta. Esimerkiksi päihteiden käyttö ja motivaatioon vaikuttavat yksilölliset tekijät eivät aina tule esille.

Johtopäätöksenä voidaan painottaa oman työntekijän ja palvelutarpeen arvion merkityksellisyyttä asiakkaan tilanteen edistämisen kannalta. Sosiaalinen kuntoutus voisi toteutua sekä työotteena, että erillisenä syvennettynä palveluna. Työskentelyn tulee olla riittävän pitkäkestoista ja tavoitteellista.

Asiasanat: sosiaalinen kuntoutus, aikuissosiaalityö, pitkäaikaistyöttömyys

ABSTRACT

Eskelinen, Asta. Social rehabilitation. Employees' visions of definition, needs and implementation. 85 p., 3 appendices. Language: Finnish. Helsinki, Autumn 2016.

Diaconia University of Applied Sciences. Promotion of the health and wellbeing of people in danger of marginalisation. Master of Social services. (UAS master's degree).

There is a new service in the social welfare act called social rehabilitation. In Espoo, Finland that is implemented by adult social work. Clients of adult social work have challenges most commonly in context with unemployment and economics. People are usually adult social work clients for a longer period of time and problems may have been piled up. To promote the client's situation it is important to identify the factors that prevent the promotion of the situation or work as barriers of employment.

The aim of the study was to find out the view of adult social workers about what social rehabilitation is. In addition, this study was looking for information about what the client's needs for employment skills are. Responding to the client's needs is a prerequisite for the identification of service needs. The subject of the study are the views of employees of the promotion of social rehabilitation.

This study was qualitative. The material was collected by interviewing the social counsellors and social workers at adult social work in Espoo. The theme interviews were carried out in group format during the spring of 2016. The data analysis was completed in accordance with the material-based content analysis.

According to the results, a part of the required needs are easily identifiable, e.g. lacking professional or language skills. The needs of some clients prove more challenging to identify by the current working methods. For example, substance abuse and the impact on the motivation of individual clients do not always come across.

As a conclusion, the meaning of the client's own employee and service need assessment can be emphasized to promote the client's situation in the best possible way. Social rehabilitation can be realized as a way to work or as more directed service. The work should be sufficiently long-term and goal-oriented.

Keywords: social rehabilitation, adult social work, long-term unemployment

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	6
2 TOIMINTAYMPÄRISTÖNÄ AIKUISSOSIAALITYÖ	7
2.1 Aikuissosiaalityö	8
2.2 Sosiaalityö	10
2.3 Sosiaaliohjaus	11
3 SOSIAALINEN KUNTOUTUS.....	12
3.1 Sosiaalinen kuntoutus käsitteenä	13
3.2 Sosiaalisen kuntoutuksen tavoite	14
3.3 Sosiaalinen kuntoutus toimintana.....	14
3.3.1 Osallisuuden edistäminen.....	15
3.3.2 Syrjäytymisen ehkäisy ja hyvinvointi	17
4 PITKÄAIKAISTYÖTÖN SOSIAALISEN KUNTOUTUKSEN ASIAKKAANA ...	19
4.1 Pitkäaikaistyöttömyys ja työllistymisen haasteet	20
4.2 Työttömyys ja terveiserot.....	22
4.3 Työttömyys ja talous.....	23
5 PITKÄAIKAISTYÖTÖN JA PALVELUJÄRJESTELMÄ.....	26
5.1 Aktivointi ja asiakaslähtöisyys	26
5.2 Sosiaalipalvelut sosiaalisen kuntoutumisen tukena.....	29
5.3 Sosiaalinen kuntoutus Espoossa.....	31
6 TUTKIMUKSEN METODISET RATKAISUT	35
6.1 Opinnäytetyön tavoite ja tutkimuskysymykset	35
6.2 Aineiston hankintana ryhmämuotoinen teemahaastattelu	36
6.3 Aineiston analyysi.....	38
7 NÄKEMYKSIÄ SOSIAALISESTA KUNTOUTUKSESTA.....	40
7.1 Sosiaalinen kuntoutus	40
7.2 Työllistymisvalmiuksia edistävän sosiaalisen kuntoutuksen tarpeiden tunnistaminen	43
7.3 Sosiaalisen kuntoutuksen toteutus	50

8 TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUS JA EETTISET KYSYMYKSET	54
9 POHDINTA JA JOHTOPÄÄTÖKSET	57
KUVIO 5. Näkemys sosiaalisesta kuntoutuksesta	57
9.1 Sosiaalisen kuntoutuksen määrittely	58
9.2 Merkityksellinen palvelutarpeen arvio	59
9.3 Pohdintaa toteutuksesta	62
9.4 Yleistä pohdintaa	65
LÄHTEET	69
LIITE 1: Haastattelurunko	79
LIITE 2: Suostumuslomake	80
LIITE 3: Kyselylomake	81

1 JOHDANTO

Suomessa useita vuosia heikkona jatkunut talous- ja työllisyyskehitys näyttäytyy syrjäytymiskehityksessä. Työllisyystilanne on heikentynyt, pitkäaikaistyöttömyys on kasvanut ja osa ihmisistä on syrjäytynyt työelämästä pysyvästi. Syrjäytymistä, köyhyyttä ja terveysongelmia vähentävän ohjelman valmistelussa on huomattu, että tulosten saaminen edellyttää aitoa eri hallinnon alojen välistä yhteistyötä eikä mikään sektori onnistu työssä yksin. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2015, Syrjäytymistä vähentävä toimenpideohjelma 1-3.)

Sosiaalihuoltolain (1301/2014) tarkoituksena on muun muassa edistää hyvinvointia sekä sosiaalista turvallisuutta, vähentää eriarvoisuutta ja edistää osallisuutta. Lain 14. § mukaan kunnallisina sosiaalipalveluina tulee järjestää muun muassa sosiaalityötä, sosiaaliohjausta ja sosiaalista kuntoutusta. Sosiaalinen kuntoutus määritellään uudistetussa sosiaalihuoltolaissa sosiaalityön ja sosiaaliohjauksen keinoin annettavaksi palveluksi. Tehostetun tuen tavoitteena on vahvistaa toimintakykyä, torjua syrjäytymistä ja edistää osallisuutta. Näkemys perustuu pitkittyneiden ongelmien vaatimaan kokonaisvaltaiseen työskentelyyn. Työskentelyssä tulee huomioida erilaiset tarpeet, esimerkiksi pitkittyneen työttömyyden, oppimishäiriöiden tai mielenterveysongelmista johtuvat tarpeet. (Sosiaali- ja terveysministeriö, Sosiaalityö i.a.) Espoossa sosiaalista kuntoutusta kehitetään tällä hetkellä aikuissosiaalityön osaksi luettavassa sosiaalisen kuntoutuksen tiimissä.

Halu kehittyä ammatillisesti ja kehittää palvelua ovat olleet pääasiallisena vaikuttimena opinnäytetyön aihevalintaan. Oma mielenkiintoni keskittyä sosiaalisesta kuntoutuksesta työelämänvalmiuksien edistämiseen juontaa työskentelystä Työllisyyden kuntakokeilussa. Tuolloin asiakastyössä huomattiin, etteivät kaikki asiakkaat ole kykeneviä osallistumaan työvoimapalveluiden tarjoamaan palveluvalikoimaan. Ajankohtaiseksi opinnäytetyön aiheen tekee sosiaalisen kuntoutuksen tuominen sosiaalihuoltolakiin ja Kelaan 1.1.2017 siirtyvä toimeentulotuen perusosan maksatuksen siirto, joka antaa mahdollisuuden uudistaa toimintatapoja aikuissosiaalityössä. Sosiaaliturvatyöstä vapautuvat resurssit

mahdollistavat muun muassa sosiaaliseen kuntoutukseen panostamisen. Samanaikaisesti odotetaan jännityksellä sitä, säilyvätkö resurssit nykyisellään ja missä määrin työn luonteen muutos on käytännössä mahdollista. Uusien toimintojen käynnistäminen ja vakiinnuttaminen toimivaksi yhteistyömuodoksi ovat haasteellisia tehtäviä. Yhtenä perusteluna opinnäytetyön aihevalinnalle onkin suoda työntekijöille mahdollisuus tuoda esille oma näkemyksensä.

Opinnäytetyön tarkoituksena on kartoittaa aikuissosiaalityön työntekijöiden näkemyksiä työllistymisvalmiuksia edistävästä sosiaalisesta kuntoutuksesta, sen muodoista ja tarpeista asiakkailtaan. Saatua paikallista tietoa voidaan hyödyntää sosiaalisen kuntoutuksen edelleen kehittämiseksi, uusien toimintamallien luomiseksi tai käytäntöön saattamiseksi. Tässä opinnäytetyössä keskitytään sosiaaliseen kuntoutukseen, jota Espoossa tuotetaan aikuissosiaalityön ja muiden toimijoiden yhteistyönä. Käsittelen ensin aikuissosiaalityötä, sosiaalityötä ja sosiaaliohjausta. Seuraavaksi käsittelen pitkäaikaistyöttömyyttä. Viitekehyksessä tarkastellaan aikuissosiaalityön tuottamaa sosiaalista kuntoutusta pitkäaikaistyöttömyyden näkökulmasta. Viitekehyksessä keskeisiä käsitteitä ovat aikuissosiaalityö, pitkäaikaistyöttömyys ja sosiaalinen kuntoutus. Käsitteitä tullaan tarkastelemaan myös Espoon osalta.

2 TOIMINTAYMPÄRISTÖNÄ AIKUISSOSIAALITYÖ

Sosiaalityötä aikuisten parissa toteutetaan useissa toimintaympäristöissä. Tässä opinnäytetyössä aikuissosiaalityöllä tarkoitetaan kunnan sosiaalitoimistossa tarjottavaa palvelua. Aikuisten parissa tehtävän sosiaalityön jatkuvaa muutosta selittää osaltaan sosiaalityölle yhteiskunnallisesti määritellyt tehtävät ja toistuvat rakenneuudistukset. Aikuissosiaalityö käsitteenä perustuu ajatteluun, jossa palveluita tuotetaan eri ikäryhmille. Lapsille, työikäisille ja vanhuksille tuotetaan tällöin palvelut ikäryhmään tyypillisesti liittyvien tarpeiden mukaisesti. (Kankainen 2012, 5, 17.) Aikuissosiaalityössä työskentelee eri ammattiryhmiä, jotka auttavat työllistymiseen, elämänhallintaan ja äkillisiin kriisitilanteisiin liittyen. Espoossa aikuisasiakkaita palvellaan kahdessa aluetoimistossa, jossa asiakkaan

oma työntekijä määrityy asiakkaan iän ja sukunimen mukaan (Espoon kaupunki 2016, Aikuissosiaalityö.)

2.1 Aikuissosiaalityö

Aikuisasiakkaiden ongelmat liittyvät usein toimeentuloon, työttömyyteen tai elämänhallinnan vaikeuksiin (Nummela 2011, 11). Koskenalho (2013, 6) kuvaa Espoolaisen aikuissosiaalityön perustehtävän sisältävän kaksi elementtiä, jotka ovat taloudellinen tuki ja sosiaalinen kuntoutus. Tärkeäksi tutkimuksessa kuvataan tuttu työntekijä, joka tuntee asiakkaan tilanteen ja historian (Koskenalho 2013, 129). Välimaan (2008, 175) mukaan työntekijän tehtäväksi määrityy tukeminen, neuvonta ja ohjaus. Suunnitelmalliseen ja yksilölähtöiseen työhön liittyvät keskeisesti tilannearvio, asiakassuunnitelma ja kuntouttava työorientaatio.

Kangas (2011, 15–16) kuvaa aikuissosiaalityön sisällöiksi kuntoutumiseen ja työllistymiseen tähtäävien suunnitelmien tekemistä, joissa työote on palveluohjauksellinen. Aikuissosiaalityössä on erilaisissa hankkeissa pyritty vahvistamaan työelämävalmiuksia, tukemaan asiakkaita voimavaroissa ja hyvinvoinnissa. Osa hankkeista on tavoitellut myös työllistymistä. Hankkeiden kohderyhmänä ovat olleet työikäiset, jotka pääosin ovat olleet työelämän tai koulutuksen ulkopuolella. Yhteistä hankkeille on, että kohderyhmän oli katsottu tarvitsevan kuntoutusta ennen osallistumista Te-palveluiden työllistämistoimiin tai kuntouttavaan työtoimintaan osallistumista. Merkittävänä tavoitteena osallistumisessa monen kohdalla olikin toimintakyvyn kartoittaminen. Kuntoutuksen nähtiin parantavan henkilön toimintaedellytyksiä vaatimatta kuitenkaan vikaa tai vammaa perusteeksi. Hankkeilla on saavutettu positiivisia vaikutuksia laajasti: sosiaalisten taitojen lisääntymisenä, itsetunnon kehittymisenä, yleisenä elämänhallinnan lisääntymisenä, sekä osallistumisena koulutuksiin ja työllistymistoimenpiteisiin. (Hinkka, Koivisto & Haverinen 2006, 5.)

Sosiaalialan työhön ja sen työmenetelmien vaikuttavuuteen on lisääntyvässä määrin kiinnitetty huomiota. Työmenetelmien toivotaan perustuvan luotettavaan ja hyväksi havaittuun tietoon. (Haverinen 2006, 3.) Aikuissosiaalityön vaikutta-

vuoden kehittämishankkeessa Kivipelto, Blomgren, Karjalainen, Saikkonen (2013, 22–23) kuvaavat vaikuttavuutta sosiaalityön kyvyksi vastata asiakkaan tilanteesta nouseviin tarpeisiin. Vaikuttavuus kuvataan myös asetettujen tavoitteiden toteutumisenä. Vaikuttavuustietoa kaivataan lisää, tiedetään kuitenkin pitkäkestoisen työn hyödyt suhteessa kevyempään puuttumiseen. Pitkäjänteinen työ edistää asiakkaiden hyvinvointia paremmin kuin yksittäinen interventio, mikäli kyseessä on pitkittynyt, mahdollisesti monitahoinen ongelma. (Blomgren & Kivipelto 2012, 53.) Heinimaan (2015, 89–90) tutkimus osoittaa aikuissosiaalityön vaikuttavaksi asiakkaan tilanteen edistämisessä. Parhaita tuloksia oli saatu käyttämällä työmenetelminä palveluohjausta, asiakkaan mukaan jalkautumista ja yhteistyötä. Vaikuttavuutta tukivat suunnitelmallisuus ja asiakassuunnitelma.

Yksittäistä menetelmää käytettäessä kuten toimeentulotuen myöntäminen saavutetaan asiakkaan tilanteessa harvoin pysyvää muutosta. Päinvastoin, mikäli syihin ei puututa, saatetaan sillä pitkittää tilannetta. (Saikkonen, Blomgren, Karjalainen, Kivipelto 2015, 14; Kivipelto ym. 2013, 102.) Palveluohjausta voidaan toteuttaa eri tasoilla ja määrittelykin on kontekstisidonnainen. Toiminta huomioi palvelutarpeen ja palvelujärjestelmän tarjonnan pyrkien asiakkaan voimaantumiseen. Asiakkaalle voi riittää ohjaus ja neuvonta toteutuksen hoituessa oma-toimisesti. Palveluohjaksellisella työotteella tietty henkilö koordinoi asiakkaan palveluja. Yksilökohtaisella palveluotteella voidaan auttaa, mikäli tarvitaan rinnalla kulkijaa ja monipuolista tukea. (Hänninen 2007, 11–13.)

Asiakkaan tilanteeseen muutoksen tavoittelu edellyttää aikaa, ja siksi sen tavoittelu koetaan haastavaksi samanaikaisesti tiukkojen aikataulu- ja tehokkuusvaatimusten kanssa. Liian tiukat määrälliset tavoitteet voivatkin ohjata työn sisältöä siten, ettei haastaviin ja aikaa vieviin toimiin koeta tarkoituksenmukaiseksi tarttua lainkaan, mikäli tuloksen saaminen on epävarmaa tai epätodennäköistä. Aikuissosiaalityössä vaikuttavan työn toteutus edellyttää riittävää resursointia. Työskentelyyn tulee olla mahdollista varata riittävästi tapaamiskertoja ja aikaa. Tällä hetkellä työn sisältö ja määrä hankaloittavat suunnitelmallisen ja vaikuttavan työskentelyn toteutusta. (Krook, Pasto 2013, 4.)

Sosiaalityö yhtenä palveluna muiden joukossa pyrkii antamaan palvelunkäyttäjille mahdollisuuden vaikuttaa palvelujen sisältöön ja toteutustapaan. Vaikutusmahdollisuus omaa itseä koskevissa asioissa auttaa tavoitteen luomisessa ja siihen sitoutumisessa. Aikuissosiaalityössä onkin luotu toimintamuotoja, joissa asiakas voidaan ottaa mukaan luomaan uusia muotoja toiminnalle. (Kananoja, Niiranen, Jokiranta 2008, 197.) Palvelujen piiriin päätyminen ei kuitenkaan ole automaatio. Palveluissa on kohtia, jossa edellytyksenä on asiakkaan aktiivisuus. Ajan henki painottaakin omatoimisuutta ja omaa vastuuta. (Nummela 2011, 20; Honkakoski 2005, 213.)

2.2 Sosiaalityö

Sosiaalityö määritellään sosiaalihuoltolain 15. §:n mukaan tuen tarpeen arviointiin pohjautuvaksi muutostyöksi. Olennaisena osana kuvataan palvelujen ja muutoksen toteutumisen ja vaikuttavuuden seuranta. Tyypillisesti sosiaalityö on verkostotyötä ja koordinoi eri palvelut yhteen toimivaksi kokonaisuudeksi. Toiminnan tavoitteena on vähentää sosiaalisia ongelmia ja lisätä hyvinvointia. Asiakkaiden pitkittyneisiin tilanteisiin pyritään löytämään kestäviä ratkaisuja, jolloin työskentelynkäin tulee olla pitkäkestoista. (Sosiaalihuoltolain soveltamisopas 2015, 31.) Sosiaalityö pyrkii yksittäisen asiakkaan tilanteen lisäksi yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen (Isola, Turunen, Hänninen, Karjalainen, Hiilamo 2015, 14).

Kolme tärkeää asiakastyössä vastaan tulevaa ongelmakohtaa liittyvät työllisyyteen, asumiseen ja toimeentuloon (Kangas 2011, 19–20). Laitinen ja Pohjola (2010, 13) kuvaavat yllä mainittujen kohtien lisäksi asiakkaiden arjen kaipaavan tukea muun muassa toimintakykyisyyteen ja keskinäisten suhteiden toimivuuteen liittyen. Luottamuksellisen suhteen ja siitä saatavan tuen lisäksi tärkeää on myös käytännön apu arjen ongelmiin ja esteiden purkamiseen. Asiakkaat liittyvät Metterin (2012, 229–230) mukaan edellä mainittujen lisäksi hyvään sosiaalityöhön kokonaisvaltaisuuden, tulevaisuussuuntautuneisuuden ja asiakassuhteen jatkuvuuden. Onnistuneen sosiaalityön seurauksen kuvaavat Saikkonen ym. (2015, 11) näkyvän elämänhallinnan lisääntymisenä. Lähtökohdista riippu-

en kyseessä voi olla hyvinvoinnin lisääntyminen tai työllisyyspolun löytäminen. Tavoitteisiin pääsemiseksi sosiaalityön tulee toimia niin yksilön tilannetta kuin toimintojen rakenteitakin edistäen. Sosiaalityössä käytettäviä työmenetelmiä ovat muun muassa verkostotyö ja ryhmätoiminta. (Kananaja, Lähteinen, Marjamäki 2011, 214.)

2.3 Sosiaaliohjaus

Sosiaalihuoltolain 16. §:ssä pykälässä sosiaaliohjaus määritellään kunnalliseksi sosiaalipalveluksi, joka on elämäntilanteen mukaista neuvontaa, ohjausta ja tukea palvelujen käytössä sekä yhteistyötä eri tukimuotojen yhteensovittamisessa. Tavoitteena mainitaan hyvinvoinnin ja osallisuuden edistäminen elämänhallintaa ja toimintakykyä tukemalla. Sosiaaliohjaus on asiakkaan kanssa vuorovaikutuksessa tapahtuvaa yksilökohtaista työtä ja sen rinnalla mahdollisesti ryhmä- tai yhteistyötä (Hirvonen 2015, 24). Palvelujärjestelmän tuntevan ammattilaisen kanssa on mahdollista saada tietoa, avata uusia näkökulmia ja pohtia itselle soveltuvia vaihtoehtoja. Ryhmätapaamiset antavat asiakkaalle tilaisuuden käsitellä asioita etäämpää ja verrata omia kokemuksia toisten samankaltaisessa tilanteessa olevien kesken. Osan kohdalla ryhmätapaamisia on hyvä täydentää ajoittain yksilötapaamisilla asioiden viemiseksi henkilökohtaiselle tasolle. Perinteiseen työskentelyyn nähden tapaamisia tulee moninkertaisesti ja työntekijän ja asiakkaan välinen suhde laajenee. Osalle ryhmätoiminta ei ole toimiva työmuoto, vaan tiheät tapaamiset tulee toteuttaa yksilötyöskentelynä. Sosiaaliohjaus on tavoitteellista työskentelyä, jolla tavoitellaan muutoksen mahdollistumista sekä hyvinvoinnin ja elämänhallinnan lisäämistä. Työ sisältää asiakkaiden tukea, neuvontaa ja oikeisiin palveluihin ohjaamista. Joskus tavoitteena voi muutoksen sijaan olla ihmisen tukeminen nykytilanteessa mahdollisimman hyvään elämään. (Näkki 2016, 101.) Tavoitteisiin pyritään suunnitelmallisella työskentelyllä ja oikein ajoitetulla palvelulla. Työnkeskiössä ovat asiakkaan kohtaaminen, tuki ja motivointi itsenäiseen suoriutumiseen. Työskentelylle on ratkaisevaa tunnistaa asiakkaan elämäntilanne, voimavarat ja rajoitteet. Työn hoitaminen edellyttää myös sosiaaliturvajärjestelmän ja palveluverkoston tuntemusta. (Hallituksen esitys 164/2014 vp, 110.)

Honkakosken (2005, 212) mukaan ohjauksen tarve on kasvamassa yhteiskunnassa vallitsevan elämän epävakauden ja tulevaisuuden ennakoimattomuuden vuoksi. Tuen tarve on lisääntynyt nimenomaan siirtymävaiheissa. Sosiaaliohjaus ja sosiaalinen kuntoutus pyrkivät edistämään asiakkaan elämänhallintaa tämän omien resurssien ollessa riittämättömät. Elämänhallinta onkin keskeinen tekijä yksilön hyvinvoinnin edistämiseksi. (Honkakoski 2005, 213–214.) Asiakasta tukeva keskustelu, osallisuuden ja tietoisuuden tukeminen, sekä tuki ratkaisujen löytämiseksi ovat esimerkkejä tehostusta tuesta (Kivipelto ym. 2013, 102).

3 SOSIAALINEN KUNTOUTUS

Hinkan, Koiviston ja Haverisen (2006, 5) mukaan sosiaalisen kuntoutuksen käsitteiden sisältöä ja työmuotoja on toteutettu jo ennen uuden Sosiaalihuoltolain voimaantuloa. Toimintoja on kehitetty pääosin yhteistyönä toteutetuissa projekteissa. Kuntoutuksella tavoitellaan muutosta asianomaisen henkilön ja hänen ympäristönsä välisiin suhteisiin. Tavoite tulisi valita siten, että muutosta on mahdollista mitata. Pitkän tähtäimen tavoite voi olla kaukainen, joten on hyvä luoda mitattavia välitavoitteita. (Järvikoski 2008, 53–54.) Työllistyminen ja opiskelu voivat tuntua vuosien työttömyyden jälkeen mahdottomalta ajatukselta ja ensimmäinen tavoite voikin olla päivärytmin saavuttaminen. Työikäisen asiakkaan kohdalla kuntoutustarpeesta puhuttaessa verrataan nykytilaa perinteisesti työelämään, asiakkaan ammattiin; työhön kuntoutumiseen, työssä jaksamiseen, tai yleensä työllistymiseen pitkän työttömyyden jälkeen. Pitkäaikaistyöttömien kohdalla kuntoutustarpeiden määrittely ja työllistymistavoitteiden asettelu voi olla haastavaa työelämän etäisyydestä johtuen. (Saikku, Kokko 2012, 5.) Seuraavassa tarkastelen sosiaalista kuntoutusta lähemmin.

3.1 Sosiaalinen kuntoutus käsitteenä

Sosiaalihuoltolain 17. §: ssä määritellään sosiaalinen kuntoutus tehostetuksi tueksi, jonka tavoitteena on vahvistaa sosiaalista toimintakykyä, torjua syrjäytymistä ja edistää osallisuutta. Tuki määritellään annettavaksi sosiaalityön ja sosiaaliohjauksen keinoilla. Työelämän osallisuuden tukemista pohtinut työryhmä suositteli esityksessään 2014 sosiaalisen kuntoutuksen jakamista kahteen osaan, työelämävalmiuksia edistävään ja osallisuutta edistävään kuntoutukseen (Arnkil, Spangar, Jokinen, Tuusa, Pitkänen 2015, 53). Sosiaalinen kuntoutus on osa kuntoutusjärjestelmää ja siihen tulee yhdistää tarvittaessa päihde- ja mielenterveyshoito sekä muut asiakkaan tilanteessa tarvitsemat tukitoimet ja palvelut. Sosiaalinen kuntoutus perustuu ajatukseen kokonaisvaltaisen työskentelyn tarpeesta ongelmien kasaantuessa ja pitkittyessä. (Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö. Sosiaalityö i.a.)

Työelämävalmiuksia edistävän sosiaalisen kuntoutuksen on tarkoitus tukea sosiaalista toimintakykyä ja edistää julkisiin työvoimapalveluihin, ammatilliseen kuntoutukseen tai työhön osallistumisen mahdollisuutta. Toiminnan suositellaan käynnistyvän työelämävalmiuksien kartoittamisella. Toiminnan ajatuksena oli edistää asiakkaan työelämävalmiuksia räätälöidyllä valmennuksella toimintakykyä ja kuntoutumista edistäen. (Arnkil ym. 2015, 53.) Sosiaalinen kuntoutuminen onkin pitkittyneen työttömyyden jälkeen usein edellytyksenä ennen työllistymis- tai koulutus suunnittelua. Näin on Saikkosen ym. (2015, 17) mukaan erityisesti nuorten kohdalla. Työllisyyden kuntakokeilun loppuraporttia työstänyt työryhmä koki osallisuutta edistävän sosiaalisen kuntoutuksen soveltuvaksi asiakkaille, jotka eivät tarkasteluajankohtana omanneet edellytyksiä työllistyä avoimille markkinoille. Mielekäs toiminta yhdistettynä yksilö- ja ryhmävalmennukseen ja muut asiakkaan tarvitsemat palvelut muodostaisivat asiakkaan tarvitseman kokonaisuuden. (Arnkil ym. 2015, 54.)

3.2 Sosiaalisen kuntoutuksen tavoite

Sosiaalisen kuntoutuksen tavoitteena on tukea asiakasta arjen toiminnoissa ja vuorovaikutussuhteissa selviämässä (Sosiaali- ja terveysministeriö, Sosiaalityö; Kuntoutusportti 2015). Samalla pyritään mahdollistamaan yksilön integroituminen yhteiskunnan rakenteisiin kykyjensä mukaisesti. (Sosiaalihuoltolain soveltamisopas 2015, 34). Kananoja (2012, 36) kuvaa sosiaalisen kuntoutuksen tarpeessa oleviksi ryhmiksi syrjäytymisuhan alla olevat nuoret ja nuoret aikuiset. Aikuisväestöstä keskeisimmät kohteet muodostuvat mielenterveyskuntoutujista, maahanmuuttajista, kehitysvammaisista, päihderiippuvaisista ja pitkäaikaistyöttömistä. Kaikki pitkäaikaistyöttömät eivät kuitenkaan ole sosiaalisen kuntoutuksen tarpeessa (Kesä, ym. 2013, 8). Sosiaalisen kuntoutuksen selvitystyöryhmä päätyi hyviä käytäntöjä kerätessään polkuajattelumalliin, jonka kohteena ovat työikäiset asiakkaat. Mallin mukaan sosiaalinen kuntoutus luo edellytyksiä työelämäosallisuuteen ja edelleen työelämään. (Kesä, Kinnunen, Ala-Kauhaluoma, Laiho, Müller, Joutsen 2013, 21.)

3.3 Sosiaalinen kuntoutus toimintana

Useissa kunnissa sosiaalinen kuntoutus toimintamuotona hakee vielä paikkaansa. Tarve on kuitenkin tunnistettu, osalle asiakkaista kuntouttava työtoiminta on tilanteeseen nähden liian haastavaa. Usein sosiaalinen kuntoutus nähdään edeltävän kuntouttavaa työtoimintaa. (Blomgren ym. 2016, 90–92.) Sosiaalisen kuntoutuksen tulee Ala-Kauhaluoman (2015, 11) mukaan sisältää yksilöllistä ja ryhmämuotoista tukea ja valmennusta, joilla edistetään osallisuutta, elämänhallintaa ja tulevaisuudensuunnitelmia. Yksilöllisten tarpeiden mukaan tulee liittää tukea ja neuvontaa asioiden hoitamiseen. Tukeen voi yhdistyä ammatillinen työ, vertaistoimintaa ja kolmannen sektorin tuottamaa toimintaa. Etenkin nuorten osalta toiminta voi sisältää valmentautumista työllistymispolulla etenemiseksi esimerkiksi työssäoppimisjaksoja. Kuvajan mukaan sosiaalisella kuntoutuksella tulisi vaikuttaa asenteisiin, odotuksiin ja elämäntilanteeseen. Keinoina tulisi olla työnhaku- ja työmarkkinavalmiuksien sekä elämänhallinnan edistäminen ja itsetunnon vahvistaminen. (Kuvaja 2012, 27.)

Asiakkaiden tarpeet ovat moninaisia, siksi työskentelyssä tarvitaan toimivat yhteistyöväylät esimerkiksi Kelan, Te- palveluiden, työvoiman palvelukeskuksen ja kunnan muiden palveluiden kuten päihdepalveluiden ja terveystieteiden kesken. (Blomgren 2012, 52.) Työskentelyssä tulee huomioida haasteet, jotka voivat olla seurausta pitkittyneestä työttömyydestä, oppimishäiriöistä tai päihde- ja mielenterveysongelmista. Sosiaalinen kuntoutus voi olla tukea päihdeettömään arkeen, arkielämän taitojen opettelua, tukea ryhmässä toimimiseen tai työhön ja opiskeluun vaadittavien taitojen harjoittamista. Keinot ovat yksilöllisiä sisältäen lähitukea, yksilöllistä tukea, kotikäyntejä, vertaistukea, toiminnallisia ryhmiä, työtoimintaa ja suunnitelmallisia palveluita ja tukitoimia. (Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö, Sosiaalityö; Kuntoutusportti 2015.)

Sosiaalisen kuntoutukseen osallistumisen yksilövaikutuksia tutkineen arviointitutkimuksen mukaan toimintaan osallistuminen aktivoi asiakasta. Noin puolet tutkimuksen kohteena olleista asiakkaista koki tilanteensa kehittyneen myönteisesti elämänhallinnan ja työllistymistilanteen suhteen osallistumisensa johdosta. (Veltheim 2016, 50–51, 54.) Ryhmätoimintaan osallistumisen jälkeen monen kohdalla seuraava askel on kuntouttavaan työtoimintaan osallistuminen.

3.3.1 Osallisuuden edistäminen

Osallisuus edellyttää toimintaan sitoutumista (Laitinen & Niskala 2013, 13; Närhi, Kokkonen, Matthies 2013, 115). Osallisuus edellyttää voimavaroja kantaa vastuuta omasta toiminnasta ja halun vaikuttaa. Närhi(ym. 2013, 115) huomauttaa kuitenkin osallisuustavoitteen määrittävän vahvemmin työnteon, kuin demokratian edistämisen kautta. Osallisuutta edistäväksi alle 30-vuotiaat haastatellut kokivat kasvokkain tapahtuvan kohtaamisen ja siinä toteutuneen yksilöllisyyden, luottamuksen ja kunnioituksen. Haastatellut kokivat positiiviseksi osallistumisen esimerkiksi kuntouttavan työtoiminnan kursseille. Hyvänä koettiin saatu taloudellinen tuki, ruokailumahdollisuus ja vuorokausirytmien löytyminen. (Närhi ym. 2013, 137–141.)

Tarvitsemme muita ihmisiä erilaisissa arjen tilanteissa ja toiminnoissa (Pirttilä-Backman, Suoninen, Lahikainen, Ahokas 2010, 11). Yleisen näkemyksen mukaan ihminen on sosiaalinen ja viihtyy toimiessaan ryhmissä. Sosiaalisuus nähdään ominaisuutena ja tarpeena, jonka vuoksi ihminen toimii joukkoon kuuluviensa hyvinvointia tavoitellen isoissakin ryhmissä, myös vieraiden henkilöiden kanssa. Yhteisöön kuulumisen luoma perusteita, joiden pohjalta ihminen yleensä toimii ryhmän parhaaksi ja me-hengessä. Sosiaalisten sääntöjen ja normien vastaisessa toiminnassa vaikuttimena voivat olla oma, joukon yleisestä poikkeava motivaatio, joskus myös halu erottua joukosta. (Tuomela, Mäkelä 2011, 87–89.) Sosiaaliset taidot ovat edellytyksenä sosiaaliselle toiminnalle ja sitä kautta mielekkyyden ja merkityksellisyyden kokemiselle vaikkakin sosiaalisuuden tarpeessa esiintyy vaihtelua. (Saaranen- Kauppinen 2014, 65.)

Sosiaalisten suhteiden myönteisestä vaikutuksesta terveydelle ollaan vakuuttuneita. Sosiaalisten suhteiden merkitystä valottavat Kotiranta, Haaki ja Niemi 2011. Toiminta yhdessä muiden kanssa luo johonkin kuulumisen tunnetta. Sosiaalisen pääoman katsotaan selittävän Pohjanmaalla 2002 toteutetun tutkimuksen osoittaman ruotsinkielisten suomenkielisiä pidemmän elämän. Sosiaalisen vuorovaikutuksen vähäisyys on nähty jopa alkoholismien veroisena terveyshaittana. (Kotiranta ym. 2011, 241.) Väestön jakautumista hyvä- ja huono-osaisiin elämänlaadussa, hyvinvoinnissa ja terveydessä ei Vaaraman, Mukkilan, Hannikainen-Ingmanin (2014, 35) mukaan selitä enää niinkään köyhyys ja tiedonpuute vaan osallisuus, joka työikäisillä määrittyy työn tai työttömyyden pohjalta. Yksinäisyydestä puhutaan paljon, se kasaantuu ongelmaksi eniten työttömille ja toisaalta yksinasuville vanhuksille (Vaarama ym. 2014, 20–22). Yhteisöllisyys, perheeltä ja ystäviltä saatu tuki ovat elämänlaatua vahvistavia osatekijöitä. Sosiaaliset verkostot ja yhteiskuntaan kiinnittyminen myös edesauttavat myönteisen muutoksen toteutumista (Isola ym. 2015, 22).

3.3.2 Syrjäytymisen ehkäisy ja hyvinvointi

Sanana syrjäytyminen on negatiivinen käsite. Yleisesti ajatellaan henkilön syrjäytyvän tilanteen muuttuessa prosessimaisesti hyvästä huonoksi esimerkiksi sosiaalisia suhteita, yhteiskunnallista vaikuttamista, yhteisöllistä toimintaa tai työtä ja koulutusta koskien. Oman tilanteen vertaaminen suhteessa muihin ja hallinnan tunteen puuttuminen voivat Isolan (2014, 285) mukaan aiheuttaa heikkoa itsetuntoa, häpeää, ulkopuolisuuden tunnetta ja toivottomuutta. Köyhyyden kautta syrjäytyminen määrittyy suhteessa yhteiskunnassa yleiseen kulutukseen (Raunio 2006, 32). Räsäsen (2014, 254) mukaan kyse on useamman kuin yhden hyvinvoinnin kannalta merkityksellisen tekijän puutteesta tai vajeesta, jotka syvenevät. Raunio kuvaa (2006, 53) syrjäytymisen vastakohtana nähtävän yhteiskunnallinen osallisuuden edellyttävän yksilöltä toteutuakseen voimavaroja ja kykyä selviytyä.

Suomalaisten hyvinvointia tutkitaan Terveiden ja hyvinvoinninlaitoksen toimesta. Suomalaisten hyvinvointi 2014 tuottaa tietoa väestön omana arviona koetusta hyvinvoinnista ja elämänlaadusta. Tutkimuksessa tarkastellaan elämänlaadun osa-alueita; koettu yleinen elämänlaatu, terveys, fyysinen ja psyykinen hyvinvointi ja elinolot. Yleisesti Suomessa koetaan elämänlaatu hyväksi. Työikäisellä väestöllä suurimmat elämänlaadun riskitekijät olivat työkyvyttömyys ja työttömyys ja työttömyyden seurauksena rahan riittävyys ja tyytymättömyys asumiseen. Esille tuli myös työttömyyden vaikutus itsetuntoon ja ihmissuhteisiin, sekä sen tuomasta riskistä terveydellisiin ongelmiin. Työttömyyden lisäksi samat ongelmat esiintyivät toimeentulotuen saajilla. Toimeentulotuen saaminen tuloköyhyyden mittarina on työttömyyden jälkeen merkittävin elämänlaatuun vaikuttava riskitekijä. Koulutus ja kotitalouden koko puolestaan suojaavat riskitekijöiltä. (Vaarama ym. 2014, 20, 32–34.) Myös alle 30-vuotiaiden suurimmat hyvinvoinnin vajeet liittyvät talouteen, työllisyyteen ja terveyteen. Kouluttamattomien kohdalla vajeita esiintyy useammalla alueella päällekkäin kuin koulutetuilla. (Karvonen ym. 2014, 172.)

Säännöllinen arjen toiminta on yksi koettuun hyvinvointiin ja arjen tyytyväisyyteen vaikuttava tekijä. Perinteisessä työssäolotilanteessa ajankäyttö jakaantuu ansiotyön, kotitöiden ja vapaa-ajan kesken. Rajaksen (2011, 250–251) mukaan ansiotyöhön liittyvää aikarakennetta arvostetaan ja samankaltaisia merkityksellisiä toimintoja haetaan myös työelämän ulkopuolella. Toiminnot luovat rytmiä arkeen. Sisällön mielekkyyden lisäksi merkittävässä osassa hyvinvoinnin tuojana ovat yhteisön tuomat sosiaaliset suhteet.

3.3.3 Toimintakykyisyys

Toimintakykyä voidaan jäsentää eri tavoin. Toimintakyvyn kolmesta osa-alueesta fyysistä ja psyykkistä on tutkittu enemmän ja niiden seuranta erilaisin testein on selkeämpää. Sosiaalisen toimintakyvyn kartoittamiseen ja mittaamiseen välineistö on vähäistä ja saattaa perustua pitkälti asiakkaalle esitettyihin kysymyksiin, jolloin näkemys on subjektiivinen. Palvelutarpeen arviota laadittaessa tarvitaan tieto sosiaalisesta toimintakyvystä fyysisen ja psyykkisen osa-alueen rinnalla. (Simonen 2009, 65.) Terveiden ja hyvinvoinninlaitos lisää määritelmään itsenäiseksi osa-alueeksi kognitiivisen toimintakyvyn, joka usein sisällytetään psyykkiseen osa-alueeseen. Kaikki osa-alueet ovat erillisiä, mutta kytkeytyvät toisiinsa, sekä ympäristöön. (Terveiden ja hyvinvoinninlaitos 2015)

Fyysinen toimintakyky sisältää ihmisen fyysiset edellytykset arjen tehtävistä suoriutumiseksi. Fyysisen toimintakykyyn vaikuttavat muun muassa lihasvoima, kestävyys ja kehonhallinta. Psyykkiseen toimintakykyyn liitetään arjen ongelmiin liittyvät elämänhallintaan ja mielenterveyteen sisältyvät voimavarat kuten tunteminen ja ajattelu. Esimerkkinä psyykkisestä toimintakykyisyydestä on kyky suunnitella ja tehdä omaa elämää koskevia harkittuja päätöksiä. Kognitiiviseen toimintakykyyn sisältyvät muun muassa muistiin, keskittymiseen, ongelmanratkaisuun ja toiminnanohjaukseen liittyvät seikat. (Terveiden ja hyvinvoinninlaitos 2015.) Syrjäytymistä ja köyhyyttä, sekä yhteiskunnan kykyä vastata niihin tutki-

neet Isola, Turunen, Hänninen, Karjalainen ja Hiilamo (2015, 13) kuvaavat psykologisen toimintakyvyn sisältävän muun muassa myönteiset suhteet muihin ihmisiin, itsenäisyyden, elämän tarkoituksellisuuden ja itsensä hyväksymisen.

Sosiaalinen toimintakyky on merkittävä toimintakyvyn osa-alue ja vaikuttaa yleisesti hyvinvointiin (Metsävainio 2013, 6). Sosiaaliseen toimintakykyyn sisällytetään kaksi aluetta: yksilön kyky olla vuorovaikutuksessa ihmissuhteissaan ja kyky toimia osallistujana yhteisössä ja yhteiskunnassa. Nämä kyvyt ovat oleellisen tärkeitä, sillä yksin toimiessa ihmisen toteuttamismahdollisuudet ovat rajalliset. Ongelmat sosiaalisessa toimintakyvyssä näyttäytyvät yleensä haasteina arjen tehtävissä suoriutumisen suhteen. Sosiaaliset ongelmat voivat näyttäytyä myös päihdeongelmana. (Tiikkainen & Heikkinen 2011.) Sosiaalisella toimintakyvyllä voidaan tarkoittaa myös yhteiskunnan normeihin sopeutumista (Isola ym. 2015, 13). Sosiaalisen toimintakyvyn haasteisiin pyritään vastaamaan muun muassa palveluohjauksella, verkostotyöllä ja ratkaisukeskeisellä työotteella (Metsävainio 2013, 7). Toimintakyky on parantunut varttuneen väestön keskuudessa. Ikäryhmässä 30–44-vuotiaat on nähty lisääntymistä liikkumisrajoitteiden, sekä tuki- ja liikuntaelinoireiden suhteen. Väestöryhmien väliset erot ovat selkeät ja rajoitteet kasaantuvat vähänkoulutetuille ja toimeentulo-ongelmista kärsiville. Aikuisien ja etenkin nuorten työ- ja toimintakykyisyyttä onkin tärkeä tukea ennaltaehkäisevässä tarkoituksessa. Tiedostaminen terveystieteiden saatavuudessa eri väestöryhmien välillä ja toimeentulon merkityksessä toimintakyvylle ovat edellytyksenä näiden edistämiseksi. (Shemeikka ym. 2015, 16–17.)

4 PITKÄAIKAISTYÖTÖN SOSIAALISEN KUNTOUTUKSEN ASIAKKAANA

Pitkäaikaistyöttömän työllistymisen todennäköisyys heikkenee työttömyyden pitkittyessä. Työttömyyden pitkittyessä työllistymistä saattavat haitata moni yksittäinen tai useampi seikka yhdessä ja saatetaan tarvita työhön kuntoutusta. (Valtiontalouden tarkastusvirasto 2011,91.) Seuraavaksi kuvaan pitkäaikaistyöttömyyttä, sen seurauksia ja työllistymisen haasteita.

4.1 Pitkäaikaistyöttömyys ja työllistymisen haasteet

Pitkäaikaistyöttömäksi katsotaan henkilö, jonka työttömyys on yhtäjaksoisesti kestänyt vähintään 12 kuukautta. Tilastokatsauksen mukaan joulukuussa 2015 työttömien työnhakijoiden kokonaismäärä oli 377 900. Pitkäaikaistyöttömien työnhakijoiden määrä oli 118 200. Yli kaksi vuotta yhdenjaksoisesti työttömänä olleita oli 52 000 henkeä. Espoossa Ely-keskuksen tilastoissa 31.12.2015 oli pitkäaikaistyöttömiä 6025. (Työ ja elinkeinoministeriö. Työllisyyskatsaus.) Helmikuussa 2016 ilmoitettiin työvoimahallinnolle uusia avoimia työpaikkoja 59 500. Kokonaisuudessaan avoinna oli 106 600 paikkaa. Samanaikaisesti oli 361 000 työtöntä työnhakijaa. (Te-palvelut, Työllisyyskatsaus 2.2016.)

Vaikeasti työllistyviin kuuluvaksi luetaan pitkäaikaistyöttömät ja henkilöt jotka ovat toistuvasti työttömänä. Myös työttömyys työllistämistoimenpiteen jälkeen tai siirtyminen työllistämistoimenpiteestä toiseen aiheuttavat kuulumisen vaikeasti työllistyväksi kutsuttavien joukkoon. (Blomgren ym. 2016, 24.) Vaikeasti työllistyväksi katsottavalle työnhakijalle merkittäviä terveydellisiä rajoitteita ovat yleisimmin tuki- ja liikuntaelinten sairaudet, sekä mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöt. Tyypillisesti hän on iältään yli 55-vuotias ja koulutus on alhainen. Edellä mainitut tiedot ovat vain osa vaikeasti työllistyvien työllistymistä haastavista seikoista. Osa työllistymisen esteistä onkin vaikeasti havaittavia ja todettavia. (Terävä Virtanen, Uusikylä, Köppä 2011, 35.)

Työttömyystilanteeseen yhtenä suurimpana tekijänä vaikuttaa kansantalouden tila. Pitkäaikaistyöttömien määrä on kasvanut vuodesta 2009 alkaen (Valtiontalouden tarkastusvirasto 2011, 18.) Pitkäaikaistyöttömät ovat heterogeeninen ryhmä, jolla työllistymistä vaikeuttavia tekijöitä saattaa olla yksi tai useita. Työttömyyden riski on suurin henkilöillä, joilta puuttuu perusasteen jälkeinen koulutus tai koulutus on vanhentunut. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2011, 10–12.) Jopa puolet pitkäaikaistyöttömistä näyttäisi jääneen pääsemättä kunnolla siirtymään työmarkkinoille. Osa tutkimuksen kohteena olleista asiakkaista nimesi käytännön työnhakuaktiivisuuden ja oman puutteellisen motivaationsa selittävän pitkitynyttä työttömyyttä. (Valtiontalouden tarkastusvirasto 2011, 53). Tämän lisäksi osa haastatelluista asiakkaista koki työttömyyden olevan seurausta yleisestä

taloustilanteesta ja itseen liittyvistä syistä kuten iästä ja terveydestä (Leinonen (2010, 68–74). Te-palveluissa ensisijaisina työllistymisen esteinä nähtiin vajaa-kuntoisuus, päihdeongelmat, mielenterveyshäiriöt ja motivaation puute. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2011, 10–12.)

Puutteet osaamisessa ja työelämän vaatimukset hankaloittavat työllistymistä. Osaaminen voi olla kapea-alaista, vaikka taustalla olisi pitkä työura. Osalla on jäänyt peruskoulu kesken, jolloin taustalta usein löytyy oppimisvaikeuksia. Oppimisvaikeuksien tunnistaminen on mainittu yhdeksi haasteeksi. Toteutetun kyselyn kohteena olevista asiakkaista ilman ammatillista koulutusta olevista henkilöistä 43 prosenttia ei ollut motivoitunut koulutukseen osallistumiseen. Koulutushaluttomuuden syinä esiintyivät epävarmuus selviytykö tutkinnon suorittamisesta käytännössä, aiemmat kokemukset opiskeluista ja taloudelliset syyt. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2011, 10–12.)

Osaamisen puuttumistakin suurempana tekijänä työllistymiselle TE-toimiston virkailijat pitivät seikkoja, jotka usein tulevat esille vasta pidemmän ajan kuluessa. Näistä esimerkkinä ovat päihteiden käyttö ja velkaongelmat. Työllistymistä voidaan vältellä ylivelkaantumisen vuoksi ansiotuloon kohdistuvan ulosoton vuoksi. Lisäksi merkittävän työllistymisen esteen muodostavat työntekijöiden näkemyksen mukaan vuorokausirytmien puuttuminen. Maahanmuuttajien kohdalla suurimmaksi esteeksi työllistymiselle muodostui puutteellinen kielitaito. (Terävä ym. 2011, 35–36.)

Motivaation selvittäminen on haastavaa ja sen puuttuminen on usein syynä toimintoihin osallistumisen keskeytyessä. (Kuvaja 2012, 17). Motivaatioon voidaan vaikuttaa motivoivan keskustelun lisäksi kepillä kuten uhkauksilla ja sanktioilla. Kannustimina käytetään myös pörkkanaa kuten palkkiot ja etuudet. Björklundin & Hallamaan mukaan (2013, 150–153) uhka voi toimia kannustimena alkuvaiheessa. Pitkäkestoisen hyödyn saaminen edellyttää kuitenkin kannustettavan aidosti kokevan hyötyvänsä toiminnasta. Työnhakumotivaatioon vaikuttavina elämäntilanteina näyttäytyvät muun muassa lapset. Alle kouluikäisten lasten yksinhuoltajuus näyttäisi laskevan työnhakumotivaatiota. Huomioitavaa on, että työnhakumotivaatiota edistäväksi lapset näyttäivät muodostuvan saavuttaes-

saan teini-iän. Lasten lisäksi alhaista työnhakumotivaatiota selittää ylivelkaantuminen, mikäli asiakkaalla ei ole mahdollisuutta velkajärjestelyyn. Kuvaja (2011, 78–79) Työllistymiselle ja työnhauulle voi olla esteitä, joita tulee ensin purkaa. Esteet voivat olla konkreettisia ja todennettavia, kuten velkaantuminen tai sairaudet. Este voi myös olla asiakkaan subjektiivinen kokemus. (Kuvaja 2012, 27.)

4.2 Työttömyys ja terveyserot

Työttömyydellä on pienituloisuuden lisäksi yhteys muihinkin elämäntapahtumiin, kuten terveyden heikkenemiseen ja sairastuvuuden lisääntymiseen. Heikko terveys altistaa työttömyydelle ja työttömyys vaikuttaa heikentävästi terveyteen. Pitkittyneen työttömyyden vaikutuksista hyvinvointiin näyttö on selkeää. Mielen-terveydenhäiriöitä, fyysisiä oireita ja pitkäaikaissairauksia esiintyy työllisiä enemmän työttömillä. Näyttö työttömyyden vaikutuksista mielen-terveyden osalueisiin on vahvempaa kuin fyysisiin. (Laaksonen & Silventoinen 2011, 91, 97–103; Kerätär 2016, 71–72; Vaalavuo 2016, 2.) Työttömillä on todettu esiintyvän selkeästi enemmän myös keskittymis- ja uniongelmia. Henkilöiden oman kuvauksen lisäksi diagnosoitujen masennusten esiintyminen on työttömillä 2-3 kertaa yleisempää. (Laaksonen & Silventoinen 2011, 91.)

Kerättären (2016, 71) mukaan Paltamon täystyöllisyyttä tavoitelleessa hankkeessa miltei kaikilla todettiin jokin työkykyä heikentävä sairaus. Työttömien terveydentilaan vaikuttavat osaltaan muun muassa käytössä olevat aineelliset resurssit, elintavat ja psykososiaaliset tekijät, kuten itsetunnon heikkeneminen. Terveyteen vaikuttaa myös terveystalouden käytön väheneminen työterveys- huollon puuttuessa. Työttömät käyttävät sairastamisestaan huolimatta terveystalouksia työllisiä vähemmän. Paltamon kokeilu teki näkyväksi työkykyyn liittyviä ongelmia ja toisaalta antoi viitteitä osallistumisen hyvinvointivaikutuksista. Eri ikäryhmissä osallistujat kokivat hankkeesta seuranneet hyvinvointivaikutukset osittain eri tavoin. Alle 25- ja yli 50-vuotiaat kokivat työllistymisen lisänneen koettua hyvinvointia ja elämänlaatua. ((Kokko, Nenonen, Martelin ja Koskinen 2013, 203–206, 306). Pitkäaikaistyöttömien työkyvyn ongelmien tunnistaminen

peruspalveluissa on haasteellista. Työkyvyn ongelmien tunnistaminen on kuitenkin edellytys, muussa tapauksessa asiakkaat eivät saa tarvitsemaansa kuntoutusta. (Kerätär 2016,96.) Näkemys asiakkaan terveydellisten ongelmien vaikutuksesta työ- ja toimintakykyyn jää tunnistamatta osittain siksi, ettei sairauslomalle aina koeta tarvetta työttömyyden vuoksi. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2011a, 28.)

4.3 Työttömyys ja talous

Toimeentulotuki on viimesijainen etuus, joka täydentää tai turvaa työttömän toimeentuloa. Toimeentulotuen tarkoitus on edistää itsenäistä selviytymistä ja turvata ihmisarvoisen elämän edellyttämä välttämätön toimeentulo. (Laki toimeentulotuesta 30.12.1997/1412.) Alkujaan väliaikaiseksi tarkoitettu tuki on muodostunut yhä suuremmalle osalle asiakkaista pitkäaikaiseksi, useiden vuosien pituiseksi osaksi tai ainoaksi toimeentulon lähteeksi (Nummela 2011, 150).. Pienituloisuus vaikuttaa terveyteen muun muassa vaikeuttamalla terveellisten valintojen tekemistä elintarvikkeiden suhteen. Pienituloisuus voi vaikuttaa myös yksilön sosiaalisiin suhteisiin rajoittavasti. (Isola 2014, 277, 286.) Osalla työttömistä ei työvoimapolitiittisen lausunnon perusteella ole oikeutta työttömyys-etuuteen, jolloin tulona on viimesijainen tukimuoto toimeentulotuki. Tulottomia kotitalouksia tilastoitiin vuonna 2013 Espoossa 4944 (Liimatainen 2015,19).

Työllistymiseen vaikuttavia seikkoja voi olla useita. Työpaikkojen vähäisyys, työn kannattavuus ja tulojen vaikutus muihin etuuksiin mainittiin osaamisen puutteen lisäksi muina työllistymisen haasteellisuutta selittävinä tekijöinä. (Kangas 2011, 19–20.) Sosiaaliturvajärjestelmän ja verotuksen vaikutuksena työn vastaanottaminen ei aina sanottavasti lisää käytettävissä olevia tuloja. (Karjalainen & Moisio 2010, 112–113.) Myös velkaantuminen voi Kuvajan (2012, 24) mukaan toimia työnhaun esteenä. Nuorten Kipinä-ryhmään osallistuneilla ulosotossa olevat velat koettiin suurimmaksi työllistymismotivaation esteeksi. Asiakkaan suunnitelmana saattaakin olla velkojen vanhenemisen odottaminen.(Niemi 2015, 56.)

Tulevaisuuden suunnittelu on riippuvaista säännöllisistä tuloista. Tulonsiirtojen varassa etuuksien viivästyminen ja soviteltujen tukien työläys muodostavat usein esteen lyhytaikaisen tai osa-aikaisen työn vastaanottamiselle, joka kuitenkin pitkäaikaistyöttömällä voisi olla todennäköisin ensimmäinen askel avoimille työmarkkinoille siirtymisessä (Valtiontalouden tarkastusvirasto 2011, 58). Etuuksien yhteensovittaminen ja kannustavuus eivät toimi toivotulla tavalla, vaan seurauksena saattaa olla viivettä tulojen huomioimisessa, joka vääristää käytännön tilannetta. (Moisio 2010, 194.) Tukien puuttuminen kuukaudelta voi aiheuttaa velkakierteen, jonka selvittämiseen keinot eivät riitä. Etuuksien säännöllisyys onkin keino hallita elämää. (Isola, Turunen, Hänninen, Karjalainen, Hiilamo 2015, 81.)

4.4 Työ ja koherenssin tunne

Suhteellisen uusi ja vähän tutkittu selittäjä työttömyyden kokemiselle on henkilöiden koherenssin tunne. Vahva tunne elämänhallinnasta, eli koherenssintunne on Vastamäen (2010, 6, 20) mukaan työttömyydestä irrottautumisen edellyttämä voimavara. Näkemys koherenssin tunteesta perustuu Antonovskin kehittämään teoriaan. Teorian mukaan koherenssin tunne muodostuu yhdessä ihmisen voimavaroista. Vahvat stressin hallinnan voimavarat helpottavat stressitekijöiden käsittelyä ja ihminen kokee elämän ennustettavana ja hallittavana. Pitkäaikaistyöttömien henkilöiden koherenssin tunteen määrää ei ole pysyvä, vaan sen taso voi muuttua. Työllisyshankkeeseen osallistumisellakin havaittiin osalla edistävä vaikutus, muutos oli suurinta uudelleen työllistyneillä. Tutkimuksen mukaan työllisyysinterventiosta saivat suurimman hyödyn pitkään työttömänä olleet ja ilman ammatillista koulutusta olevat. Sen sijaan hankkeeseen osallistuneilla, mutta työllistymättömillä koherenssin tunne jopa heikkeni. Heikkenemistä havaittiin henkilöillä, joiden työkyky oli alentunut ja stressinhallinta matalaa. (Vastamäki 2010, 2.)

Vahvalla koherenssin tunteella nähtiin esiintyvän kahdenlaista merkitystä. Toisaalta se vaikutti työttömyyden aikana vähentävästi psyykkiseen oireiluun ja toisaalta edesauttoi työttömyydestä irrottautumista. Koherenssin tunne muo-

dostui henkilön luottaessa omiin kykyihinsä ja edellytyksiinsä työhön paluussa. (Vastamäki 2010, 22.) Kipinä-ryhmään osallistumisen vaikutusta nuorten asiakkaiden koherenssin tunteeseen liittyen on tutkinut Laura Niemi 2015. Mitattavia muutoksia koherenssin tunteessa ei juuri havaittu. Muutokset mittauksessa näyttäytyivät kolmesta osa- alueesta (merkityksellisyys, hallittavuus ja ymmärrettävyys) merkityksellisyyden alueella. Ryhmään osallistuminen oli siten joillekin merkityksellistä tuomalla mielekästä tekemistä arkeen. Osalle myös löytyi jatkopolku oman tilanteen edistämiseksi. (Niemi 2015, 39, 56.)

Työllä on moninaisia merkityksiä. Työ tuo tekijälleen ansiotuloa, joka mahdollistaa muun muassa asumista, hankintoja ja harrastuksia. Se tuo kuulumisen yhteisöön, jossa voi tuntea yhteenkuuluvuutta ja tuntea itsensä tarpeelliseksi, mutta myös elämään rytmiä päivä-, - viikko- ja vuositasolla. Työttömyyden vaikutukset ovat pääosin negatiivisia, ei kuitenkaan aina. Vaikutuksissa esiintyy vaihtelua muun muassa yksilöllisten tekijöiden mukaan. Osa vaikutuksista voi myös näyttäytyä epäsuorina. Jonkun henkilön kohdalla työttömyys stressaavasta työstä voi esiintyä helpottavana tekijänä. Työ tuo ansiotulon lisäksi mukanaan sosiaalisia verkostoja, yhteisöllisyyttä ja mahdollisuutta osallistua päätöksentekoon. Nämä henkilö menettää joutuessaan työttömäksi, lisäksi vaikeutuu yleisesti tulevaisuuden suunnittelu. (Kauppinen, Saikku, Kokko 2010, 235.)

Ihmiset kokevat työttömyyden eri tavoin. Leinosen (2010,70) tutkimuksessa työttömyyden kokemuksista nousi teemoiksi huonoista puolista hyvinvoinnin ja henkisen jaksamisen heikkeneminen. Teemat koostuivat toimeettomuudesta, jota haastatellut kuvasivat 'tyhjänpanttina olemiseksi' ja toisaalta taloudellisen epävarmuuden tuomaan ahdistukseen. Kaikki eivät kokeneet työttömyydessä huonoja puolia. Hyvänä puolena esiintyi kiireettömyys ja nauttiminen työttömyysajasta ennen seuraavaa työtä. Kolmasosa koki työttömyysaikansa myönteisenä vapaa-ajan ja aikataulujen puutteen vuoksi (Leinonen 2010, 68–74.)

Työttömyyden vaikutusta vahvistavat muun muassa työttömyyden toistuvuus ja pituus, talousvaikeudet, alkoholiongelmät ja mielenterveysongelmät. Näiden lisäksi merkitystä on yksilön ajatuksilla työn merkityksestä, itsetunnolla ja näkemyksellä uudelleentyöllistymisen todennäköisyydestä. Työttömyyden vaiku-

tuksia lieventävät yksilön omaamat selviytymiskeinot ja sosiaalinen tuki. (Hepo-niemi, Wahlström, Elovainio, Sinervo, Aalto, Keskimäki 2008, 65.) Ahokas (2010, 147) nimeää sosiaaliset verkostot ratkaisevan tärkeäksi henkilön selviytymis- ja stressinsietokykyyn liittyen.

5 PITKÄAIKAISTYÖTÖN JA PALVELUJÄRJESTELMÄ

TE-palvelut on ensisijainen palveluntarjoaja työttömälle henkilölle ja vastaa työnvälityksestä. TE-palveluiden palvelupisteitä on viime vuosina karsittu ja palveluja keskitetty verkossa tapahtuvaksi. Työttömyyden pitkittyessä ja työttömyysasteen ollessa korkea omatoiminen työnhaku saattaa jäädä tuloksettomaksi. Työllistymisedellytyksissä saattaa olla kohtia, jotka kaipaavat erityishuomiota. Suunnitelmien ja keinojen löytäminen oman tilanteen edistämiseksi saattavat vaatia tukea ja ohjausta toisaalta henkilöltä, joka tuntee palvelujärjestelmää ja toisaalta voi katsoa henkilön tilannetta kokonaisvaltaisesti, mutta ammatillisesti. TE-palveluiden keskittäminen verkossa tapahtuvaksi on heikentänyt palvelun saatavuutta ja resursseja kaivattaisiin lisää. Saatavuuden heikkenemisen ovat kokeneet asiakkaat ja työntekijät. (Blomgren ym. 2016, 38.) Osa kuvatuista palveluista on työllisyyspalveluja, osa sosiaalipalveluja.

5.1 Aktivointi ja asiakaslähtöisyys

Aktivointi on saanut alkunsa Yhdysvalloista ja perustuu ajatukseen työn arvosta ja työttömän velvollisuuksista. Taustalla on ajatus yksilön vastuusta yhteiskuntaa kohtaan ja siitä, ettei passiivisuutta etuuskien varassa hyväksytä. Työttömälle asetetaan sosiaaliturvaan velvoittavia ehtoja ja pitkäaikaistyöttömän tulee osallistua aktivointitoimenpiteisiin. Aktivoinnin toinen näkökulma perustuu toimiin vaikeasti työllistyvien syrjäytymisen lievittämisestä. Tällöin passivisuus nähdään tilana, joka heikentää yksilön tilannetta muun muassa lisäämällä riippuvuutta ja heikentämällä vastuullisuutta ja keinoja hallita omaa tilannetta

(Raunio 2010, 86, 90.) Työn nähdään toteuttavan parhaiten yhteiskuntaan osallisuutta.

Aktivointitoimien tavoitteena on mahdollisuuksien mukaan edesauttaa työttömän paluuta työelämään. Aktivointitoimiin osallistumalla edellytetään henkilöltä omien työllistymisedellytysten edistämistä muun muassa koulutukseen tai työharjoitteluun osallistumalla. Perusteena on yhtäältä sosiaali- ja terveydenhuollon menojen hillitseminen. Toisaalta taustalla vaikuttaa pyrkimys ehkäistä syrjäytymistä. (Keskitalo & Karjalainen 2013, 8-12.) Aktivointi edellyttää Karjalaisen (2013, 99–100) mukaan pitkää asteittaista ja intensiivistä tukea prosessissa, jonka tavoitteena on eteneminen työhön tai koulutukseen. Pitkittänyt tilanne edellyttää yhteistyötä esimerkiksi TE-palveluiden, sekä sosiaali- ja terveystoimen kesken. Palveluita saatetaan tarvita toisiaan seuraavana tai toisiaan samanaikaisesti täydentävinä ilman että asiakkuutta turhaan siirretään paikasta toiseen.

Osalla työllistymistä edistävästä toimenpiteistä tavoitellaan työllistymistä avoimille työmarkkinoille, joillakin pyritään edistämään työllistyvyyttä polkumaisena palveluketjuna, jossa toimenpiteet seuraavat toisiaan. (Valtiontalouden tarkastusvirasto 2011,42.)

KUVIO 1. Työllistymistä edistävien palveluiden polkumainen ketju

Työllistymisedellytyksiä omaavien kohdalla Keijo Piiraisen (2010,310.) mukaan perinteiset työvoimapoliittiset vaikuttimet lisäävät jonkinasteisesti työllistymistä. Näihin vaikuttimiin luetaan taloudelliset kannustimet ja sanktiot. Mikäli todellisia työllistymisedellytyksiä ei ole ei mainituilla toimenpiteillä saavuteta positiivisia vaikutuksia. Kannustimien ja sanktioiden käyttö tulisikin perustua asiakaskoh- taiseen harkintaan. Mikäli asiakkaalla ei ole todellisia työllistymisedellytyksiä voivat vaikutukset olla kielteisiä.

Aktivointitoimien vaikuttavuus on riippuvaista niiden kohdentamisesta. Ollak- seen vaikuttavia, toimenpiteiden tulisi olla osuvasti kohdennettuja, ei sattuman- varaisesti tarjottuja. (Valtiontalouden tutkimuslaitos 2011, 35.) Vaikuttavuuden kannalta merkityksellistä ovat paitsi oikein kohdennetut myös oikein ajoitetut toimet. Kuntouttavat toimet tulisikin käynnistää mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Tuloksina ja näyttöinä pitkäaikaistyöttömien kuntoutustoiminnan vai- kuttavuudesta esiintyy myös kuntoutujien toimintakyvyn paraneminen ja elä- mäntilanteiden selkiytyminen (Suikkanen, Linnakangas, Harjajärvi, Martin 2005, 9-10,18). Kuvajan (2012, 27) mukaan asiakkaan sitoutuminen on työskentelyn suurin haaste, sillä työskentely on pitkä prosessi. Laineen (2014, 28) mukaan aktivointi voi olla haastavaa, sillä osa asiakkaista ei halua tai kykene ottamaan aktiivista roolia asioidenhoitamisessa. Palvelujärjestelmä saattaa näyttäytyä asiakkaalle lamaannuttavan haastavana. Tällöin ammattilaisen palveluohjaus ja tuki voivat varmistaa tilanteita.

Toiminta on asiakaslähtöisempää, kun toiminta ja sen sisältö lähtevät asiakkaan tarpeista. Asiakaslähtöisyyttä luo myös tavoitteiden asettaminen asiakkaan kanssa, mikä nähdäänkin kuntoutumisen edellytyksenä. Liian tiukkaa tavoitteel- lisuutta ei silti koeta tavoittelemisen arvoiseksi. Työllistyminen ei aina ole asiak- kaan senhetkiseen tilanteeseen nähden realistinen tavoite. Moni asiakkaista voi olla mukana ilman selkiytyneitä tavoitteita. Tärkeimmät tavoitteet voivat liit- tyä elämänhallintaan sekä asioiden selkiyttämiseen omassa tilanteessa. Asiak- kaan voimavarojen puuttuessa tai ollessa vähäiset voi asiakaslähtöisyyden ris- kinä olla ajautuminen tilanteeseen, jossa vastuu katoaa. (Haapamäki 2009, 83– 84.) Asiakkaan toimijuus päätöksenteossa ja yhteiset tavoitteet ovat asiakasläh-

töisen toiminnan kulmakiviä. Asiakkaalla tulee kuitenkin olla mahdollisuus myös tukeutua päätöksenteossaan asiantuntijaan (Järvikoski 2013, 22). Palvelujärjestelmän toimintamuodot ovat senkaltaisia, että työntekijöiden suora tavoittaminen on haastavaa. Tämä onkin yksi asiakaslähtöisen työn este. (Nummela 2011, 77).

Yli 25-vuotiaan kohdalla työttömyydenkeston ylitettyä 12 kuukautta tai mikäli katsotaan asiakkaan olevan monialaisen palvelun tarpeessa voi TE-toimisto tai sosiaalitoimi ohjata asiakkaan työvoiman palvelukeskukseen. Työvoiman palvelukeskuksessa asiakkaan työllistymistä pyritään edistämään tarpeeseen vastaavia julkisia työvoimapalveluja tai koulutus- ja kuntoutuspalveluja tarjoamalla. (Blomgren 2016, 16.) Kaikille asiakkaille avoimille työmarkkinoille eteneminen ei tule toteutumaan hyvistä yrityksistä huolimatta. Aktiivisella sosiaalityöllä voidaan torjua syrjäytymistä ja pyritään edistämään elämänhallintaa ja hyvinvointia. (Stycz 2015, 7,14.)

5.2 Sosiaalipalvelut sosiaalisen kuntoutumisen tukena

Sosiaalihuoltolain (1301/2014) tarkoitus on muun muassa edistää ja ylläpitää hyvinvointia sekä sosiaalista turvallisuutta, vähentää eriarvoisuutta ja edistää osallisuutta, sekä asiakaskeskeisyyttä työskentelyssä. Lain tarkoituksena on myös turvata tarvittavat ja laadukkaat sosiaalipalvelut sekä muut hyvinvointia edistävät toimenpiteet. Uusitun lain tarkoituksena on tavoitteiden saavuttamiseksi lisätä kunnan eri toimialojen ja muiden toimijoiden välistä yhteistyötä. Laissa nimetään tarpeita joihin vastaamaan sosiaalipalveluita tulee tuottaa. Näitä ovat tuki jokapäiväisestä elämästä selviytymiseen, asumiseen liittyvään tai taloudellisen tuen tarpeeseen, äkillisestä kriisistä ja väkivallasta johtuva tuen tarve, sekä lapsen kehityksen tukeminen. Lisäksi sosiaalipalveluita on tuotettava sosiaalisen syrjäytymisen torjumiseksi ja osallisuuden edistämiseksi, päihde- ja mielenterveysongelmista aiheutuvaan tarpeeseen ja fyysiseen, psyykkiseen, sosiaaliseen tai kognitiiviseen toimintakykyyn liittyvään tuen tarpeeseen. (1301/2014, 11 §)

Sosiaalihuoltolain 36.§.ssä edellytetään sosiaalipalveluissa käynnistettäväksi palvelutarpeen arvio viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä siitä kun viranomaiseen on otettu yhteyttä, mikäli asiakas on yli 75-vuotias, saa vammaispalvelulain ylintä hoitotukea tai erityistä tukea tarvitseva lapsi. Lähtökohtana tilannearvion tai palvelutarpeen määrittämisessä tulee olla asiakkaan tilanne ja voimavarat (Hirvonen 2015, 25; 110). Palvelutarpeen arviointi asiakkuuden alkaessa sosiaalipalveluissa mahdollistaa varhaisen tuen ja puuttumisen (Sosiaalihuoltolain soveltamisopas 2015, 65.) Palvelutarpeen arvion on tärkeää päästä pureutumaan tilanteen syihin, joka mahdollistaa muutoksen.

Sosiaalityötä ja -palveluita kunnissa tutkineen työryhmän mukaan sosiaalityön suunnitelmallisen työn kohteena olevat asiakasryhmät vaihtelevat eri kunnissa. Suunnitelmallisen työskentelyn ulkopuolelle Blomgrenin (ym. 2016, 37) mukaan jäävät usein rajallisten resurssien vuoksi toimeentulotuen pitkäaikaiset asiakkaat, sekä asiakkaat, joilla oli jokin muu ohjaava taho, kuten edunvalvonta. Suunnitelmallista työskentelyä vaille jäävät usein myös niin sanotut vaikeat asiakkaat. Esimerkiksi päihde- ja mielenterveysongelmaiset, asiakkaat, jotka eivät kykene sitoutumaan työskentelyyn, tai jotka eivät saavu tapaamisille. Myös työttömät voivat jäädä ilman suunnitelmaa, mikäli työntekijät ajattelevat sen hoituvan työvoiman palvelukeskuksessa. Raportista muodostuvan kuvan mukaan varmimmin sosiaalityön suunnitelmallisen työskentelyn kohteena ovat akuutin kriisin kohteena olevat tai asiakkaat jotka itse pyytävät tapaamista. (Blomgren ym. 2016, 37.) Ongelmallista on se, että joskus sosiaalityönkin palvelu edellyttää asiakkaan aktiivisuutta, jota heikoimmassa asemassa olevilla harvoin on.

Palvelutarpeen tunnistaminen on haastavaa ja edellyttää luottamuksellisen asiakassuhteen syntymistä (Ala- Kauhaluoma 2015, 9.) Haastavassa ja pitkityneessä tilanteessa ratkaisukeinojen löytäminen tai edes perimmäiset muutosta vaativat asiat voivat vaatia useita tapaamisia tullakseen tunnistetuiksi. Aina ongelmat eivät tule esille työpöydän ääressä tapahtuvilla tapaamisilla. Esimerkiksi asiakkaan mahdollinen vaikeus sitoutua pitkäkestoiseen toimintaan tai päihdeongelma saattavat näyttäytyä vasta toisen tyyppisessä työskentelyssä. Näkin (2016,110) mukaan asiakkaiden tarpeisiin vastaaminen edellyttääkin asiakkaiden kohtaamista ja tilannearvion toteuttamista perinteisestä toimistokäyn-

nistä poikkeavin tavoin. Asiakkaan kykenemättömyys sitoutua työskentelyyn voi olla seurausta sosiaalisista tai terveydellisistä ongelmista. Työ- ja koulutuspolun suunnittelu ei ole ajankohtaista, mikäli asiakkaan elämänhallintaa haittaa päihdeongelma. (Saikkonen ym. 2015, 15.)

5.3 Sosiaalinen kuntoutus Espoossa

Sosiaalisella kuntoutuksella pyritään ehkäisemään syrjäytymistä, vahvistamaan sosiaalista toimintakykyä ja sen myötä edistämään osallisuutta. Olennaisena osana sosiaalista kuntoutusta on asiakkaan sosiaalisen toimintakyvyn ja kuntoutustarpeen selvittäminen. (Sosiaalihuoltolain soveltamisopas 2015, 30.) Toimintoja uudistettaessa pyritään muodostamaan toimiva järjestely, jolla kyetään tarjoamaan palvelua uudistetun sosiaalihuoltolain mukaisesti. Espoossa, kuten monessa muussakin kaupungissa sosiaalisen kuntoutuksen kehittämistyö on alkuvaiheessa. Sosiaalisen kuntoutuksen muodossa toteutettua toimintaa on ollut jo ennen uudistetun sosiaalihuoltolain voimaantuloa. Osaksi aikuissosiaalityötä perustettiin 1.1.2015 sosiaalisen kuntoutuksen tiimi, joka laajeni nykyiseen muotoonsa 1.1.2016. Tiimi sisältää ryhmätoimintojen koordinaattorin ja kolme sosiaaliohjaajaa. Tiimin tavoitteena on luoda ja kehittää uusia toimintatapoja ja tarjota toimia, jotka tähtäävät asiakkaiden sosiaalisen toimintakyvyn vahvistamiseen, tavoitteena yhteiskunnallisen osallisuuden lisääminen ja työllistymisvalmiuksien edistäminen. Osa toimintaa kuten ryhmätoiminnot ja palstatoiminta ovat Espoossa jo vakiintunutta toimintaa. Jatkovana ajatuksena toteutuksessa on kokeileva kehittäminen. Sosiaalisen kuntoutuksen tiimi on vahvasti mukana kehittämässä myös kokemusasiantuntijatoimintaa. Osana sosiaalisen kuntoutuksen työntekijöiden toimintaa on osallistuminen erilaisiin tapahtumiin ja niiden järjestämiseen.

Tiimi toteuttaa Kipinä-toimintaa osittain omana toimintana, tiiviissä yhteistyössä aikuissosiaalityön, järjestöjen, seurakuntien ja sosiaali- ja terveysalan opiskelijoiden kanssa. Espoossa järjestetään Kipinä-ryhmiä yhteistyössä aikuissosiaalityön, seura-kuntien ja järjestöjen kanssa. Sisällöissä on huomioitu myös kokemusasiantuntijat ja niihin on liittynyt asiaankuuluvia vierailijoita. Ryhmien ideo-

logiaa kuvataan asiakaslähtöiseksi, matalan kynnyksen toiminnaksi. Voidaan sanoa Kipinä-toiminnan olevan matalan kynnyksen osallisuutta edistävää toimintaa. Kipinätoiminnassa nähdään tärkeänä mahdollisuus osallistua ilman epäonnistumisesta seuraava sanktiota. (Lipponen 2016)

Kipinä-ryhmiä on järjestetty vuodesta 2011 alkaen aina vaihtuvalle kohderyhmälle, kuten nuoret, tilapäismajoituksessa olevat tai maahanmuuttajat. Pysyväksi muodostuneita ryhmiä on järjestetty yhteistyössä aikuissosiaalityön, seurakuntien ja järjestöjen kanssa. Ryhmissä on aiheeseen liittyviä vierailijoita, kuten terveydenhoitaja ja jalkautuva talousohjaus. Velkojen selvittämisen käynnistäminen ja toteutus on helpompaa, kun se tapahtuu ryhmässä tuetusti. Esimerkiksi terveystarkastuksista on monilla pitkä aika. Omasta tilanteesta on myös helpompi puhua terveydenhoitajalle, jolla on aikaa enemmän kuin terveyskeskuksen vastaanotolla. Tarkastukset ovat tärkeitä, koska moni kansantaudeista voi olla pitkään oireettomana. Tavoitteena on ollut, kohderyhmän mukaisesti jakaa asiakkaille tietoa, lisätä hyvinvointia, löytää väyliä työhön, pysyvään asumiseen tai mielekkään tekemisen pariin. Tällä hetkellä ryhmät toteutuvat osana sosiaalisen kuntoutuksen tiimin sosiaaliohjaajien, osa aluetoimiston sosiaaliohjaaja- sosiaalityöntekijäparin toteuttamana. Ryhmiin on liittynyt rinnalla mahdollisuus yksilölliseen tukeen ja jatkopolkuun. Ryhmiä toteutetaan järjestöiltä tai asukastaloilta kulloinkin saatavissa tiloissa. (Lipponen 2016.)

Sosiaalisen kuntoutuksen tiimin *yksilöohjaus* on otettu käytäntöön vuonna 2016. Ryhmätoimintoihin osallistuville se tarkoittaa ryhmän aikana mahdollisuutta tarvittaviin yksilötapaamisiin. Yksilötapaamisia toteutetaan pääasiassa aikuissosiaalityöstä ohjautuville asiakkaille myös siksi, etteivät kaikki ole valmiita ryhmätoimintaan. Tapaamisia on mahdollista toteuttaa esimerkiksi kahden viikon välein ja edetä pienin askelin asiakkaan motivoimiseksi, asioiden edistämiseksi, tai tilannekuvan kirkastamiseksi. Tavoitteena on tukea mahdollisen muutostavoitteen käynnistämisessä, ei pelkkä tiedon jakaminen. (Lipponen 2016.)

Puutarhatoimintaa toteutetaan kesäkausina Espoon mielenterveysyhdistyksen ohjaamana kaupungin puutarha-alueella. Asiakkaita osallistuu toimintaan kuntouttavan työtoiminnan ja Sosiaalihuoltolain 27.§:n pykälän mukaisella sopi-

muksella ja osa sosiaalisen kuntoutuksen sopimuksella. Osallistuminen on mahdollista sovitusti mielenkiinnon ja jaksamisen mukaan yhtenä päivänä viikossa tai asiakkaan sopimuksen mukaisesti. Osallistujat saavat sopimuksen mukaisen korvauksen ja ruoan paikallisessa elä ja asu-seniorikeskuksessa. Puutarhatoiminta antaa mahdollisuuden osallistua yhteisölliseen toimintaan omien kykyjen mukaan ilman kuntouttavan työtoiminnan vaatimusta osallistumispäivien määrästä.(Lipponen 2016.)

Asiakkaiden ja työntekijöiden yhteisryhmä Yhteiskehittäjät on kokoontunut viikoittain runsaan vuoden. Yhteiskehittäjät on kehittämisryhmä joka on samalla osallistujille sosiaalista kuntoutusta. Asiakkaat ovat kuvanneet parhaaksi sen, kun tehdään yhteisiä tutustumiskäyntejä, sekä sen että he ovat pystyneet aidosti vaikuttamaan. Tapaamiset ovat osa vapaamuotoisia sisältäen keskustelua. Osalla kerroista osallistutaan kaupungin palveluiden kehittämiseen muun muassa tutustumalla ja antamalla palautetta aikuissosiaalityön alkuarviointilomakkeista. Yhteiskehittäjät ovat myös osallistuneet tulevien sosiaalialan ammattilaisten koulutukseen osallistumalla vierailijoina opetukseen Laureassa.(Lipponen 2016.)

Palvelukahvilaa on toteutettu viikoittain Manna-avun leipäjonon yhteydessä. Yhteiskehittäjäryhmä on osaltaan ollut pilotoimassa mitä voi olla tulevan asukastalon toiminta. Jalkautuva toiminta leipäjonossa onkin muodostunut pysyväksi toiminnaksi, johon osallistuvat työntekijät ja halukkaat osallistujat yhteiskehittäjistä. Toiminnan tarkoituksena on viedä palvelut lähemmäksi asiakasta antamalla tietoa, tukea ja ohjausta oikean palvelun saamiseksi. Osalle asiakkaista toiminta on myös eräänlainen kiinnittymiskohta ilman erikoisempaa avun hakemista. Yhteiskehittäjien aloitteesta käynnistyi yksittäisiä kokeilevia vertaistukiryhmiä, joita on toteutettu opiskelijayhteistyössä aikuissosiaalityön kanssa.(Lipponen 2016.)

Yhteistyöverkosto Ekoverkosto kokoontuu 2–3 kertaa vuodessa tarkoituksestaan pitää yllä keskustelua, tuoda esille kokemusasiantuntijoiden ääntä, jakaa kokemusasiantuntijuutta ihmisten tietoisuuteen ja jakaa hyviä käytäntöjä. Taustalla on alkujaan mielenterveyspalveluiden ja Hus:n (Helsingin ja Uudenmaan

sairaanhoidopiiri) yhteistyö, johon sittemmin on liittynyt mukaan aikuissosiaalityö. Kokemusasiantuntijoista osa on tullut yhteiskehittäjistä, osa eri toimialan asiakkaista. (Lipponen 2016.)

Pitkäaikaistyöttömillä tiedetään olevan runsaasti toisaalta tunnistettuja ja toisaalta piileviä terveysongelmia. Terveyserojen kaventaminen on yksi Sosiaali- ja terveysministeriön keskeisistä tavoitteista. (Sosiaali- ja terveysministeriö, Terveyden edistäminen i.a.) Terveydenhuoltolain (1326/2010) mukaan kuntien on järjestettävä terveystarkastuksia, joiden tavoitteena on terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen. Toiminnan tarkoituksena on tukea työkykyä ja ennalta ehkäistä sairauksia niillä työkäisillä, jotka eivät ole työ- tai opiskeluterveydenhuollon piirissä. Osana terveyden edistämiseksi tehtävää toimintaa Espoossa työskentelee terveydenhoitaja, joka on keskittynyt pitkäaikaistyöttömien terveystarkastuksiin. Asiakkaat ohjautuvat vastaanotolle pääosin aikuissosiaalityön tai Te-palveluiden ohjaamana. Terveydenhoitajan työssä ovat suuressa roolissa kansanterveystyön mukaisesti ennalta ehkäisy ja neuvonta. Vastaanotolla voi terveystarkastuksen lisäksi saada elämäntapaohjausta, lähetteen peruslaboratoriokokeisiin tai tukea ajanvaraukseen terveyskeskuslääkärille.

6 TUTKIMUKSEN METODISET RATKAISUT

Opinnäytetyön tarkoituksena on kartoittaa ja kuvata Espoon aikuissosiaalityössä asiakastyötä tekevien työntekijöiden näkemyksiä sosiaalisesta kuntoutuksesta, sen muodoista ja tarpeista.

6.1 Opinnäytetyön tavoite ja tutkimuskysymykset

Opinnäytetyön tavoitteena on kuvata ja tuottaa tietoa sosiaalisesta kuntoutuksesta ja siitä millaisia työllistymisvalmiuksia edistävän sosiaalisen kuntoutuksen tarpeita työntekijät tunnistavat asiakkailla. Tietoa voidaan tarvittaessa hyödyntää sosiaalisen kuntoutuksen palvelua kehitettäessä

Tutkimuskysymykset ovat:

1. mitä työntekijöiden mielestä on sosiaalinen kuntoutus
2. mitä työllistymistä edistävän sosiaalisen kuntoutuksen tarpeita työntekijät tunnistavat asiakastyössä
3. miten sosiaalista kuntoutusta tulisi toteuttaa

Opinnäytetyöni on laadullinen tutkimus. Laadullisen tutkimuksen tavoite on ymmärtää asioita tai ilmiöitä, sekä niiden kuvaus. (Kananen 2014, 18, 31.) Tässä tapauksessa etsin tietoa siitä miten työntekijät näkevät sosiaalisen kuntoutuksen. Laadullisen tutkimuksen määritelmien mukaisesti tutkimuksessa ei haeta yleistettäviä tuloksia vaan kyseessä on paikallinen tulos. Laadullisen tutkimuksen kohteena voi olla Kananen (2014, 31) mukaan yksilö tai yhteisö. Tässä tapauksessa tutkittavana ovat kahden sosiaalitoimiston työntekijäyhteisöt.

6.2 Aineiston hankintana ryhmämuotoinen teemahaastattelu

Espoossa on kaksi aikuissosiaalityön toimistoa, joissa ikäperusteisesti on seitsemän asiakastyötä tekevää tiimiä. Kussakin tiimissä työskentelee 7–8 sosiaalityöntekijää tai –ohjaajaa ja johtava sosiaalityöntekijä. Laadullisessa tutkimuksessa ei ole Kanasen (2014, 19) mukaan etukäteen päätettävissä kuinka paljon aineistoa tarvitaan, aineistoa tulee kerätä niin paljon kuin tutkimusongelman ratkaisemiseksi tarvitaan. Tutkimuskysymysten perusteella koin tarkoituksenmukiseksi kerätä tietoa työntekijöiltä. Haastattelu lukeutuu Tuomen ja Sarajärven (2011, 71) mukaan yleisimpiin aineistonkeruumenetelmiin laadullisessa tutkimuksessa. Saadakseni kattavan käsityksen työntekijöiden näkemyksistä halusin toteuttaa kaikille tiimeille ryhmämuotoisen teemahaastattelun aiheena työllistymisvalmiuksia edistävä sosiaalinen kuntoutus ja asiakkaiden tarpeet. Kunkin haastatteluun osallistui 4–9 henkilöä, jota Eskola ja Suoranta (1998,96) pitävät ryhmähaastattelulle sopivana osallistujamääränä. Kaikkiaan haastatteluihin osallistui 33 henkilöä. Lisäksi kahdelle tiimille toteutui sähköinen kyselylomake, josta kerron myöhemmin. Ryhmälle toteutettavan teemahaastattelun katsoin parhaiten soveltuvaksi siksi, että ryhmässä haastattelu keskustelunomaisena usein menee osallistujien toimesta pintaa syvemmälle ja mahdollistaa tarkennusten esittämisen. Tutkimuksen lisäksi tavoitteeni oli käynnistää työntekijöiden keskuudessa keskustelua sosiaalisesta kuntoutuksesta, jotta aihe muodostuisi tutummaksi ja sen käyttö työmuotona voisi laajentua. Vilkan (2005, 102) mukaan ryhmähaastattelu on mielekäs tapa kerätä aineistoa, kun työyhteisössä tavoitellaan yhteisiä toimintatapoja tai keskustelua.

Haastatteluja varten olin muodostanut teemat, joita halusin käsiteltävän. Teemahaastattelua kutsutaan myös puolistrukturoiduksi haastatteluksi, jossa on valmiiksi valitut teemat tai aihe-alueet, mutta niiden käsittelyjärjestyksellä ei ole merkitystä. (Hirsjärvi, Hurme 2001, 48). Osa kysymyksistä sai vastaukset keskustelussa ilman erillisiä kysymyksiä tai sovittua järjestystä. Haastattelu eteni keskustelunomaisesti käsitellen ennalta suunniteltuja teemoja. Tuomen ja Sarajärven (2009, 73) mukaan eri teemojen käsittely ei ole sidottua vaan voi olla eri haastateltavien kanssa eritasoista. Haastattelun teemat annettiin työntekijöille etukäteen tutustuttavaksi. Alussa tapahtunutta esittelykierrosta lukuun ottamatta

keskustelu eteni luontevasti ilman erillisiä puheenvuoron jakamisia. Keskustelun tyrehtyessä saatoinkin esittää kysymyksen, mitä muut olette asiasta mieltä. Osallistumisessa oli yksilöllistä vaihtelua henkilöiden kesken, osallistuminen oli kuitenkin tärkeää pitää vapaaehtoisena.

Tallensin haastattelut paristokäyttöisellä sanelukoneella, jonka käyttöä harjoittelin etukäteen. Yksittäisen haastattelun kesto oli 45–60 minuuttia. Hirsjärvi ja Hurme (2001, 36.) muistuttavat haastatteluun liittyvän haasteita. Haastattelu vie lomakekyselyä enemmän aikaa ja haastattelijan rooli edellyttää osaamista. Huomioitavaa on myös, että haastattelussa vastaajan henkilöllisyys on aina tiedossa, joka voi vaikuttaa vastauksiin. Ennakoin haastattelulla kuitenkin saattavan kyselyä monipuolisempia vastauksia. Itse osallistuin keskusteluun kerratuani lakiin kirjatun määritelmän sosiaalisesta kuntoutuksesta vain esittämällä kysymykset tai teemat ja tarpeen mukaan esittämällä tilanteessa nousevia lisäkysymyksiä. Haastattelun etuna onkin mahdollisuus kiinnittää huomiota myös haastateltavien kykyyn vastata kysymyksiin, sekä tarpeeseen saada lisäselvennystä. (Räsänen, Anttila, Melin 2005, 91–93.) Vilkan (2005, 104) mukaan haastattelijalla ei ryhmähaastattelussa osallistua keskusteluun, vaan pyrkii edistämään keskustelua esimerkiksi puheenvuoroja myöntämällä.

Haastattelut toteutuivat osana aikuissosiaalityön tiimeihin tehtäviä vierailuja. Vierailulla oli tarkoitus haastattelujen lisäksi kertoa sosiaalisen kuntoutuksen tiimin kokoonpanosta ja toiminnasta. Haastattelut toteutuivat 19.2–31.3.2016 välisellä ajalla. Haastattelu toteutui alkuperäisestä suunnitelmasta poiketen viidessä seitsemästä aikuissosiaalityön tiimistä. Vierailuihin osallistui sosiaalisen kuntoutuksen tiimistämme kulloinkin 2–4 henkeä. Tiimissämme on neljä työntekijää. Kahteen viimeiseen tiimiin päädyin toteuttamaan tiedonhankinnan kyselylomakkeella, koska tapaamiselle sovittu aika ei riittänyt haastattelulle, vaan kului keskusteluun sosiaalisen kuntoutuksen kuluneesta vuodesta. Tiimien toiveesta kysely (Liite 3) toimitettiin 16:lle työntekijälle sähköisenä ja vastaus pyydettiin sähköpostin liitteenä. Vastausaikaa sovittiin viikko. Tiimien esimiehet muistuttivat viikon kuluttua kyselystä ja vastausaikaa annettiin viikko lisää. Kyselyistä palautui kaksi lomaketta. Kyselyihin saatujen vastauslomakkeiden käsittely on suhteellisen nopeaa ja antaa vastaajille mahdollisuuden vastata oman aikatau-

lunsa mukaisesti. Lomakkeiden heikkoutena on kuitenkin niiden alhainen vastausprosentti. (Hirsjärvi, Hurme 2001, 37.)

6.3 Aineiston analyysi

Saatus aineistoa käsittelin Tuomen ja Sarajärven (2009, 109) kuvaamaa aineistolähtöistä sisällönanalyysimallia seuraten. Aineistoni koostuessa useista eriaikana toteutetusta haastattelusta, toteutui aineistonhankinta ja sisällönanalyysi osittain limittäin, koska toisen haastattelun toteutuessa osa oli jo litteroitu. Hirsjärven ja Hurmeen (2001, 136) mukaan aineiston analysointi käynnistyykin usein jo haastattelutilanteessa haastattelijan tehdessä havaintoja ilmiöiden toistumisesta ja jakautumisesta. Opinnäytetyön aineiston, eli haastattelujen nauhoitukset litteroin viimeistään seuraavana päivänä kunkin haastattelun jälkeen. Sanelukoneen käyttö mahdollisti kuuntelun useaan kertaan ja paluun haastattelun tiettyyn kohtaan. Kirjoitin nauhoitteen auki sanasta sanaan samana tai nauhoitusta seuraavana päivänä. Litteroinnin suorittaminen oli tärkeää mahdollisimman lähellä haastatteluajankohtaa, kun tilanne on vielä tuoreesti muistissa. Tämä mahdollisti muun muassa sen pohtimisen kuinka vastaajat olivat kysymykset ymmärtäneet ja muistiinpanojen tekemisen siitä millainen tunnelma tilanteessa oli. Litteroidun aineiston tallensin erillisiin tiedostoihin muistitikulle. Litteroituna aineistoa kertyi viidestä haastattelusta 43 liuskaa, kun käyttämäni fontti oli Arial 12 ja rivinväli 1,5.

Aluksi luin kirjallisessa muodossa olevan aineiston useaan kertaan. Erottelin haastatteluista tutkimuskysymysten kannalta olennaisia kohtia ja muodostin niistä pelkistettyjä ilmauksia. (Taulukko 1) Pelkistetyt ilmaukset tallensin aluksi haastattelukohtaisesti. Tätä kohtaa, jossa haastattelusta poimittu kohta tiivistetään ja viedään yleisemmälle tasolle Tuomi ja Sarajärvi (2009, 110) kutsuvat redusoinniksi. Käytin yksikkönä asiakokonaisuutta.

Seuraavaksi ryhmittelin pelkistetyt ilmaukset teemahaastattelurungon mukaisesti samaa kysymystä koskevien ominaisuuksien tai sisältöjen osalta koodaten ne eri väreillä sen mukaan mihin kysymykseen ne vastasivat. Pelkistetyt ilma-

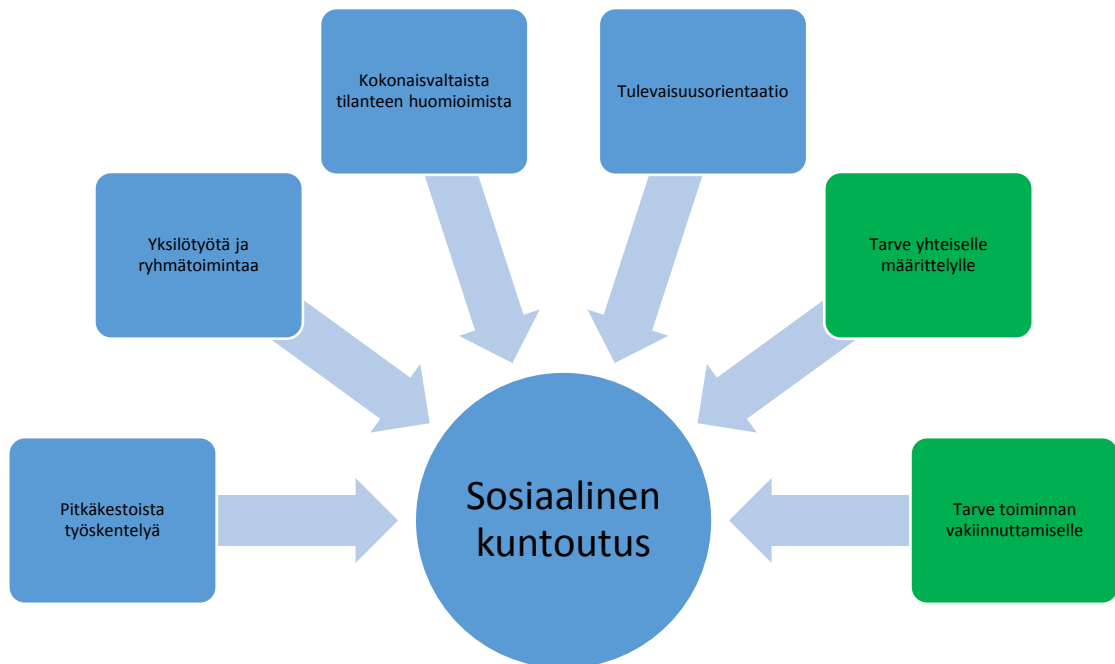
ukset ryhmittelin nimeten ne sisältöä kuvaavasti alaluokiksi. Tätä vaihetta Tuomi ja Sarajärvi (2009, 111) kutsuvat klusteroinniksi. Haastattelukohtaisista muutin aineiston tässä vaiheessa yhdeksi yhteiseksi taulukoksi.

Alaluokista muodostin ryhmitellen yläluokkia. Yläluokista etsin yhdistäviä tekijöitä. Yhdistäviä tekijöitä Tuomi ja Sarajärvi (2009, 112) kutsuvat pääluokiksi ja tapahtumaketjua aineiston abstrahoinniksi. Käsitteitä yhdistelemällä aineistolähtöisellä analyysillä saatiin vastaukset tutkimuskysymyksiin. (Tuomi, Sarajärvi 2009, 112.) Käsitteiden yhdistelemistä olisi ollut mahdollista jatkaa edelleen.

7 NÄKEMYKSIÄ SOSIAALISESTA KUNTOUTUKSESTA

Aineiston analyysin tuloksena muodostui näkemys sosiaalisesta kuntoutuksesta, työntekijöiden tunnistamista työllistymisvalmiuksia edistävän sosiaalisen kuntoutuksen tarpeista ja toteutuksesta.

7.1 Sosiaalinen kuntoutus

KUVIO 2. Sosiaalinen kuntoutus

Sosiaalinen kuntoutus kuvattiin pitkäkestoiseksi työskentelyksi, jota toteutetaan ryhmätoimintana ja yksilötyönä. Yksilötyö on sekä erillistä että ryhmien rinnalla tapahtuvaa työskentelyä. Ryhmätoiminta nähtiin tärkeänä osana sosiaalista kuntoutusta monipuolisuutensa vuoksi. Ryhmätoiminnasta asiakkaat saavat tiedon ja toiminnan lisäksi kavereita, osallisuuden kokemusta ja motivaatiota tilanteen edistämiseksi. Ryhmätoiminta ei kuitenkaan ole kaikille oikea työskentelymuoto. Ryhmätoiminnan vaihtoehdoksi ja toisaalta ryhmätoiminnan tueksi nimettiin yksilötyö.

kun oot pitkään ollu kotona, niin et välttämättä muutamankaan käynnin jälkeen oo valmis ryhmään. Et pitäis miettiä mitä muuta me

voidaan tarjota. Kaikki ei oo sillalaila sosiaalisesti halukkaita tulemaan mukaan yhtäkkiä johonkin vieraaseen ryhmään.

Sosiaalista kuntoutusta kuvattiin kokonaisvaltaiseksi työskentelyksi. Työskentelymuodosta riippumatta tapaamisia tarvitaan säännöllisesti esimerkiksi kahden viikon välein. Tiiviin tapaamisrytmin lisäksi tapaamisten sisältö on merkityksellinen. Työntekijän vastuulla nähtiinkin olevan se, että työskentely olisi riittävän kokonaisvaltaista. Käytännössä tällä tarkoitettiin että tapaamisella käsiteltäisiin muutakin kuin raha-asioita. Esimerkkinä työntekijät käyttivät sitä, että raha-asioista puhuttaessa tulisi käsitellä myös miksi tilanteessa ollaan ja mitä sen muuttamiseksi voisi tehdä. Työskentelyä myös kuvattiin asiakkaan tilanteen hahmottamiseksi.

silloin keskustellaan muustakin kun rahasta, sillon kun tavataan asiakas.. Onhan se myös meidän asia muistuttaa et se tapaaminen on muutakin.

Sosiaaliseen kuntoutukseen sisältyy asiakastyön tulevaisuusorientaatio. Työskentelyn tulee olla tavoitteellista ja suunnitelmallista. Suunnitelmallisuus nähtiin sosiaaliseen kuntoutukseen olennaisena liittyvien tavoitteiden ja välitavoitteiden saavuttamiseksi. Etenkin nuorten nähtiin tarvitsevan rinnalla kulkijaa tulevaisuudensuunnitelmien ja mielenkiinnonkohteiden ollessa hahmottumattomia. Sosiaaliseen kuntoutukseen liittyä olennaisesti työskentely asiakkaan motivaation herättämiseksi ja vahvistamiseksi.

Mä aattelen et ennen kun mieltii työllistymistä niin on tärkeätä et pääsee intensiivisesti pohtimaan niitä ajatuksia ja toiveita, omaa tilannetta. Kun sä tapaat asiakkaita, niin ne on niin yksittäisiä, et kun yhtäkkiä heitetään kysymys et mitä sä haluaisit 5 vuoden kuluttua. Se tulee niin yhtäkkiä ja sit se taas tavallaan jää. Et ehkä siin ryhmätoiminnas ja sosiaaliset kuntoutukses ois etuna se et pääsis työstämään niitä ajatuksia ja sais ne itsekin tietoseks niistä.

Sosiaalinen kuntoutus tarvitsee yhteistä määrittelyä. Yhteisesti tarvitaan keskustelua jaetun ymmärryksen saavuttamiseksi siitä, mitä on sosiaalinen kuntoutus. Yhteisen keskustelun ja linjauksen puuttumisen työntekijät kokivat hankaloittavan asennoitumista suunnitelmalliseen työhön ja näkymiä tulevaan. Sosi-

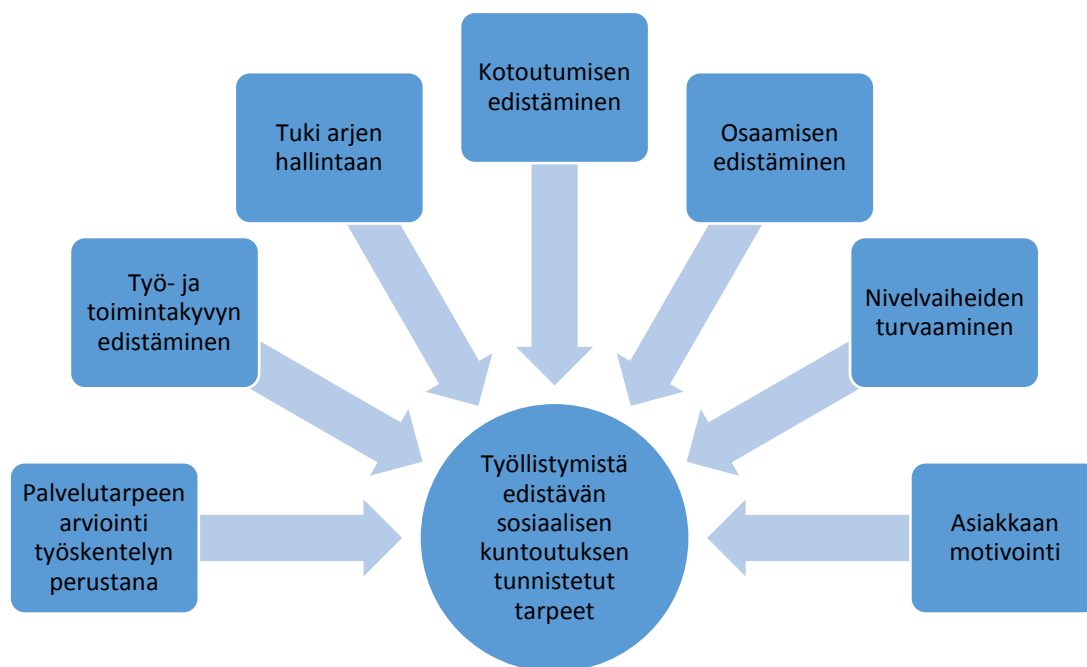
aalisen kuntoutuksen määrittelyä tarvitaan myös kaupunkitasolla siitä, mitä Espoossa on sosiaalinen kuntoutus ja työn sisältö toimeentulotuen siirron jälkeen. Työntekijät toivoivat selkeämpiä linjauksia, ettei työskentely aina perustuisi työntekijän käyttämään harkintaan, jonka osa koki saattavan asiakkaita eriarvoiseen asemaan. Toisaalta harkinnan myös nähtiin kuuluvan yksilölliseen työskentelyyn.

Jos ihminen on tyytyväinen -40, hän chillaa vaan, mut hän ei täytä mitään yhteiskunnan vaatimuksia, onks oikein olla niin vai ei, pitääkö hänet kuntouttaa

Sosiaalisen kuntoutuksen toiminnoille koettiin tarvetta vakiintua satunnaisen toiminnan sijaan. Ryhmätoimintaan osallistuneet asiakkaat ovat olleet tyytyväisiä, mutta ryhmiä todettiin olevan liian vähän. Ryhmien toteutus lyhyellä varoitusajalla ei tue työntekijöiden suunnitelmallista työskentelyä. Hyvänä koettiin ajatus vuosittain toistuvista ryhmistä. Vaihtoehtoisesti koettiin, että tieto ryhmistä tulisi olla käytettävissä useita kuukausia ennen alkamisajankohtaa.

se pitäis olla muutamaan kk ennen oikeesti tiedossa tai sitten et se toteutuu aina säännöllisesti tiettyyn aikaan vuodessa

7.2 Työllistymisvalmiuksia edistävän sosiaalisen kuntoutuksen tarpeiden tunnistaminen

KUVIO 3. Työllistymistä edistävän sosiaalisen kuntoutuksen tarpeiden tunnistaminen

Sosiaalityön asiakkuudessa asiakkaille tehdään tarvittaessa palvelutarpeen arvioon perustuen asiakastyön suunnitelma. Palvelutarpeen arvioon sisältyvät monipuolisesti asiakkaan tilanteeseen vaikuttavat tekijät. Osa asiakkaista ei kuitenkaan ole tavattu kokonaistilanteen selvittämiseksi, vaan asiointi on rajoittunut kirjalliseen asiointiin sosiaaliturva-asioissa. Toimintakyvyn selvittäminen olisi välttämätöntä oikeanlaisen, toteuttamiskelpoisen asiakassuunnitelman aikaansaamiseksi. Kokonaistilanteen selvittäminen yksittäisillä toimitustapaamisilla on haastavaa, joskus jopa mahdotonta.

Mut sit on paljon sellasii ihmisii et siit ei oikeen saa kiinni et mikä se on se asia mikä ehkäsee työllistymistä tai muuten elämässä eteenpäin pääsyä. Siitä ei pääse kiinni

Asiakkaiden omat tavoitteet vaihtelevat suuresti. Samoin vaihtelevat asiakkaiden tarpeet työllistymisvalmiuksien edistämiseksi. Kaikilla tähtäin ei iästä tai muusta syystä johtuen ole työllistymisessä. Asiakkaan ja työntekijän näkemykset palveluntarpeestakin voivat erota toisistaan. Onnistuakseen tavoitteen ja

keinojen tulee olla sellainen, että asiakas ja työntekijä ovat siihen yhdessä sitoutuneita.

suuri ristiriita on sit näissä kun asiakkaat sanoo et on menossa töihin ja me nähdään et hyvä jos tämmöseen sosiaaliseen kuntoutukseen ois kykenevä tällä hetkellä, et siinä ois varmaan semmonen aika ison työskentelyn paikka

Sosiaalisen kuntoutuksen tarvetta tunnistetaan eri tasoilla. Pelkästään työllistymistä tukevana toiminta on liian suppeaa, tarvetta on myös kevyemmälle toiminnalle, esimerkkinä tuettu asuminen. Tason selvittäminen voi olla haastavaa, siksi tarvetta nähdään myös mahdollisuudelle kokeilla ja vaihtaa. Oman toiminnan hyötynä nähtiinkin mahdollisuus vaihtaa sujuvammin paikkaa, jos valinta osoittautuisikin virheelliseksi. Esille tuotiin myös jokaisen ihmisen tarve osallisuuteen. Ryhmätoiminta on osalle asiakkaista yhtä tärkeässä roolissa luomassa osallisuutta kuin työssäkäyvälle työpaikka. Osa ihmisistä voikin motivoitua osallistumaan ryhmätoimintaan antaakseen muille osallistujille oman panoksensa. Itsensä kokeminen tarpeelliseksi antaa ihmiselle merkityksellisyyden kokemusta.

se konkreettinen osallisuudentunne. Ja näis ryhmissäkinyks pitävä voima on se, et sä oot tärkeä, sua odotetaan sinne, sun poissaolo huomataan. Se mitä me saadaan töissä.

Palvelujen tulee olla räätälöityjä asiakaskohtaisesti. Aikuissosiaalityössä asiakaskunta tunnetaan ja ryhmätoimintaa toivottiin järjestävän työntekijöiltä saatavien tarveselvitysten pohjalta. Toteuttamiseen nähtiin kaksi vaihtoehtoa. Toisen mallin mukaan palvelu ei rajaa ketään pois, tai vaihtoehtoisesti palvelun tulisi olla selkeästi laatikoitua. Toisaalta liian tiukka laatikointi koettiin huonoksi vaihtoehdoksi. Toiminnan sisällössä tulee pyrkiä hyödyntämään asiakkaan olemassa olevia vahvuuksia ja osaamista.

Tarvetta palveluihin esiintyy päihteisiin, mielenterveyteen ja fyysisiin seikkoihin liittyen. Terveyspalveluiden tarvetta tavataan kaikissa ikäryhmissä, selkeimmin varttuneemmissa ikäluokissa. Pitkittyneen työttömyyden aikana terveystarkas-

tukset ovat saattaneet jäädä väliin. Ongelma on myös toimivan työkykyselvitte-
lyn puute. Osalla saattaisivat eläke-ehdot täytyä, jolloin tulot vakiintuisivat.

*just ton terveydellisen puolen riittämättömyys, että ei oo ollu pitkään
aikaan mitään hoitokontaktia vaikka vois ajatella että hyötyis sellas-
esta tai ylipäättään sen kartoittaminen että missä mennään tervey-
den ja kuntoutuksenkin suhteen, että mitä mahdollisuuksia on*

Osalta asiakkaista puuttuu säännöllinen päivärytmi. Säännöllinen päivärytmi ja
kyky noudattaa rutiineja ovat välttämättömiä saavuttaa, mikäli tavoitteena on
työllistymistoimien käynnistäminen onnistuneesti. Pitkittyneen työttömyyden
jälkeen suora työllistyminen on vaativa tavoite. Etenemin portaittain ja toiminnan
lisääminen asteittain edesauttavat tavoitteen saavuttamista. Asiakkaille toivottiin
työpajatyypistä toimintaa pelkän puhumisen sijaan.

*kuuntelee asiakasta niin se sellanen vuorokausirytmikin on jo
erilainen, kun sulla ei oo sellasta et lähtee joka päivä jonnekin,
tai sit joku kertoo et käy kerran päiväs lukee lehet, niin voi olla.
Mutta se on kuitenkin erilaista, kun jos lähet töihin kaheksaks
joka aamu niin se vois vaatiikin jo aika paljon. Et tarviis siinä vä-
lissä jotain et tulis se tapa lähtee joka päivä*

Asiakkaan toimintakyvyn vahvistaminen on osa työskentelyä. Asiakkaan toimin-
takykyä vahvistaa muun muassa tukihenkilötyyppinen toiminta, jota toivottiin
aikuissosiaalityön omana palveluna. Hyvänä käytäntönä mainittiin myös asiak-
kaan mukana meneminen tiettyyn palveluun ohjaamisen sijaan. Tutun työnteki-
jän mukana oleminen helpottaa asiakkaan lähtemistä.

Itseluottamuksen parantaminen todettiin usein tarpeelliseksi, jotta asiakkaan
eteneminen mahdollistuisi. Aikaisemmat keskeytykset ja epäonnistumiset ovat
vaikuttaneet itseluottamukseen. Etenkin nuoret tarvitsevat rohkaisua ja kannus-
tusta. Omien vahvuuksien ja suunnan pohdintaan tarvitaan apua näköalojen
avaamiseksi. Oma tilanne nähdään usein sellaisena, ettei muutos ole mahdol-
lista. Työskentelyn avulla pyritään luomaan uskoa omiin muutos- ja osallistu-
mismahdollisuuksiin, joka edesauttaa haaveiden ja tavoitteiden luomisessa.

Osa työskentelystä tulee tapahtua muualla kuin toimistotapaamisilla. Asiakkaan mukana meneminen oli todettu hyväksi toimintatavaksi. Jalkautuminen asiakkaan luokse nähdään osassa tilanteita hyvänä vaihtoehtona. Esimerkiksi kotikäynnit antavat kuvaa asiakkaan arjen toimista selviytymisestä. Osa asiakkaista taas kokee kotoa lähtemisen niin vaikeaksi, että ainoa tapa tapaamisen toteutumiseksi on kotikäynti.

niin sehän ois ihanne että käytäs asiakkaan luona kotikäynnillä, katottas et miten hän siellä elää sitä arkee. Et pääsis arkeen katsoo ja siellä vois ohjata. Et kävis tutustumassa mitä palveluja on

Asiakkailla on puutteita arjen taidoissa kuten ruoanlaitto. Tukea arkeen tarvitaan eri ikäryhmissä nuorista eläkeläisiin. Lisäksi etenkin nuorten kohdalla tarvitaan ohjausta yhteiskunnan arkeen.

paljon on puhuttu et mitä meidän asiakkailt ainakin puuttuu ni on tietotekniset taidot, kieli, yllättävästi hygienia ja ruoanlaitto. et joskus saattas sellanen miesten kokkikerho et opetelleen laittamaan hyvää halpaa ruokaa.

Asiakkailla on yleisesti tiedon puutetta asioiden edistämisestä. Toimeentulotuen hakeminen on havaittu haastavaksi. Tapaamisilla ohjaus painottuu talousasioihin, mutta muitakin aiheita käsitellään.

Varmaan niinkun painottuu niihin talousasioihin, mut käydään ihan kädestä pitäen läpi, mitä nyt täällä toimistolla pystyy käymään

Asiakkaat, varsinkin miehet kaipaavat tekemistä ja toimintaa. Kaupungeissa kaivattiin nikkarointimahdollisuutta entisenlaisen maaseudulla tapahtuneen työskentelyn seuraajaksi. Keskustelua herätti myös miksi esimerkiksi lastensuojelulaitokseen ei voitaisi sitouttaa työttömiä nurmikonleikkuuseen. Ihmiset ovat yleensä iloisia päästessään auttamaan muita. Myös palvelumuodoksi kaivattiin tekemistä ja toiminnallisuutta.

mä oon huomannu et kun mulla on noita nuoria maahanmuuttajamiehiä, kun ne on ollu vapaaehtoistöissä näissä vastaanottokeksuk-

*sisä, se on pirstäny hirveesti näitä meidän asiakkaita kun ne on et-
tä ennen ei o o ollu mitään ja nyt he on asiantuntijoita ja tarpeellisia*

Kotoutumisen edistämisen kulmakivinä ovat kielitaidon saavuttaminen ja suomalaisen kulttuurin tuntemus. Maahanmuuttajien kotoutumisen tueksi nimettiin myös suomalaisten tuttavien saaminen ja työllistyminen. Toisaalta työllistymisen nähtiin edellyttävän suomen kielentaitoa. Yleisemmin kielitaidon hankkiminen mainitaan ehdottomana edellytyksenä kotoutumisen onnistumiseksi ja toisaalta työllistymisen edistäjäksi. Kuitenkin todettiin, että moni on laiminlyönyt kielenopiskelun. Kielikurssille pääseminen on haastavaa, paikkaa voit joutua odottamaan vuoden. Asiakkaila on puutteita myös suomalaisen kulttuurin ja toimintatapojen tuntemisessa.

Yhteiskunta on muutostahdissaan ajautunut tilanteeseen, jossa edes yksi koulutus harvoin riittää yksilön koko työiän tarpeisiin. Osaamisen edistäminen on tarpeen monella saralla. Useissa ammateissa vaaditaan kielitaitoa ja tietoteknisiä taitoja, joita kaikilla ei välttämättä ole. Edistämistä tarvitaan myös työnhakuun liittyvissä asioissa, sillä työnhakukanavat ja työllistymisväylät ovat muuttuneet aiemmasta, mikäli edellisestä työsuhteesta on 5-10 vuotta aikaa. Moni kaipaa kin konkreettista apua työpaikan etsintään. Nuorten, ilman tutkintoa olevien asiakkaiden kanssa on hyödynnetty koulutusvalmennusta koulutukseen liittyvien valintojen helpottamiseksi. Ammatillinen koulutus onkin ehdoton tavoite ilman tutkintoa oleville.

*Jos ei o mitään tehty peruskoulun tai lukonkaan jälkeen niin kyllä-
hän se ensijainen tavoite olis jollain lailla koulutus*

puutteelliset taidothan niillä tuntuu olevan että minkälaiset ne vaatimukset työelämässä on tänä päivänä ja minkälaiset ne oli vaikka 5 vuotta sitten kun viimeks oli töissä. sellaset kieleen liittyvät, että kirjottaa oikeen cvn ja kielitaito, et vaikka englanninkieli ja verkostot, että kuinka se työnhaku etenee

Ongelmakohtiksi muodostuvat erilaiset palvelujen nivelvaiheet. Nivelvaiheiden turvaamiseksi esimerkiksi ryhmätoimintaan osallistujalle onkin tärkeä olla ryhmän päättymisen jälkeen sujuva siirtymä eteenpäin. Osallistumisen tuomat hy-

vät vaikutukset häviävät mikäli asiakas palaa ryhmätoiminnan päätyttyä entiseen olotilaan. Työllistymistä edistävien palvelujen polun pitäisi aina viedä eteenpäin, ettei esimerkiksi kuntouttavaa työtoimintaa ehdoteta asiakkaalle aina kahden vuoden kuluttua edellisen päättymisestä. Nuorten kohdalla jopa saman ryhmän käyminen uudelleen olisi parempi vaihtoehto, kuin edeltävään olotilaan palaaminen.

Erilaisten siirtymävaiheiden aikana tarvitaan edelleen tukea. Esimerkiksi työkokeilun aikana osa asiakkaista hyötyisi tapaamisista. Asiakkaan työllistyessä ja asiakuuden päättyessä pitkän työttömyyden jälkeen voi myös esiintyä tuen tarvetta. Aikaisempi tulo muuttuu ja asioiden hoitamiseen on voinut pyytää neuvoa. Asiakasta on sosiaalitoimesta jopa suoraan ohjeistettu mitä häneltä odotetaan. Työllistymisen jälkeen etuuksiin ja niiden hakemiseen voi liittyä epäselviä tekijöitä. Saattaa myös mietityttää mitä kaikkea muutos tulevaisuuteen vaikuttaa. Asiakkaan työllistyessä ja sosiaalitoimen asiakuuden päättyessä osa tarvitsee mahdollisuuden saada tukea ja ohjausta siirtymäajan tilanteen vakiinnuttamiseksi.

Taloudellisilla seikoilla on suuri vaikutus asiakkaan osallistumismotivaatioon. Työllistyminen osa-aikatyöhön tai määräaikaiseen työsuhteeseen on helpompaa kuin vakituisen työn löytäminen. Tulojen vaikutus saataviin etuuksiin niitä pienentävästi vaikuttaa kuitenkin asiakkaiden osallistumismotivaatioon alentavasti. Toimeentulotuessa ansiot huomioidaan viiveellä, joka saattaa aiheuttaa lyhytaikaisten työsuhteiden vastaanottamiseen kielteisen reaktion, sekoittaessaan tulojen maksuajankohtia. Osa kokee myös osallistumisen ylläpitokorvauksella ilmaisen työn teettämisenä. Tämä kuitenkin jakaa ihmisiä. Osan kohdalla maksettava osallistumiskorvaus ja matkalippu, samoin kuin mahdollinen sanktioiden uhka toimivat taloudellisina kannustimina. Toivottavaa olisikin, että esimerkiksi keikkatöiden tekeminen hyödyttäisi asiakasta enemmän kuin nykyinen etuoikeutetun tulon järjestelmä.

Asiakkaiden tekemät rajaukset vaikuttavat luonnollisesti etenemisen todennäköisyyteen. Palkkavaatimus voidaan nimetä niin korkeaksi, ettei kyseisestä työstä tai asiakkaan osaamisella ole realistisia mahdollisuuksia sellaista saavut-

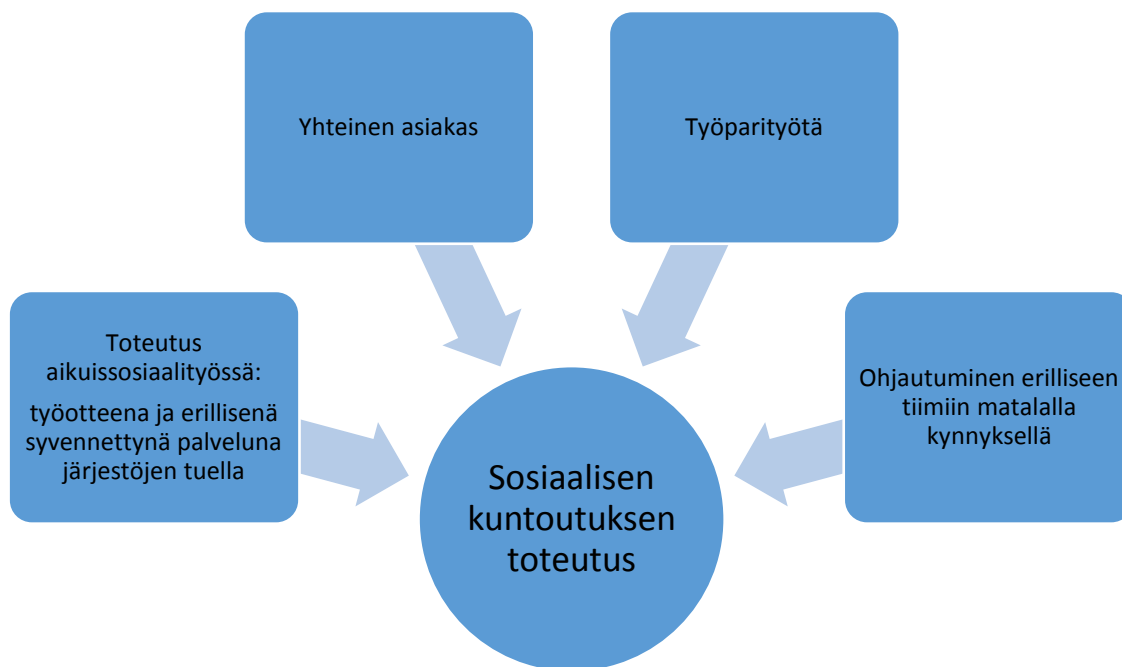
taa. Työttömyyden kestosta riippumatta osa ei ole motivoitunut työllistymistä edistäviin toimenpiteisiin. Kuitenkin, kuten aiemmin esitettiin, osa asiakkaista on iloisia päästessään osalliseksi johonkin toimintaan

sitten ne omat kriteerit voi olla, ettei oo realistisia ne ajatukse t siit työstä. Et se pitäis olla heti sellanen et siit saa hyvää palkkaa

Asiakkaan motivaatio oman tilanteen edistämiseksi on keskeisessä osassa. Motivaatio vaihtelee ja sitä pyritään herättelemään työskentelyn aikana. Motivaation määrän muuntumisen vuoksi toimintaan osallistumisen tulisikin päästä käynnistämään pian ilman pitkiä odotusaikoja. Osallistumismotivaation perustana on asiakkaan tilanteesta yhteisen tilannekuvan luominen ja se, että tavoite ja väylät etsitään asiakaskohtaisesti.

asiakasta tulee kuunnella ja kokonaisvaltaisesti käsitellä asiakkaan tilanne yhdessä asiakkaan kanssa ja miettiä eri polkuja miten asiakas voisi työllistyä

7.3 Sosiaalisen kuntoutuksen toteutus

KUVIO 4. Sosiaalisen kuntoutuksen toteutus

Sosiaalinen kuntoutus soveltuu toteutettavaksi aikuissosiaalityössä. Toteutus esiintyi työntekijöiden puheissa kaksijakoisena. Toisaalta se kuvattiin perustyössä toteutettavaksi työotteeksi, toisaalta erilliseksi palveluksi, jonne asiakas ohjataan. Sosiaalisen kuntoutuksen toteutuksen koettiin soveltuvan sosiaaliohjaajan työhön ja osaksi perustyötä, mikäli resurssit sen mahdollistavat. Sosiaalisen kuntoutuksen koettiin vastaava sosiaaliohjaajan osaamista ja sen toteutukseen moni koki halukkuutta.

tänne istuisi sosiaaliohjaajien työnkuvaan niinkun nyrkki silmään. Et sille vaan pitäis olla se aika ja mahdollisuus et lähtee toteuttamaan. Mä uskon että aika monella ois halua ja osaamista siihen suuntaan

Sosiaalisen kuntoutuksen koettiin kuuluvan kuntavetoisesti tuotetuksi ja nimenomaan sosiaalityössä toteutuvaksi palveluksi, joka toteutuisi yhteistyössä järjestöjen, seurakunnan ja kolmannen sektorin tukemana. Julkisen palveluntuotant-

non vastuu koettiin tärkeäksi nimenomaan siksi, ettei palveluntuotanto pyrkisi voitontuottamiseen lyhytnäköisellä toiminnalla. Aikuissosiaalityön toteuttamana palvelu koettiin myös pitkällä tähtäimellä kustannustehokkaaksi ratkaisuksi

Kunnan vastuulla mut sit vois tehdä yhteistyötä ja ostopalveluinakin jotain. Mut jos se vaan ostetaan jostain, ihan sama yritykset tai kolmas sektori ja viranomaiset jää vaan sivusta katsojiks ni must siin on kyl vaara. Et se voi olla aika lyhytnäköistä tuloksentavoittelua yrityksiltä. Et luulis et kunnat ja valtio on ne jotka vois katsoa vähän kauaskantoisemmin et 5-10 vuoden päähän

Sosiaalista kuntoutusta voidaan toteuttaa myös erillisenä palveluna, jolloin asiakas kuitenkin on yhteinen. Asiakkuuden käynnistyessä sosiaalisessa kuntoutuksessa saattaen vaihtaminen on hyvä työmuoto. Yhteistapaamiset ovat toimivia myös sosiaalisen kuntoutuksen aikana toiminnan keskeytyessä tai jäädessä toteutumatta. Yhteistapaamisten haasteeksi nimettiin työntekijöiden erilainen työtilanne, joka ei aina mahdollista yhteistapaamisten toteuttamista.

asiakas menee aina vähän paremmin jos sä meet mukanan sinne, kun niin et mee vaan tonne. Se saatten toimiminen on tosi hyvä mut siihen on tosi vähän aikaa.

Mä oon kokenu hirveen hedelmälliseks jos se asiakkuus jatkuu tai päättyy ne yhteistapaamiset sitte, että tää meni nyt näin ja miks tää meni näin. Et tavallaan ettei vaan jäis leijumaanet siin ois semmonen jatkuvuus johopnkin suuntaan. Tokihan se voi olla niinkin ettei ohjata mihinkään et jotkut muut palvelut saattas olla parempia kun työllisyyspalvelut tässä hetkessä.

Tiedon siirtyminen asiakkuuden etenemisestä on keskeistä silloin kun asiakas on yhteinen. Ensivaiheessa toivottiin omalle työntekijälle tietoa saapuiko asiakas. Kirjaukset toivottiin yhteiseen asiakastietojärjestelmään. Myös seurantatapaamisten järjestäminen koettiin hyväksi käytännöksi.

Kai seurantapalvereja ja tällasii verkostoja voi järjetstää, se olis kaikkein järkevintä

Ohjautuminen sosiaalisen kuntoutuksen tiimiin toivottiin tapahtuvan matalalla kynnyksellä ja aikaisemmat kokemukset sähköpostilla tai Lync-keskustelulla tapahtuneista ohjauksista oli koettu hyväksi. Helppona koettiin myös työntekijän suora lähestyminen silloin, kun hän oli läsnä aluetoimistossa. Erilliseen sosiaalisen kuntoutuksen tiimin toteuttamaan palveluun asiakasohjauksen osa työntekijöistä koki työtilanteen vuoksi haastavaksi.

mä oon ainakin pitäny hirveen kätevänä tätä sähköposti, lynci, käyt täällä joskus ja vetäsen hihasta systeemiä. Siinä on matala kynnyks.

Työparityöskentely on hyvä työmuoto. Tarpeen vaatiessa tapaamiselle voisi pyytää työntekijää, jolla on laajemmin osaamista päihde- tai työllisyysasioihin liittyen. Oma osaaminen ei kaikilta osin ole riittävää, esimerkiksi työllisyysaiheet asiat muuttuvat ja ajantasaisen tiedon ylläpitäminen on haastavaa. Asiaa tuntevan työntekijän toteuttamana motivointityö voi olla tuloksellisempaa. Työparityötä voidaan toteuttaa myös siten, että sosiaalityöntekijän tapaamisen jälkeen asiakasta tapaa sosiaaliohjaaja sovittujen työtehtävien mukaisesti. Työparityö nähtiin vastauksena myös motivointityön työntekijöissä aiheuttamaan riittämättömyyden tunteeseen. Työntekijöitä mietityttivät motivoinnin keinot ja oma asiasäällön tuntemus. Asiakkaiden sitoutuminen toimintaan ja palveluun vaihtelee suuresti. Toteutunutta tapaamista voi edeltää useita toteutumattomia tapaamisyrityksiä.

sit päihdepuolen mukanaolo vois auttaa monen asiakkaan tilanteessa

siks mie aattelin et teil on kokemusta siitä, et jotenkin tuntuu et itellä ei oo myöskään sellasii keinoja, et löydä oikeita sanoja ja oikeeta tapaa tavallaan markkinoida niitä. (työllistymistä edistäviä palveluja) eikä niistä rehellisesti sanottuna riittävästi tiedä et osais kertoa niistä palveluista sillee markkinointihenkisesti. sitähän sitä joutuu tekemään

Sosiaalisen kuntoutuksen toteutukselle tunnistettiin haasteita muun muassa eri tavoin resursointiin liittyen. Tämänhetkisessä työskentelyssä aikuissosiaalityössä eivät resurssit mahdollista työotteena sosiaalista kuntoutusta. Eri tahojen

välisen yhteistyön joustavoittamiseksi toivottiin yhteistä sijaintia aikuissosiaalityön kanssa. Tällä tarkoitettiin työvoiman palvelukeskuksen ja sosiaalisen kuntoutuksen tiimin sijaintia. Läsnäolon koettiin helpottavan lähestymistä ja joustavoittavan yhteistyötä. Moniammatillisen työskentelyn toteutuminen oli jäänyt työvoiman palvelukeskuksen osuudeksi, vaikkakin yhteistyön ja tuen tarvetta on myös TE-palveluiden asiakkailla.

oikeesti mä aattelen et noi palvelut etypit ja noi nehän pitäis olla tääl sosiaalitoimiston sisällä jotenkin joustavasti ja voist tavata sitä verkostoo ja jatkuvasti olla niitten kans tekemisissä. Ni se pitäis olla täällä ja hirveen joustavii ne jutut

Tapaamis- ja työtilojen riittävyys nähtiin ongelmaksi. Asiakstapaamisten toteutuminen edellyttää riittäviä tiloja sijainnista riippumatta. Tapaamistiloja toivottiin riittävästi, myös lähelle asiakasta. Osalle asiakkaita jalkautuminen asiakkaan luokse on hyvä tapa, mutta liikkuminen julkisilla liikennevälineillä vie aikaa.

mistä te löydätte niitä tiloja, kun täällä jo nyt talo pullistelee muutenkin tapaamishuoneitten suhteen

Asiakkaiden tavoittamisesta oltiin huolestuneita. Kaikki sosiaalisen kuntoutuksen tarpeessa olevat eivät ole sosiaalitoimen asiakkuudessa ja heidän tavoittamisensa nähtiin ongelmana. Palveluntarjontaa esimerkiksi koulutukseen liittyen todettiin olevan, mutta osittain niiden saaminen edellyttää asiakkaalta aktiivisuutta, kun sitä ei automaattisesti tarjota. Myös aikuissosiaalityön asiakkaista osa on asioinut vuosia kirjallisesti ilman tapaamisia. Osa palveluista on siis riippuvaisia asiakkaan aktiivisuudesta. Tämä asettaa asiakkaat eriarvoiseen asemaan. Työllistymistoimien etenemistä hankaloittaa myös palkkatukimäärärahojen vähäisyys ja ajoittainen loppuminen kesken.

8 TUTKIMUKSEN LUOTETTAVUUS JA EETTISET KYSYMYKSET

Lähetin opinnäytetyöni tutkimuslupaa koskevan hakemuksen 5.2.2016 Espoon kaupungin sosiaali- ja terveystoimen esikunnalle/kehittämisen tulosalueelle. Tutkimuslupa opinnäytetyölle myönnettiin 11.2.2016.

Perinteisesti laadullisen tutkimuksen luotettavuutta kuvataan validiteetilla. Oikeiden, luotettavien tulosten saaminen edellyttää oikeita kysymyksiä ja on riippuvaista tutkijan tekemistä tulkinnoista. (KvaliMOTV 3.3.1.) Eskolan ja Suorannan (1998, 20–22) mukaan laadullisessa tutkimuksessa tutkijalla on joustavasti mahdollisuus suunnitella ja toteuttaa tutkimus. Tärkeää on valita omaan näkökulmaan sopiva keino kerätä aineistoa. Olen pohtinut tutkimuksen luotettavuutta oman arvioinnin pohjalta koko työskentelyn ajan ja dokumentoinut toimintaa tarkasti. Luotettava tutkimus edellyttää luotettavuuden huomioista koko prosessin ajan, jo suunnittelusta alkaen. Aineistoista on aina mahdollisuus tehdä useanlaisia tulkintoja. Tämä pätee Kanasen (2014, 151–153) mukaan erityisesti teemahaastatteluiden kohdalla.

Toteutettu tutkimus antoi vastaukset tutkimuskysymyksiin. Luotettavuuteen vaikuttaa osaltaan aineiston koko. Eskolan ja Suorannan (1998, 215) mukaan laadullisessa tutkimuksessa ei voi etukäteen tietää kuinka paljon aineistoa tarvitaan. Tuloksia ja johtopäätöksiä lukiessa tulee huomioida, että kaikki työntekijät eivät osallistuneet haastatteluihin. Myöskin haastatteluissa läsnä olleiden osallistumisessa oli vaihtelua. Sikäli tulos ei kuvaa jokaisen työntekijän näkemystä.

Suunnitelmani oli haastatella kaikki aikuissosiaalityön sosiaalityöntekijät ja –ohjaajat tiimeittäin saadakseni mahdollisimman kattavan näkemyksen. Haastateltavien määrä on suhteellisen suuri, jonka johdosta harkitsin myös lomakkeena toteutettua kyselyä, tai surveypal-kyselyä. Sähköisesti tai kirjallisesti toteutettuun kyselyyn sisältyy kuitenkin aina riski pienestä vastausmäärästä. Nyt kahdesta tiimistä, jotka saivat kyselyn sähköisesti, palautui 16:stä lähetetystä vain kaksi vastausta. Kyselyiden riskeihin lukeutuu myös vastausten jääminen helposti suppeaksi. Teemahaastattelun katson parhaiten soveltuvaksi siksi, että ryhmässä haastattelu keskustelunomaisena usein menee osallistujien toimesta

pintaa syvemmälle ja lisäksi se mahdollistaa tarkennusten esittämisen, joka toteutui.

Hirsjärvi ja Hurme (2001, 36.) muistuttavat haastatteluun liittyvän haasteita. Haastattelu vie enemmän aikaa ja haastattelijan rooli edellyttää osaamista enemmän kuin kyselytutkimus. Ennakoin haastattelulla kuitenkin saatavan monipuolisempia vastauksia. Lopulta haastattelut toteutuivat viidessä seitsemästä tiimistä. Vierailuun varatun ajan kuluessa menneen ja nykyisen toiminnan läpikäymiseen, valitsi henkilökunta kahdessa tiimissä vastaamisen kyselylomakkeeseen (Liite 3) ja sen palautuksen sähköisenä versiona. Pohdin haastattelun ja avoimilla kysymyksillä muotoillun kyselyn vastauseroja ja niiden yhdistelyä. Harkitsin myös analysointia vain viiden toteutuneen haastattelun osalta. Katsoin kuitenkin tärkeäksi antaa jokaiselle työntekijälle mahdollisuuden halutessaan osallistua antamalla tietoa omasta näkemyksestään.

Anneli Pohjola (2007, 12) kuvaa eettisyyttä laajana periaatteena, joka on osana jokaisessa tutkimukseen liittyvässä valinnassa. Tällöin kunkin valinnan ja ratkaisun kohdalla harkitaan ratkaisujen merkitykset ja seuraukset kuvalle jota ollaan työstämässä. Oman näkökulman määrittelemineen on Pohjolan (2007, 18) mukaan aihevalintaakin merkityksellisempi päätös. Oma näkökulmani perustuu tietoon ja kokemukseen yhteiskunnan osallisena olemisen vaikutuksista yksilön hyvinvoinnille ja toisaalta siitä kuinka merkittävässä asemassa asiakkaiden tarpeiden tunnistaminen on, jotta asiakas työskentelystä hyötyisi. Sosiaalialan työ tähtää hyvän tekemiseen ja ihmisten auttaminen (Talentia 2013, 5).

Tutkimuksen kohderyhmänä työntekijöiden näkökulma herätti pohdintaa. Sosiaaliryöön ja sen keinojen tulee olla asiakaslähtöistä toimintaa, joten luonteva ratkaisu olisi voinut olla asiakasnäkökulman tutkiminen. Työntekijöiden näkökulman esilletuomista puoltaa se, että vaikka asiakas onkin oman tilanteensa paras asiantuntija, voi hänen näkemyksensä tilannetta edistävien toimien suhteen olla kapeutunut. Työntekijät myös tuntevat käytettävissä olevan palveluvalikoiman ja tietävät yhteistyön ja verkostojen mahdollisuudet ja edellytykset. Aikuis-sosiaalityössä voidaan olettaa olevan tietämystä asiakasryhmänsä kuntoutus-tarpeista. Asiakastuntemuksen lisäksi katsoin työntekijöiden näkökulman selvit-

tämisen perustelluksi työnkehittämisen näkökulmasta. Vaikutusmahdollisuuden saamisella voi olla vaikutusta sosiaalisen kuntoutuksen muodostumiseen toimivaksi työmuodoksi. Asioiden yhteinen pohdinta voi toimia uusien ajatusten herättäjänä ja tukea toimintamallien vakiintumista yhtäläillä työntekijöillä kuin asiakkailla.

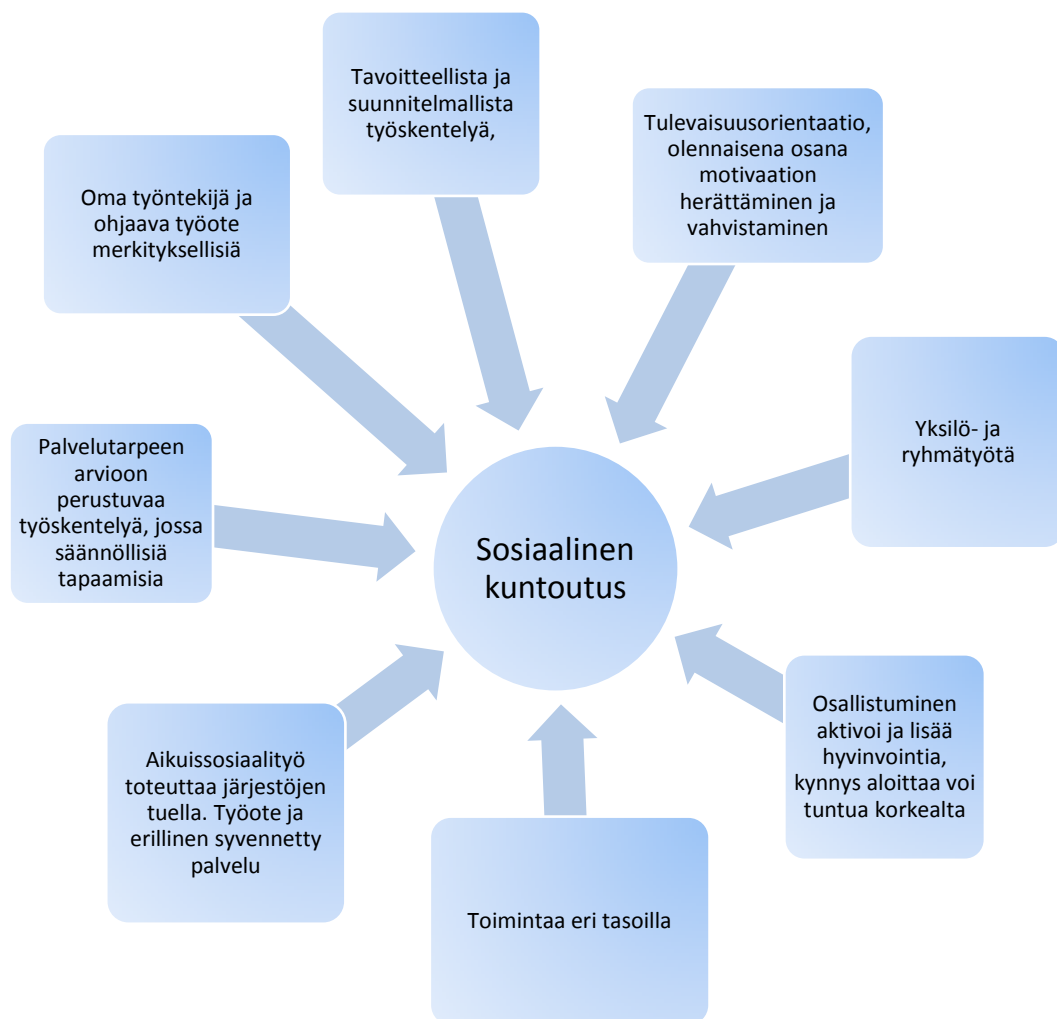
Laadullisessa tutkimuksessa haastateltavien tunnistettavuus perinteisesti estetään. Alkuperäisilmausten käytön tarpeellisuutta tulee Tuomen ja Sarajärven (2009, 22) mukaan siksi harkita huolella. Käytin alkuperäisilmauksia mahdollisimman säästeliäästi. Katsoin niiden käyttämisen perustelluksi tulosten elävöittämisen vuoksi. Toteutetut haastattelut olivat ryhmähaastatteluja, joissa osallistujilta kysyttiin lupa aineiston hyödyntämiseen. Tarkastelun ja pohdinnan jälkeen en nähnyt syytä tuloksissa käytettyjen alkuperäisilmausten poistamiseen. Päädyin kuitenkin ratkaisuun, jossa en liitä kokonaisuudessaan taulukkoa alkuperäisilmauksista opinnäytteen liitteeksi.

Tuomen ja Sarajärven (2002, 133) mukaan sellaiset tekijät kuten tutkijan ikä ja virka-asema saattavat vaikuttaa siihen kuinka tutkija kuulee. Toteutan tutkimusta omalle työnantajalle. Haastatteluissa tulee muistaa, että asiaan liittyy useita näkökohtia, jotka täytyy kyetä yhdistämään. Tästä esimerkkinä se, että tietoa tarvitaan asiakkaiden palveluiden tuottamiseksi, vaikkakin työnantajan ja yhteiskunnan yleiset reunaehdot tulee huomioida.

Haastatteluissa pyrittiin luomaan luottamuksellinen, rento ilmapiiri ja varmistamaan ettei tilanteesta synny kuvaa työntekijöiden toiminnan arvioimisesta. Lisäksi jokainen osallistuu sopivaksi katsomansa verran ilman pakollisia vastauskierroksia. Haastatteluun osallistuville kerroin miksi haastattelut toteutetaan, kuinka aineistoa käytetään, säilytetään ja mitä sille tapahtuu työn valmistuttua. Osallistujilta pyydettiin suostumus aineiston käyttämiseksi opinnäytetyössä. Nauhoitteen säilytin työhuoneessani työn valmistumiseen saakka, nauhoitteessa ei esiintynyt tunnistetietoja. Litteroitu aineisto oli tietokoneella tiedostoissa, joihin pääsy edellyttää henkilökohtaista salasanaani. Opinnäytetyön valmistuttua tiedostot tyhjennetään.

9 POHDINTA JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää aikuissosiaalityön työntekijöiden näkemyksiä sosiaalisesta kuntoutuksesta ja sen toteutuksesta. Lisäksi haluttiin selvittää millaisia työllistymisvalmiuksia edistävän sosiaalisen kuntoutuksen tarpeita työntekijät tunnistavat asiakkailtaan. Johtopäätöksinä osista rakentui seuraava malli.

KUVIO 5. Näkemys sosiaalisesta kuntoutuksesta

9.1 Sosiaalisen kuntoutuksen määrittely

Työntekijöiden puheenvuoroista rakentui kuva sosiaalisesta kuntoutuksesta, joka on pitkälti yhtenevä lakiin kirjatun määritelmän kanssa. Työntekijöiden kuva on kuitenkin tarkempi, konkreettisempi ja tuo esille myös toimintaan liittyviä haasteita. Vuoden 2016 päättyessä perustoimeentulotuen maksatus siirtyy kunnilta Kelan tehtäväksi. Kyseisenä vuonna aikuissosiaalityön tulee hoitaa lakiin perustuvia määräaikoja noudattaen toimeentulotuen myöntäminen ja muu sosiaalityö. Tämän ohessa valmistaudutaan aikaan, jolloin perustoimeentulotuki ei sisälly aikuissosiaalityön tehtäviin. Sosiaalinen kuntoutus kuvattiin säännöllisiä tapaamisia vaativana pitkäkestoisena työskentelynä. Opinnäytetyön tulosten perusteella aikuissosiaalityössä työtilanne ja työn priorisointi on jättänyt hyvin vähän tai ei lainkaan tilaa perustyössä työotteena toteutettavalle sosiaaliselle kuntoutukselle. Kokonaisvaltainen ja oikeaan osunut työskentely edellyttää luottamuksellisuutta asiakassuhteessa. Luottamuksellisen suhteen luominen edellyttää aikaa. Erityisesti mikäli asiakkailla on taustalla pettymyksiä ympäröivään yhteiskuntaan ja uudessa asiakassuhteessa tämä tulisi huomioida. Tämän jälkeen on etenevänä prosessina mahdollisuus pienin askelin tavoitella etenemistä arjessa. (Kaljonen 2008, 54; Saikkonen, Blomgren, Karjalainen, Kivipelto 2015,15; (Ala- Kauhaluoma 2015, 9.)

Vuosi 2016 on aikuissosiaalityössä muutoksen ja myllerryksen aikaa. Uudistettu sosiaalihuoltolaki sisältää uutena sosiaalipalveluna sosiaalityön ja sosiaaliohjauksen keinoin tehostettuna tukena toteutettavan sosiaalisen kuntoutuksen. Sosiaalisen kuntoutuksen tavoitteeksi laki määrittelee toimintakyvyn vahvistamisen, syrjäytymisen torjumisen ja osallisuuden edistämisen. Yksilökohtaisen harkinnan käyttö koettiin työhön kuuluvaksi. Toisaalta toivottiin yleisiä linjauksia, jotta yksilökohtaiseen harkintaan perustuvan eriarvoistumisen mahdollisuus vähenisi ja työskentely helpottuisi. Opinnäytetyön tulosten perusteella yhteisten linjausten ja määrittelyn puute vaikeuttaa työntekijöiden orientoitumista sosiaaliseen kuntoutukseen ja sen toteutusmahdollisuutta työotteena. Muodostunutta käsitystä sosiaalisen kuntoutuksen käytäntöjen ja määrittelyn keskeneräisyydestä ja toisaalta sen tarpeellisuudesta tukee sosiaalityön, palvelujen ja etuuksien muutosta tutkinut raportti (Saikku. ym. 2016, 89, 92).

Sosiaalisen kuntoutuksen työmuodot ovat aikuissosiaalityölle entuudestaan tuttuja ja toimintaa on toteutettu jo ennen sosiaalisen kuntoutuksen kirjausta uudistettuun sosiaalihuoltolakiin. Toiminta on toteutunut pääosin määräaikaisissa hankkeissa. (Hinkka, Koivisto ja Haverinen 2006, 5.) Uusien toimintojen juurruttaminen perustyöhön on haastavaa. Tulosten perusteella toiminta tulisi saada vakiinnutettua, jotta sen käyttö voisi muodostua suunnitelmallisen työskentelyn välineeksi. Toimivien käytäntöjen luominen edellyttäisi yhteisen keskustelun käymistä ja tilannekuvan luomista. Jaettu ymmärrys sosiaalisen kuntoutuksen kohderyhmästä, tavoitteesta ja toimintatavoista heijastuisi ennen kaikkea asiakaisiin ja yhteistyötahoihin, mutta myös työntekijöihin. Tällaisen muodostaminen ei ole sosiaalisen kuntoutuksen tiimin laajentumista seuraavana vuonna onnistunut.

Erillisen sosiaalisen kuntoutuksen tiimin kokeiluluontoinen toiminta ja resursointi tilojen ja henkilöstön suhteen ovat voineet osaltaan vaikuttaa siihen, ettei se ole vastannut aikuissosiaalityön toiveeseen ennakoitavuudessa, toiminnan monipuolisuudessa ja laajuudessa. Kokeileva kehittäminen näyttäisikin tarvitsevan rinnalleen strukturointia ja säännönmukaisuutta. Sosiaalisen kuntoutuksen paikallinen asema tulisi selkiyttää. Lisäksi sille tulisi niin toiminnassa kuin kehittämisessäkin suoda asema, jonka se toimiakseen tarvitsee. Kivipellon (2015) mukaan päätökset voivat pohjautua liiaksi kustannuslaskentaan. Toimeentulotuen maksatuksen siirtyminen Kelalle vähentää aikuissosiaalityön painotusta sosiaaliturvaan, samanaikaisesti on huoli resurssien vähenemisestä silti aiheellinen.

9.2 Merkityksellinen palvelutarpeen arvio

Yleisellä tasolla tunnistettiin pitkäaikaistyöttömyyteen liittyviä hyvinvoinnin vajeita aiheuttavia tekijöitä ja asiakkaan työllistymisvalmiuksia edistäviä sosiaalisen kuntoutuksen tarpeita. Tarpeina tunnistettiin yleisinä osaamiseen liittyvät puutteet. Osan kohdalla myös terveydelliset seikat oli helppo todeta. On myös asiakkaita, jotka kertovat terveydellisistä esteistä, mutta työttömänä laajempaa selvitystä ei ole toteutettu. Toimivan työkyyselvityksen puute näkyy tilanteissa, joissa asiakkaan työllistymistilannetta pyritään edistämään ja asiakas rajaa tie-

tynlaiset tehtävät tai toimet pois, koska ei niihin kykene esimerkiksi selkäkipujen vuoksi.

Kaikkien kohdalla työllistyminen ei ole realistinen vaihtoehto. Kerättären (2016, 71–72) tutkimuksessa avoimille markkinoille työkyvyttömäksi todettiin 27 %, kun huomioitiin kaikki työttömät. Pitkittyneen työttömyyden seurauksena työllistymistavoite, varsinkin suorana tavoitteena voi olla raju, pelottava ja sisältää suuren epäonnistumisen riskin. Kestävän pohjan saavuttaminen työelämään kuntoutumisessa edellyttää aikaa ja sopivia toimia. (Valtiontalouden tutkimuslaitos 2011, 7.) Sosiaalisen kuntoutuksen selvitystyön lähtökohtana yli 500 päivää työttömyysetuutta saaneista noin 25 % olisi sosiaalisen kuntoutuksen tarpeessa. Arvion mukaan noin 30 % asiakkaista olisi kuntoutettavissa työelämään asti, hieman yli kolmanneksen kohdalla pidettiin todennäköisenä seuraavan palvelun sijaitsevan työllisyyspalveluissa, kolmasosan kohdalla etenemistä työllisyyspalveluihin ei pidetty todennäköisenä. (Kesä, Kinnunen, Ala- Kauhaluoma, Müller, Joutsen 2013, 9.)

Perusterveydenhuollossa sairausloman tai terveysselvittelyn tarvetta ei aina tunnisteta ja sitä tulee osata itse vaatia. Työttömien terveydenhoitajan läsnäolo helpottaa asiakkaiden terveysselvittelyn käynnistymistä. Pelkkä sairauksien huomioiminen ei kuitenkaan riitä. Kerätär (2016, 82) tuo esille heikoimmassa asemassa olevien asiakkaiden jäävän sairauslähtöisessä työkykyarviossa ilman hyvinvointipalveluja, joista hyötyisivät. Työ- ja toimintakykyisyyden tunnistamiseksi tulisi edelleen kehittää yhteistyötä terveydenhuollon kanssa ja toisaalta lisätä sosiaaliseen kuntoutukseen toiminnallista sisältöä kokonaisvaltaisen toimintakyvyn tunnistamisen helpottamiseksi. Toimintakyvyn selvittämisessä on totuttu puhumaan varttuneemman väestön kohdalla. Tukitoimien valinnassa ja suuntaamisessa tarvitaan nuortenkin kohdalla tietoa siitä millä osa-alueilla tukea tarvitaan.

Sosiaalinen kuntoutus on palvelu, jonka tulee perustua riittävän laajaan palvelutarpeen arvioon. Asiakkaiden ja heidän palveluntarpeensa tunteminen on edellytys tuloksiin pyrkivälle suunnitelmalliselle työskentelylle (Blomgren ja Kivipelto 2012, 19). Palvelutarpeen määrittäminen nähtiin osan kohdalla haastavaksi,

eikä kaikkien kohdalla perimmäisiä elämäntilannetta vaikeuttavia tekijöitä ole kyetty tunnistamaan. Todellisten valmiuksien arvioiminen voikin edellyttää osan kohdalla muunlaista käytäntöä kuin yksittäisiä ja harvaksen toteutuvia toimistokäyntejä. Ihannetapauksessa asiakas ohjautuisi erillisenä yksikkönä toimivaan sosiaalisen kuntoutuksen tiimiin asiakkaan oman työntekijän palvelutarpeen arvion ja asiakkaan kanssa solmiman suunnitelman perusteella.

Aikuissosiaalityössä työmäärän, työn sisällön ja priorisoinnin vuoksi usean tapaamisen mahdollisuus on ollut vähäistä, siksi laajamittaisen palvelutarpeen arvion toteuttaminen asiakkaille voi olla haasteellista. Tehty suunnitelma ei aina vastaa kokonaisvaltaisesti katsoen asiakkaan tarpeisiin. Syitä voi olla muun muassa käytettävissä olevan palveluvalikoiman suppeus tai se ettei tarpeita tunnisteta, koska työntekijällä käytettävissä oleva aika on vähäistä ja toisaalta arvio perustuu toimistotapaamiseen. Toimistotapaaminen ei kaikissa tapauksissa anna kattavaa kuvaa tilanteesta. Ryhmätoimintaa voitaisiin käyttää enemmän myös arvioivana jaksena ja vaihtoehtoisena työmuotona niiden asiakkaiden kanssa, joiden kohdalla on haastavaa tunnistaa elämäntilanteeseen kielteisesti vaikuttavia tekijöitä tai määritellä niiden edellyttämiä toimia. Työntekijät toivat eniten esille ryhmätoimintaa, jonka Vilkkumaa (2013 34) nimeääkin pääasialliseksi kuntoutuksen välineeksi ja hyväksi tunne-elämän ja sosiaalisten tilanteiden harjoittelumuodoksi.

Työntekijöiden kuvauksessa sosiaalisesta kuntoutuksesta merkittävässä osassa näkyi motivointityö. Motivointi koettiin haastavaksi ja se aiheutti työntekijöissä riittämättömyyden tunnetta. Asiakkaan motivaatiolla on painava merkitys aktiivointitoimien käynnistymiseksi, mutta tuotiin esille myös ohjaavan työotteen tarve asioiden edistämiseksi. Oman työntekijän ja ohjauksen rooli muodostavat tärkeän tekijän asiakkaan tilanteen edistämiseksi. Pitkän työttömyyden jälkeen osallistuminen saattaa oudoksuttaa ja kynnyksellä lähtemiselle on korkea. Kuitenkin toimintaan osallistuneet ovat hyötäneet ja olleet pääosin tyytyväisiä osallistumiseensa. Motivointi, tukeminen ja kannustaminen työhön tai koulutukseen hakeutumisiksi tunnistettiin sosiaalityön tarpeiksi myös Paltamon mallissa (Stycz 2015, 69). Toimintaan osallistumisella on aktivoiva vaikutus. Paltamon kokeilun alkaessa yli 50-vuotiaiden joukossa esiintyi vastustusta pakkotyöllistyk-

miseen ja halua jatkaa työttömyysetuudella. Osallistuminen kuitenkin innosti, motivoi ja sitoutti osallistujia työskentelyyn. Kokeilun lähestyessä loppuaan miltei kaikki olisivat halunneet jatkaa kokeilua. (Kokko ym. 2013, 201.) Tärkeänä antina koettiin työyhteisö, mahdollisuus osallistua toimintaan, taitojen karttuminen ja työterveyshuolto. (Kokko ym. 2013, 199-201.)

Muutoksen tavoittelu ja työskentelyn vaikuttavuus ovat ajankohtaisia asioita. Velthemin (2016,50–51,54.) mukaan puolet sosiaalisen kuntoutuksen toimintaan osallistuneista koki osallistumisella positiivisia vaikutuksia. Selvimmin vaikutukset koettiin elämänhallinnassa, mutta myös etenemisenä työllisyyspalveluihin. Aikuissosiaalityöllä on todettu saavutettavan muutoksia asiakkaan tilanteeseen. Tärkeäksi on havaittu asiakassuunnitelman teko ja eri työmenetelmien, kuten moniammatillisen tiimin, palveluohjauksen ja jalkautumisen yhdistäminen. (Heinimaa 2015.) Paltamon mallia tutkineen Styczin (2015, 30–31) mukaan pelkkä työllistyminen ei lisää hyvinvointia. Työllistymisenkin rinnalla saateen tarvita tukea ja ohjausta muiden taustalla olevien ongelmien vuoksi.

9.3 Pohdintaa toteutuksesta

Sosiaalisen kuntoutuksen toteutuksesta muodostui kaksijakoinen kuva. Sosiaalisen kuntoutuksen todettiin sopivan työotteena toteutettavaksi sosiaaliohjaajan työhön, mikäli siihen on tarvittavat resurssit. Työotteena perustyössä toteutettavana sosiaalinen kuntoutus edellyttää työntekijöiltä laajaa perehtymistä asiakkaiden tarvitsemiin palveluihin, tukitoimiin, niiden sisältöihin ja saatavuuteen liittyen. Laineen (2014, 28) mukaan monimutkaisessa palvelujärjestelmässä ammattilaisen palveluohjausta ja rinnalla kulkijaa tarvitaan enenevässä määrin. Sosiaalinen kuntoutus kuvattiin myös erillisen tahon perustyönään tuottamana palveluna. Motivointityön haasteellisuuden lisäksi erityisosaamista tai sisältötuntemusta osa työntekijöistä koki kaipaavansa työllisyys- ja päihdeasioihin liittyen. Työssä vaadittavan laaja-alaisen osaamisen vuoksi tulisikin pohtia tiettyihin osa-alueisiin erikoistumista ja osaamisen riittävyttä. Erillinen sosiaalisen kuntoutuksen tiimi on pystynyt tukemaan työllistymistä edistävien polkujen suunnit-

telussa ja toteutuksessa, yksilötyössä, sekä työllistymisen esteiden purkamisessa.

Asiakkaiden ohjautumisen sosiaalisen kuntoutuksen tiimiin osa työntekijöistä koki haastavaksi nykyisen työ- ja asiakasmäärän vuoksi. Osa taas koki entuudestaan tutun suoran lähestymisen toimivan hyvin. Näkemyseroa voi osaltaan selittää se, kuinka yhteistyötä on tehty. Työntekijän lähestyminen voi tapahtua usealla tavalla eri viestintäjärjestelmien avulla. Mikäli yhteistyöstä ei ole käytännön kokemusta se voi ajatuksen tasolla jäädä vieraaksi ja tuntua haastavalta. Ryhmien toteuttamisen kannalta tulisi asiakasohjaus muodostua jatkuvaksi toiminnaksi. Kuitenkin aikuissosiaalityön asiakkaiden ongelmat yleisimmin liittyvät työttömyyteen, toimeentuloon ja elämänhallintaan (Nummela, 2011, 11).

Asiakasohjauksen vähäisyyttä selittää osittain aikuissosiaalityön keskittyminen sisältöihin, joille laissa on määritelty käsittelyajat, kuten toimeentulotuki. Asiakasohjauksen määrää voi selittää osaltaan se, että kattavaa palvelutarpeen arviota ei ole kyetty kaikille asiakkaille toteuttamaan, vaan työ on jäänyt osan kohdalla kirjalliseen etuuksien myöntämiseen. Myös aiemmin mainittu linjausten puuttuminen voi selittää vähäistä asiakasohjausta. Osan kohdalla sosiaalisen kuntoutuksen ei koeta sisällön kapea-alaisuuden vuoksi vastaavan asiakkaan tarpeisiin. Perusteena voi myös olla ettei työntekijän ja asiakkaan kesken ole edes ajateltu tilanteen edistämistä, vaan pysytty nykytilanteen turvaamisessa.

Sosiaalipalvelujen toimintoja ja palveluja pyritään jatkuvasti kehittämään. Toiminnot vaihtelevat suuresti eri organisaatioiden kesken ja toteutus jopa organisaatioiden sisällä työntekijöiden kesken. Myös työntekijöille uusien toimintojen käynnistäminen voi olla haastavaa. Selittäviä tekijöitä voi olla useita. Erot työntekijöiden välisissä työtilanteissa vaikuttavat osaltaan siihen, missä määrin sosiaalista kuntoutusta työotteena on pystytty toteuttamaan. Osan kohdalla voi olla kyse siitä, ettei ole riittävästi tietoa toiminnan vaikutuksista. Kyseessä on myös järjestelmään ja johtamiseen liittyvä kysymys. Uusien toimintojen käyttöön ottaminen ei ole ongelmatonta ja saattaa viedä aikaa. (Holopainen, Junttila,

Jylhä, Korhonen, Seppänen 2013, 33, 119.) Käytännössä toimeentulotuen lakisääteisten käsittelyaikojen seurannalla on tähän asti ohjattu työn painopistettä.

Sosiaalityö todettiin sopivaksi sosiaalisen kuntoutuksen toteuttajaksi olemassa olevalla osaamisen perusteella. Styczin (2015, 2) näkemyksen mukaan juuri sosiaalityö sopii auttavaksi välineeksi ratkaisemaan työttömyyden taustalla olevia ongelmia ja lisäämään hyvinvointia. Monelta osallistuneelta puuttui Paltamon hankkeen työllistymisjakson lähetessä loppuaan jatkosuunnitelma. Aktivointuminen hankkeen jälkeen olisi voinut seurata, mikäli työskentelyyn olisi sisällyttänyt sosiaalityön menetelmiä. (Stycz, 69.) Lisäksi kunnan tai valtion tuottama palvelu todettiin pidemmän tähtäimen toiminnaksi, kuin yritysten tai järjestöjen toteuttamana. Julkisesti tuotetuilla sosiaali- ja terveystalvuluilla on Suomessa vankka kannatus. Vuonna 2009 Terveiden ja hyvinvoinninlaitoksen teettämän tutkimuksen mukaan noin 90 % vastanneista toivoi kuntien vastaavan pääosin sosiaali- ja terveystalvuluista. (Maunu 2010.)

Yleisesti viranomaisten välisessä yhteistyössä nähtiin kehitettävää. TE-palveluiden uudistusten myötä asiakkaiden saaman palvelun koettiin heikentyneen ja yhteistyötahon saavuttamisen vaikeutuneen. TE-palveluiden heikentynyttä palvelun saatavuutta tukee tutkimus etuuksien ja palveluiden muutoksesta (Blomgren 2016, 54). Kaupungin sisäisten toimijoiden osalta toivottiin asiakastietojärjestelmään kirjauksia tiedon siirtymiseksi.

Espoo toteuttaa sosiaalista kuntoutusta aikuissosiaalityön osana, muissa kunnissa on nähtävänä vahva kytkös kuntouttavaan työtoimintaan. Sisällöt ja tavoitteet ovat pitkälti yhteneväisiä. Voidaankin pohtia olisiko työllisyyspalvelut vai aikuissosiaalityö sosiaalisen kuntoutuksen tuottamiseksi oikea paikka. Kumpaankin näkökohtaan löytynee perusteluja. Työllisyyspalveluissa kynnys on usean kohdalla liian korkealla. Järjestävä organisaatio ei liene kuitenkaan ratkaisevaa. Työllisyyspalveluihin etenemiseksi tarvitaan sosiaalityötä ja – ohjausta, joka katsoo asiakkaan tilannetta laaja-alaisesti, pyrkii edistämään tilannetta ja purkaa etenemisen esteitä.

9.4 Yleistä pohdintaa

Tutkimusaiheen valinta lähti omasta mielenkiinnosta työllistymisvalmiuksien edistämiseen ja siihen kuinka asiakkaiden tilanteisiin aikuissosiaalityössä kyetään vastaamaan. Asiakaslähtöisyyden toteutuminen ja laadukkaan tarpeisiin vastaavan palvelun tarjoaminen edellyttävät tarpeiden tunnistamista. Koin itseltään selväksi opinnäytetyön kohdentamisen omalle työnantajalle saatavan hyödyn maksimoimiseksi. Tästä seurasi myös pohdintaa eettisistä näkökohdista. En kuitenkaan tutkinut näkemystä omasta tai muiden työntekijöiden toiminnasta, joka läheisistä suhteista johtuen ei olisi ollut hyväksyttävää.

Kiireiseen työyhteisöön haastattelun toteuttaminen oli haasteellista. Kyselyihin vastaaminen voitaisiin olettaa hyväksi sikäli, että vastaaja voi vastata oman aikataulunsa mukaisesti. Etukäteisoletukseni oli, että vastausten saaminen olisi helppoa, koska asia koskettaa työntekijöitä ja heidän asiakkaitaan. Perinteisesti kyselyihin saadaan kuitenkin heikosti vastauksia, niin nytkin. Tilanteessa olisi myös voinut toimia siten, että henkilökunnasta olisi kutsunut vapaaehtoisia haastattelutilanteeseen. Tällöin jokainen osallistuja olisi motivoitunut vastaamaan, mutta en näe, että se olisi antanut kokonaisvaltaista käsitystä. Yhtälailla vastaamisaktiivisuudessa oli vaihtelua myös haastattelutilanteissa. Ehkä tämä osoittaa sen, ettei kaikille työntekijöille ollut vielä muodostunut näkemystä asiaan. Haastattelutilanteissa kysyin kunkin työssäoloajan, tutkimuksessa en kuitenkaan nähnyt tarpeelliseksi eritellä vastaajien työvuosia aikuissosiaalityössä. Työskentelyn pituus ei selittänyt esimerkiksi vastaamisaktiivisuutta.

Lainsäädännön ja työttömyysturvan uudistukset pohjautuvat ajatukseen, jonka mukaan ihmisen tulee mahdollisuuksien mukaan elättää itsensä ja perheensä ansiotyöllä. (Keskitalo & Karjalainen 2013, 7-8.) Kaikilla työllistyminen avoimille työmarkkinoille ei ole realistinen tavoite etenkin suuren rakenteellisen työttömyyden aikana. Kaikille asiakkaille ei toteudu työllistyminen välityömarkkinoille tai edes Työllisyyspalveluiden (TYP) asiakkuus. Kaikkia ei ohjata TYP:n asiakkuuteen vaikean tilanteensa vuoksi tai asiakkuus lopetetaan, koska palveluilla ei ole saatavissa muutosta asiakkaan tilanteeseen. Paltamon hankkeessa kokonaan työkyvyttömäksi todettiin 27 % ja 12 % todettiin kykeneväksi välityömark-

kinatyypiseen toimintaan. Iso osa pitkäaikaistyöttömistä on kuntoutettavissa työhön. Yleisimmäksi (38 %) työkykyä edistäväksi tarpeeksi todettiin ammatillinen neuvonta ja ammatillinen kuntoutus. (Kerätär 2016, 72.)

Avoimille työmarkkinoille työllistyminen ei ole ainoa tavoite, jonka vuoksi asiakkaan aktivointia tulee toteuttaa. Haastateltavat kuvasivat osallistuneiden olleen yleisesti tyytyväisiä aikuissosiaalityön toimintoihin osallistumisesta. Tämä voi kertoa asiantuntevasti tuotetusta palvelusta, oikeaan osuneesta asiakkaan ja palvelun kohtaamisesta tai siitä, että osallistujat ovat jo lähtökohtaisesti myönteisesti osallistumiseen suhtautuvia. Aktiivinen portaittain etenevä sosiaalityö on suositeltavaa eriarvoisuuden vähentämiseksi, sekä terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseksi. Paltamon mallissa osallistuneiden hyvinvointikokemukset jakautuvat. Noin puolet 25–50-vuotiaista osallistujista koki positiivisia muutoksia, jotka liittyivät työn mielekkyyteen, toimeentulon parantumiseen ja yleiseen hyvinvointiin. Vastaavasti 44 % osallistujista ei tunnistanut positiivisia muutoksia. Yli 50-vuotiaiden kohdalla työ ja hankkeeseen työllistyminen koettiin yhteiskuntaan kiinnittymisenä ja palkitsevana. Osallistujat kokivat elämänlaatunsa parantuneen saatuaan kokemuksia onnistumisista ja hyväksytyksi tulemisesta. Tätä kautta myös luottamus omiin kykyihin koheni. (Kokko ym. 2013, 189, 203.)

Asiakkaan sulkeutuminen kuntouttavien toimien ulkopuolelle on toisaalta ymmärrettävää, toisaalta se eriarvoistaa ihmisiä entisestään. (Karjalainen 2013, 109.) Ymmärrettäväksi sen tekevät riippuvuuksista kärsivien vaikeus sitoutua toimintaan ja toisaalta työturvallisuusnäkökohdat. Vaikeus sitoutua säännölliseen toimintaan voi näyttäytyä yhtäläillä päihdeongelman kuin pitkittyneen työttömyyden aiheuttaman itseluottamuksen puutteen ja näköalattomuuden seurauksena. Jatkossa tulisi edelleen pohtia kuinka asiakkaan voimavaroja lisääviä toimintoja järjestettäisiin eritasoisina ja niin, että niistä olisi mahdollista muodostaa etenevä jatkumo.

Tutkimustuloksissa huomio kiinnittyy erityisesti aikuissosiaalityössä nimetyn työntekijän ja palvelutarpeen arvion merkityksellisyyteen. Myös Koskenalho (2013, 129) kuvasi tuttua työntekijää tärkeäksi. Tilanne on hallittavampi, kun asiakkuus säilyy omalla työntekijällä. Tilanteen ja historian tuntevan työntekijän on

mahdollista luoda luottamuksellinen suhde asiakkaaseen, jolloin motivointi ja uusien ajatusten herättäminen on todennäköisempää. Osa asiakkaista tarvitseekin aluksi työskentelyä, joka avaa uusia ajatuksia ja lisää uskoa mahdollisuuksia. Tämä edellyttää mahdollisuutta jatkuvaan työskentelyyn tutun työntekijän kanssa. Pelkkä tiedon jakaminen harvoin saa asiakasta haastavassa tilanteessa uskaltautumaan tarttumaan muutoksen mahdollisuuteen. Usein voidaan olla tilanteessa, ettei asiakkaalla ole itsellään muutoksen käynnistämisen vaatimia voimavaroja. Tällöin voi ratkaiseva merkitys olla työntekijän kohtaamisella, hänen osaamisellaan, näkemyksellään ja käytettävissä olevat resursseilla. Työskentelyn jatkuvuus ja pitkäjänteisyys esiintyivät työntekijöiden kertomuksissa sosiaalisesta kuntoutuksesta leimallisina. Metter kuvasi (2012, 229–230) asiakkaiden liittävän hyvään sosiaalityöhön kokonaisvaltaisuuden, tulevaisuus-suuntautuneisuuden ja asiakassuhteen jatkuvuuden. Pystyykö aikuisosiaalityö hyödyntämään toimeentulotuen maksatuksen siirron tarjoaman mahdollisuuden uudistaa toimintaa?

Työntekijät toivat esille näkemyksen, sosiaalisesta kuntoutuksesta suunnitelmallisena ja tavoitteellisena työskentelynä. Tässä opinnäytetyössä ei tarkasteltu sitä vastaako työntekijöiden näkemys toteumaa, eli toteutuuko tavoitteellinen ja suunnitelmallinen työskentely. Mielenkiintoista olisikin selvittää, minkälaisia tavoitteita asiakkaan kanssa solmitaan, kuinka niihin pääsemiseksi työskennellään ja päästäänkö tavoitteisiin. Hajanainen järjestelmä ei näytä katsovan asiakasta kokonaisvaltaisesti. Tunnistettuun sairauteen määrätään lääke, mutta laajempien terveystarkastusten toteutuminen on sattumanvaraista. Tutkimuksessa nousi vahvasti esille kokonaisvaltainen tilanteen huomioiminen ja toiveet terveyspalveluiden suuntaan. Olisi mielenkiintoista myös selvittää koetaanko ja tunnustetaanko terveyspalveluissa tarvetta sosiaalityölle tai -ohjaukselle asiakkaiden tilanteissa.

Työntekijöiden kuvauksissa sosiaalisesta kuntoutuksesta oli yhteneväisyyttä sosiaalihuoltolain määrittelyn kanssa ja toivetta päästä toteuttamaan uusia työskentelymuotoja. Tuloksista on erotettavissa myös sosiaaliohjauksen ja sosiaalityön määritelmiin yhteneviä kuvauksia. Työntekijöiden ja asiakkaiden motivoituminen ja sitoutuminen ei pelkästään riitä. Tulee myös olla käytettävissä

tarvittavat tilat, toiminnan ja sen kehittämisen mahdollistavat resurssit ja rakenteet. Aikuissosiaalityössä työskentely edellyttää palveluverkoston tuntemista ja asiakkaiden elämäntilanteiden kipupisteiden tunnistamista. Laaja tehtäväkuva voidaan nähdä vaihtelevuutena työn sisällössä, toisaalta asioiden sisäistämistä ja asiantuntijuuden kehittymistä hankaloittaa tiettyjen asioiden toistuminen harvoin.

Sosiaalinen kuntoutus ja aikuissosiaalityö käyvät valtakunnallisesti läpi muutosta, jonka lopputulosta ei vielä tiedetä. Sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksesta johtuen muutokset ja epävarmuus tulevasta jatkunevat pitkään. Tällä hetkellä sosiaalista kuntoutusta tulisi Espoossa edistää seuraavasti: 1. muodostaa pysyviä rakenteita ja edistää yhteistyötä, 2. Vakiinnuttaa toimintaa ja toimintoja, joka on edellytyksenä jokaisen työntekijän mahdollisuudelle käyttää sosiaalista kuntoutusta suunnitelmallisen työskentelyn välineenä, 3. monipuolistaa toimintaa ja kehittää toiminnallista sisältöä. Tässä yhteydessä tulee turvata tarvittava osaaminen. Nähtäväksi jää kuinka paljon epätietoisuus tulevan sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksen sisällöstä ja vaikutuksista jarruttaa kuntakohtaista kehittämistyötä.

LÄHTEET

- Airio Ilpo; Niemelä Mikko 2013. Työmarkkinatuen saajien koettu terveys ja toimeentulo. Teoksessa Mikko Niemelä & Juho Saari (toim.) Huonoosaisten hyvinvointi Suomessa. Helsinki: Kelan tutkimusosasto. 44-61.
- Ala-Kauhaluoma, Mika 2015. Sosiaalinen kuntoutus nuorten osallisuuden vahvistajana. Kuntoutusportti. 35–41.
- Arnkil, Robert; Spangar, Timo; Jokinen, Esa; Tuusa, Matti, Pitkänen, Sari 2015. Kokonaisvoimavarat käyttöön työllisyyden edistämiseksi. Työllisyyden kuntakokeilun (2012–2015) seurantatutkimuksen loppuraportti. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisu 47/2015
- Björklund, Liisa; Hallamaa, Jaana 2013. Miten kannustaa ihmisiä työmarkkinoille eettisesti ja kestävästi? Teoksessa Elsa Keskitalo & Vappu Karjalainen (toim.) Kaikki työuralle! Työttömien aktivointipolitiikkaa Suomessa. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. 150–170.
- Blomgren, Sanna; Kivipelto, Minna 2012. Valtaistus - valtakunnallisen aikuis-sosiaalityön kartoitus. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Blomgren, Sanna, Karjalainen, Jouko, Karjalainen, Pekka; Kivipelto, Minna; Saikkonen, Paula; Saikku, Peppi 2016. Sosiaalityö, palvelut ja etuudet muutoksessa. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Diakonia-ammattikorkeakoulu 2010. Kohti tutkivaa ammattikäytäntöä. Opas Diakonia-ammattikorkeakoulun opinnäytetöitä varten. C, Katsauksia ja aineistoja 17. Verkkojulkaisuna:
<http://www.diak.fi/opiskelu/opinnaytetyo/Documents/Kohti%20tutkiva%20ammattikäytänää.pdf>.
- Espoon kaupunki 2016, Aikuissosiaalityö. Viitattu 25.5.2016.
http://www.espoo.fi/fi-FI/Sosiaali_ ja_ terveyspalvelut/Sosiaalityo_ ja_ toimeentulo/Sosiaalityo
- Eräsaari, Leena 2011. Sosiaalipalvelut käynnöksen jälkeen. Teoksessa Elina Palola ja Vappu Karjalainen (toim.) Sosiaalipolitiikka, hukassa vai uuden jäljillä. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.
- Fredriksson, Sami; Martikainen, Tuomo 2008. Julkista vai yksityistä – kuntalais

ten palveluita koskevat valinnat. Kunnallisanalan kehittämissäätökaks

- Haapamäki, Mira 2009. Sosiaalinen kuntoutus ja asiakkaiden vaikutusmahdollisuudet Koutsu-valmennukseen osallistujien kertomana. Pro Gradututkielma. Tampereen yliopisto. Viitattu 10.11.2015.
<https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/80732/gradu03657.pdf?sequence=1>
- Hallituksen esitys 164/2014vp. Hallituksen esitys eduskunnalle sosiaalihuoltolainsäädännön muuttamisesta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi. Helsinki. Viitattu 18.7.2016.
https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Documents/he_164+2014.pdf
- Hallituksen julkaisusarja 10/2015. Ratkaisujen Suomi. Pääministeri Juha Sipilän hallituksen strateginen ohjelma 29.5.2015. Hallituksen julkaisusarja. Viitattu 31.3.2016.
http://valtioneuvosto.fi/documents/10184/1427398/Ratkaisujen+Suomi_FI_YHDISTETTY_netti.pdf/801f523e-5dfb-45a4-8b4b-5b5491d6cc82
- Heponiemi, Tarja; Wahlström, Mikael; Elovainio, Marko; Sinervo, Timo; Aalto, Anna-Mari; Keskimäki, Ilmo 2008. Katsaus työttömyyden ja terveyden välisiin yhteyksiin. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja.
- Hinkka, Katariina; Aalto, Liisi; Grönlund, Rainer; Rajavaara, Marketta 2011. Työ muuttuu- kehittykö kuntoutus? Teoksessa Toim. Aika Järviöskoski, Jari Lindh ja Asko Suikkanen. Kuntoutus muutoksessa. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus. 19-32.
- Hinkka, Terhi; Koivisto, Juha; Haverinen, Riitta 2006. Kartoittava kirjallisuuskatsaus sosiaalisen kuntoutuksen työmuodoista ja niiden vaikutuksista. Stakes: Helsinki.
- Hirvonen, Johanna 2015. Avauksia sosiaaliohjauksen menetelmällisyyteen. Teoksessa Sosionomit asiakastyön kentillä. Johanna Hirvonen, Päivi Niiranen-Linkama ja Mauno Saksio (toim.) Mikkelin ammattikorkeakoulu. 13–32.
- Hirsjärvi, Sirkka, Hurme, Helena 2001. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsingin yliopisto.
- Hokkanen, Liisa 2013. Asiakaskansalaisen toimijuus sosiaalityöllisessä asiantuntijatyössä.

- ajossa. Teoksessa Merja Laitinen & Asta Niskala (toim.) Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä. Tampere: Osuuskunta Vastapaino. 55–86.
- Holopainen, Arja; Junttila, Kristiina; Jylhä, Virpi; Korhonen, Anne; Seppänen, Salla 2013. Johda näyttö käyttöön hoitotyössä. Helsinki: Fioca Oy.
- Honkakoski, Arja 2005. Sosiaaliohjauksen käsite – jäännös vai mahdollisuus sosionomin (AMK) koulutuksen jäsentäjänä? Puheenvuoro sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen verkostopäivillä Tampereella 21.4.2005.
- Huvinen, Kirsi; Joutsenlahti, Ritva; Metteri, Anna 2014. Kokonaisen asiakkaan kohtaaminen ja pirstaleinen järjestelmä-aikuissosiaalityön asiakkaat terveystalveissa. Teoksessa Anna Metteri, Heli Valokivi ja Satu Ylinen (toim.) Terveys ja sosiaalityö. PS-kustannus: Jyväskylä. 32–43.
- Hämäläinen, Kari; Tuomala, Juha; Ylikännö, Minna 2009. Työmarkkinatuen aktivoinnin vaikutukset. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja Työ ja yrittäjyys 7/2009.
- Hänninen, Kaija 2007. Palveluohjaus Asiakaslähtöistä täsmäpalvelua vauvasta vaariin. Sosiaali- ja terveystalveissa tutkimus- ja kehittämiskeskus: Helsinki.
- Isola, Anna-Maria 2014. Köyhien tulkintoja sairauden ja terveyden sosiaalisista tekijöistä. Teoksessa Anna Metteri, Heli Valokivi ja Satu Ylinen (toim.) Terveys ja sosiaalityö. PS-kustannus: Jyväskylä. 271-295.
- Isola, Anna-Maria; Turunen, Elina; Hänninen, Sakari; Karjalainen, Jouko; Hiilamo, Heikki 2015. Syrjäytynyt ihminen ja kunta. KAKS- Kunnallistalveissa kehittämiskeskus.
- Kainulainen, Sakari; Saari, Juho 2011. Koettu huono-osaisuus Suomessa. Teoksessa Mikko Niemelä ja Juho Saari Toim. Huono-osaisten hyvinvointi Suomessa. Helsinki: Kelan tutkimusosasto. 22–43.
- Kaljonen, Päivi 2008. Rinnalla kulkien asiakkaan asiassa – sosiaaliohjaus sosiaalitoimiston aikuistyössä. Teoksessa Leena Viinamäki (toim.) 14 puheenvuoroa sosionomien (AMK) asemasta Suomen hyvinvointiasiantuntijajärjestelmässä. Kemi-Tornion ammattikorkeakoulu. 49-64.

- Kananen, Jorma 2014. Laadullinen tutkimus opinnäytetyönä. Miten kirjoitan kvalitatiivisen opinnäytetyön vaihe vaiheelta. Jyväskylän ammattikorkeakoulu.
- Kananoja, Aulikki 2012. Sosiaalinen kuntoutus ja sosiaalihuollon uudistuksen suunta. Kuntoutus 4.2012.
- Kananoja Aulikki; Niiranen Vuokko; Jokiranta Harri 2008. Kunnallinen sosiaalipolitiikka. Osallisuutta ja yhteistä vastuuta. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Kangas, Saija 2011. Aikuissosiaalityön asiakkaat tänään. Teoksessa Päivi Joutimäki, Saija Kangas ja Erja Saurama (toim.) Uudistuva ja voimaannuttava aikuissosiaalityö. Socca- Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus.
- Kankainen, Leena 2012. AIKUISSOSIAALITYÖN HAASTEET Institutionaalinen näkökulma kehittämishankkeiden kuvaamaan sosiaalityöhön. Sosiaalityön ammatillinen lisensiaatin tutkimus. Tampereen yliopisto.
- Karjalainen, Vappu 2013. Työttömän palvelujärjestelmän aktivoituminen. Teoksessa Elsa Keskitalo & Vappu Karjalainen (toim.) Kaikki työuralle! Työttömien aktivointipolitiikkaa Suomessa. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. 99–119.
- Kauppila, Reijo 2005. Vuorovaikutus ja sosiaaliset taidot. PS-kustannus: Jyväskylä.
- Kela 2016. Työttömät. Viitattu 31.7.2016. <http://www.kela.fi/tyottomat>
- Kerätär, Raija 2016. Kun katsoo kauempaa, näkee enemmän. Monialainen työkyvyn ja kuntoutustarpeen arviointi pitkäaikaistyöttömillä. Oulu: Oulun yliopisto.
- Keskitalo, Elsa; Karjalainen, Vappu 2013. Mitä on aktivointi ja aktivointipolitiikka. Teoksessa Elsa Keskitalo & Vappu Karjalainen (toim.) Kaikki työuralle!. Työttömien aktivointipolitiikkaa Suomessa. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. 7-20.
- Kesä, Mikko; Kinnunen, Riitta; Ala-Kauhaluoma, Mika; Laiho, Anna; Müller, Jan-Erik; Joutsen, Minna 2013. Sosiaalisen kuntoutuksen selvitystyö. Viitattu 27.7.2016. <http://docplayer.fi/449883-Sosiaalisen-kuntoutuksen-selvitysty.html>
- Kivipelto, Minna 2015. Toimeentulotuen Kela-siirto on mahdollisuus painostaa

- vaikuttavaan sosiaalityöhön kunnissa. THL. Viitattu 10.10.2016.
<https://www.thl.fi/fi/-/toimeentulotuen-kela-siirto-on-mahdollisuus-panostaa-vaikuttavaan-sosiaalityohon-kunnissa>
- Kivipelto, Minna; Blomgren, Sanna; Karjalainen, Pekka; Saikkonen, Paula 2013. Teoksessa Minna Kivipelto, Sanna Blomgren, Pekka Karjalainen ja Paula Saikkonen (toim.) Vaikuttavaa aikuissosiaalityötä – arviointimalleista mittareihin. Tutkimus- ja kehittämishankkeen loppuraportti. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Kokko, Riitta-Liisa; Nenonen, Tellervo; Martelin Tuija & Koskinen, Seppo(toim.) 2013. Hankkeen loppuraportti. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Työllisyys, terveys ja hyvinvointi – Paltamon työllistämismallin vaikutusten arviointitutkimus 2009–2013 Viitattu 6.11.2015.
https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/110702/THL_RAP2013_018_verkko.pdf?sequence=1
- Krook, Päivi; Pasto, Maarit 2013. SOS-hanke. Loppuraportti.
- Koskenaho, Marja 2013. Kertomuksia Espoon aikuissosiaalityön asiakkaiden arjesta. Lisensiaattitutkimus. Jyväskylän yliopisto.
- Kuntoutussäätiö 2015. Sosiaalinen kuntoutus. i.a. Viitattu 13.5.2016.
http://www.kuntoutusportti.fi/portal/fi/kuntoutusmuodot/laakinnallinen_n__ammattillinen__sosiaalinen_ja_kasvatuksellinen_kuntoutus/sosiaalinen_kuntoutus/
- Kuvaja, Anne 2011. TYÖTTÖMIEN TYÖNHAKUMOTIVAATIO JA MOTIVOINTI: SOSIAALITOIMEN TYÖVALMENTAJIEN NÄKÖKULMIA . Lisensiaattitutkimus. Helsingin yliopisto.
- Kuvaja, Anne 2012. Työnhakumotivaation dynamiikkaa. Tieteellinen artikkeli. Kuntoutus 4/2012. 17–29.
- Kotiranta, Tuija; Haaki, Raili; Niemi, Petteri 2011. Sosiaalisuus ja sosiaalinen hyvinvointi. Teoksessa Tuika Kotiranta, Petteri Niemi ja Raili Haaki(toim.. Sosiaalisen toiminnan perusta. Helsinki: Helsinki University Press Oy Yliopistokustannus.241–250.
- Laine, Helinä 2014. Sosiaalityö terveydenhuollossa on positiiviseen häiriköintiin perustuvaa taiteilua. Teoksessa Anna Metteri, Heli Valokivi; Satu Ylinen (toim.) Terveys ja sosiaalityö. PS-kustannus: Jyväskylä. 26-31.

- Laitila, Minna 2010. Asiakkaan osallisuus mielenterveys- ja päihdetyössä. Kuopio. Viitattu 21.4.2016
http://www.epshp.fi/files/5610/Asiakkaan_osallisuus_mielenterveys-_ja_paihdyossa._Fenomenografinen_lahestymistapa.pdf
- Laitinen, Merja; Niskala, Asta 2013. Sosiaalityön suhde asiakkuuteen. Teoksessa Merja Laitinen & Asta Niskala (toim.) Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä. Tampere: Osuuskunta Vastapaino. 9-16.
- Leinonen, Niina 2010. ”AIKAA OLIS, RAHAA EI” Pro gradu tutkielma työttömyyden kokemuksista. Itä-Suomen yliopisto. Viitattu 30.7.2016.
http://epublications.uef.fi/pub/urn_nbn_fi_uef-20100114/urn_nbn_fi_uef-20100114.pdf
- Liimatainen, Sanni 2015. Tulottomat miehet ja naiset toimeentulotuen asiakkaina.
- Lind, Jouko; Toikka, Tuula 2009. Kipinä-kuntoutukselle edelleen tarvetta. Kuntoutus 3/2009.
- Lipponen, Saara 2016. Ryhmätoimintojen koordinaattori. Henkilökohtainen tiedonanto 9.5.Espoo.
- Martelin, Tuija; Murto, Jukka; Pentala, Oona; Linnanmäki, Eila 2014. Terveys, terveyserot ja niiden kehitys. Teoksessa Marja Vaarama, Sakari Karvonen, Laura Kestilä, Pasi Moisio ja Anu Muuri(toim.) Suomalaisien hyvinvointi 2014. Helsinki. Terveysten ja Hyvinvoinnin laitos. 62–79.
- Maunu, TallaMaria 2010. Yksityisten sosiaalipalveluiden kannatus vähentynyt. OPTIMI - Terveys- ja sosiaalitalouden uutiskirje.
- Metsävainio, Mari 2013. SOSIAALINEN TOIMINTAKYKY-käsitteanalyttinen tutkimus. Pro gradu-tutkimus. Itä-Suomen yliopisto
- Metteri, Anna 2012. Hyvinvointivaltion lupaukset, kohtuuttomat tapaukset ja sosiaalityö. Tampereen yliopisto.
- Moisio, Pasi 2010. Tuloerojen, köyhyyden ja toimeentulo-ongelmien kehitys. Teoksessa Marja Vaarama, Pasi Moisio & Sakari Karjalainen (toim.) Suomalaisien hyvinvointi 2010. Terveysten ja Hyvinvoinnin laitos. 180-197.
- Niemi, Laura 2015. Syksyn 2014 nuorten kipinä-ryhmän vaikutus asiakkaiden koherenssin tunteeseen.

- Nummela, Tuija 2011. Asiakkaan asema ja oikeuksien toteutuminen aikuissosiaalityössä. Itä-Suomen yliopisto.
- Näkki, Pirjo 2016. Sosiaaliohjaus aikuissosiaalityössä. Teoksessa Sosiaaliohjaus- lähtökohtia ja käytäntöjä. Helsinki: Edita. 100-114.
- Närhi, Kati; Kokkonen, Tuomo; Matthies, Aila-Leena 2013. Nuorten aikuisten miesten osallisuuden ja toimijuuden reunaehdoja sosiaali- ja työvoimapaalveluissa. Teoksessa Merja Laitinen & Asta Niskala (toim.) Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä. Tampere.: Osuuskunta Vastapaino. 113–145.
- Piirainen Keijo 2010. Syrjäytymisen vastaisen toiminnan vaikuttavuus. Teoksessa Terhi Laine, Susanna Hyväri ja Päivi Vuokila-Oikkonen (toim.) Syrjäytymistä vastaan sosiaali- ja terveysalalla. Helsinki: Tammi. 303–324.
- Pohjola, Anneli 2007. Eettisyyden haaste tutkimuksessa. Teoksessa Leena Viinamäki, Erkki Saari(toim.) Polkuja soveltavaan yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Pohjola, Anneli 2010. Asiakas subjektina ja oikeuksia omaavana. Teoksessa Merja Laitinen ja Anneli Pohjola (toim.) Asiakkuus sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus. 19–74.
- Raijas 2011. Teoksessa Juho Saari(toim.)Hyvinvointi: Suomalaisen yhteiskunnan perusta.
- Raunio, Kyösti 2006. Syrjäytyminen. Sosiaalityötä kiinnostavia näkökulmia. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry.
- Räsänen, Juhani 2014. Voimaantuminen ja elämänpolitiikka.
- Saari, Juho 2015. Huono-osaiset. Elämän edellytykset yhteiskunnan pohjalla. Helsinki: Gaudeamus.
- Saaranen-Kauppinen, Anita 2014. Sosiaaliset taidot: näkökulmia toimijuuteen ja hyvinvointiin työelämässä. Teoksessa Pekka Kuusela & Mikko Saastamoinen (toim.) Hyvän elämän sosiaalipsykologia. Toimijuus, tunteet ja hyvinvointi. UNIPress.54–70.
- Saikkonen, Paula; Blomgren, Sanna; Karjalainen, Pekka; Kivipelto, Minna 2015. Poistaako sosiaalityö huono-osaisuutta. Kaksikunnallisalan kehittämissätiö.

- Saikku, Peppi 2011. Pitkäaikaistyöttömien kuntoutuksen tutkimus. Kuntoutusportti. Viitattu 6.8.2016.
<http://www.kuntoutusportti.fi/portal/fi/tutkimus/tutkimuskohteita/kohderyhmat/pitkaaikaistyottomat/>
- Saikku, Peppi; Kokko, Riitta-Liisa 2012. Kuntoutuksen käytännöt Paltamon työllisyyskokeilussa. Kuntoutus 4.2012.
- Saikku, Peppi; Kestilä, Laura; Karvonen, Sakari 2014. Työttömien ja työllisten koettu hyvinvointi toimintavalmiuksien viitekehyksessä. Teoksessa Marja Vaarama, Sakari Karvonen, Laura Kestilä, Pasi Moisio ja Anu Muuri (toim.) Suomalaisten hyvinvointi 2014. Helsinki. Terveyden ja Hyvinvoinnin laitos. 118-143.
- Shemeikka, Riikka; Rinne, Hanna; Sainio, Päivi; Karvonen, Sakari; Saares, Aurora; Murto, Jukka; Koskinen, Seppo, Kaikkonen, Risto 2015. Nuorten aikuisten väestöryhmittäiset erot. Kuntoutus 1/2015. 6-21.
- Simonen, Mika 2009. Sosiaalinen toimintakyky. Teoksessa Pertti Pohjola (toim.) ja Sirkkaliisa Heimonen. Toimintakyvyn laaja-alainen arviointi ja tukeminen. Ikäinstituutti ja kirjoittajat. 65–74.
- Sosiaalihuoltolaki 1301/2014. Soveltamisopas 2015. Viitattu 10.10.2016.
<https://www.innokyla.fi/documents/1533196/39b8870b-2043-4868-b1b6-c49ddf1822ca>
- Sosiaali- ja terveydenhuollon kansallinen kehittämisohjelma – Kaste. Sosiaali- ja terveysministeriö. Viitattu 28.12.2015. Verkkojulkaisuna:
http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/112146/STM_2012_%20KASTE_FI_uusi.pdf?sequence=3
- Sosiaali- ja terveysministeriö. Sosiaalityö. i.a. Viitattu 9.2.2016.
<http://stm.fi/sosiaalityo>
- Sosiaali- ja terveysministeriö 2015. Syrjäytymistä, köyhyyttä ja terveysongelmia vähentävän poikkihallinnollisen ohjelman (2011–2015) loppuarvio. Viitattu 9.2.2016.
[http://stm.fi/documents/1271139/1448516/Syrj%C3%A4ytymisen+v%C3%A4hent%C3%A4minen+loppuarvio+16.4.2015+\(4\).pdf/2e6be4ae-72a5-4c94-a1ff-7ae2e389af04](http://stm.fi/documents/1271139/1448516/Syrj%C3%A4ytymisen+v%C3%A4hent%C3%A4minen+loppuarvio+16.4.2015+(4).pdf/2e6be4ae-72a5-4c94-a1ff-7ae2e389af04)
- Sosiaali- ja terveysministeriö 2013. Toimeentulotuki. Opas toimeentulotukilain

- soveltajille. Viitattu 27.3.2016.
http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/104369/URN_ISBN_978-952-00-3385-9.pdf?sequence=1
- Stycz, Mari 2015. Aktivoinnin aukot Sosiaalityö Paltamon mallissa. Pro gradu – tutkielma. Helsingin yliopisto
- Suikkanen, Asko; Linnakangas, Ritva; Harjajärvi, Minna; Martin, Maria 2005. Kokeilusta KIPINÄÄ. Keski-ikäisten pitkäaikaistyöttömien kuntoutuskokeilun arviointi. Helsinki.
- Te-palvelut 2016. Helmikuun 2016 työllisyyskatsaus. i.a. Viitattu 27.3.2016.
http://www.te-palvelut.fi/te/fi/nain_asioit_kanssamme/te_palvelut/ajankohtaista/2016-03-22-01/index.html
- Te-palvelut.2016. Työttömän työnhakijan oikeudet ja velvollisuudet. Viitattu 31.7.2016.
- Terveyden ja hyvinvoinninlaitos 2014. Kotitalouksien kokemat toimeentulo-ongelmat. i.a. Viitattu 26.3.2016.
<https://www.thl.fi/fi/tutkimus-ja-asiantuntijatyo/vaestotutkimukset/suomalaisten-hyvinvointi-ja-palvelut-hypa/tuloksia/kotitalouksien-kokemat-toimeentulo-ongelmat>
- Terveyden ja hyvinvoinninlaitos 2015. Toimintakyvyn ulottuvuudet. Viitattu 11.8.2016. <https://www.thl.fi/fi/web/toimintakyky/mita-toimintakyvyn-olottuvuudet>
- Terävä, Eeva; Virtanen, Petri; Uusikylä, Petri; Köppä, Lassi Vaikeasti työllistyvien tilannetta ja palveluita selvittävä tutkimus. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisu 23/2011.
- Tuomela, Raimo; Mäkelä, Pekka 2011. Sosiaalinen toiminta. Teoksessa Tuija Kotiranta, Petteri Niemi ja Raili Haaki(toim.). Sosiaalisen toiminnan perusta. Helsinki: Helsinki University Press Oy Yliopistokustannus. 87-112.
- Tuomi, Jouni ja Sarajärvi Anna. 2002 Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

- Työ- ja elinkeinoministeriö 2011a. Työttömien työkyvyn arviointi- ja terveystal-
velut. TEM raportteja 10/2011.
- Työ- ja elinkeinoministeriö 2011. Pitkäaikaistyöttömyyden hoitamisesta työvoi-
mavarojen turvaamiseen. Rakennetyöttömyyttä koskevat kehittä-
mislinjaukset.
<http://www.tyollisyysportti.fi/@Bin/23554/Pitk%C3%A4aikaisty%C3%B6tt%C3%B6myyden+hoitamisesta+ty%C3%B6voimavarojen+turvaamiseen.pdf>
- Työ- ja Elinkeinoministeriö 2016. Työllisyyskatsaus Joulukuu 2015. Viitattu
29.2.2016.
http://www.tem.fi/files/44621/TKAT_Joulu_2015.pdf
- Vaalavuo, Maria 2016. Health and (un)employment: the relationship. Viitattu
8.8.2016.
http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/129794/TUTI2016_1_Health%20and%20unemployment_WEB.pdf?sequence=3
- Vaarama, Marja; Moisio, Pasi; Karvonen, Sakari 2010. Suomalaisten hyvinvointi
2010. Helsinki. Terveiden ja Hyvinvoinnin laitos. ffffffff1
- Vaarama, Marja; Mikkilä, Susanna; Hannikainen, Katri 2014. Suomalaisten
elämänlaatu nuoruudesta vanhuuteen. Teoksessa Marja Vaarama,
Sakari Karvonen, Laura Kestilä, Pasi Moisio ja Anu Muuri(toim.)
Suomalaisten hyvinvointi 2014. Helsinki. Terveiden ja Hyvinvoin-
nin laitos. 20–39.
- Valtiontalouden tarkastusvirasto 2011. Tuloksellisuustarkastuskertomus
229/2011. Pitkäaikaistyöttömien työllistyminen ja syrjäytymisen eh-
käisy.
- Vastamäki, Jaana 2010. Koherenssin tunne ja työttömyys. Väitöskirjatutkimuk-
sen keskeisiä tuloksia. Kuopion yliopisto.
- Veltheim, Erika 2016. Sosiaalinen kuntoutus aktivointitoimenpiteenä. Kvantitati-
ivinen arviointitutkimus sosiaalisen kuntoutuksen yksilötason vaikut-
uksista. Tampereen yliopisto.
- Vilka, Hanna 2005. Tutki ja kehitä. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

LIITE 1: Haastattelurunko

Haastattelun teemat:

Sosiaalinen kuntoutus käytännössä, mitä se on?

Näkemykset työllistymistä edistävän sosiaalisen kuntoutuksen tarpeista asiakkailla

Kenelle kuuluu sosiaalisen kuntoutuksen toteutus?

LIITE 2: Suostumuslomake

Hyvä vastaaja. Olen Diakonia-ammattikorkeakoulun opiskelija ja teen opinnäytetyötäni sosionomin (ylempi AMK) tutkintoa varten toteuttamalla ryhmähaastattelut Espoon aikuissosiaalityön sosiaalityöntekijöille ja sosiaaliohjaajille. Opinnäytetyöni tarkoitus on muodostaa kuva sosiaalisesta kuntoutuksesta, kartoittaa Espoon aikuissosiaalityön työntekijöiden näkemyksiä työllistymisvalmiuksia edistävästä sosiaalisesta kuntoutuksesta, sen muodoista ja tarpeista.

Haastatteluiden vastaukset käsittelen luottamuksellisesti. Haastattelunauhut hävitän tutkimuksen valmistuttua. Kiitos etukäteen osallistumisestasi opinnäytetyötä koskevaan tutkimukseeni.

Asta Eskelinen

asta.eskelinen@student.diak.fi

puh. 040-7041073

Annan sosionomi (YAMK) opiskelija Asta Eskelisellemme luvan käyttää opinnäytetyössään vastauksiani haastattelussa.

_____ kyllä

_____ ei

Aika ja paikka

Allekirjoitus ja nimenselvennys

LIITE 3: Kyselylomake

Sosiaalinen kuntoutus ja pitkäaikaistyötön asiakas.

-Sosiaalinen kuntoutus käytännössä, mitä se on? Mitä asiakkaillasi on saatavana nyt?

-Näkemys asiakkaittesi työllistymisen haasteista, mikä on ensisijainen työllistymistä haittaava tekijä. (voit nimetä useita)

- Millaisia sosiaalisen kuntoutuksen tarpeita asiakkailla on?

-Voimavarat: Mikä mielestäsi tukee asiakastasi tavoitteessa 1.työllistyä, tai 2.yleisemmin?

1.

2

-Sosiaalisen kuntoutuksen toteutus, minkä muotoista/millä työmenetelmillä toteutettua sen tulisi olla?

-Kenen toimintana näkisit sosiaalisen kuntoutuksen tuotettavan?

-Miten toivoisit asiakkaittesi ohjautumisen sosiaaliseen kuntoutukseen toteutuvan?

-Jatkotyöskentely ja tiedonkulku sinun ja sosiaalisen kuntoutuksen tiimin välillä, kuinka näkisit sen toteutuvan

Taulukko 1. Esimerkki analyysistä

Alkuperäisilmaus	Pelkistetty ilmaus	Alaluokka
se intensiteetti millä tavataan asiakasta, et kerran puoles vuodes tai miten se nyt meneekin, niin eihän se toimi tietenkään, niin, et sitten siihen tulis sitä intensiivistä otetta niille jotka tarvii.	osa tarvitsee intensiivisiä tapaamisia, johon nyt ei kyetä	Pitkäkestoinen työskentely
just se säännöllisyys, et vaikka kahden viikon välein pystyis tapaamaan, kun kuntoutus, sit siit ne ei pysy mieles ja si siit ei tuu niin johdonmukaista siit työskentelystä. Sit kun sul on kuukauden tai kahen kuukauden tauko niin voi jo unohtaa et mitä edellisell kerral on puhuttu	johdonmukainen työskentely edellyttää säännöllisiä tapaamisia	
Ei se ehkä se ensimmäinen tapaaminen. Mä luulen että se vaatii että olis toinen kerta jolloin tapaa	Yksittäinen tapaaminen ei riitä asiakkaan innostamiseen	

Alaluokka	Yläluokka
<ul style="list-style-type: none"> - pitkäkestoinen yksilötyö - pitkäkestoinen yksilötyö, - ryhmätoiminta on tärkeä osa soskua - ryhmätoiminta on tärkeä osa sosiaalista kuntoutusta - vaihtoehtoinen toiminta ryhmille 	Pitkäkestoista yksilö- ja/ tai ryhmätyötä

<ul style="list-style-type: none"> - säännölliset tapaamiset, - työskentely tilanteen hahmottamiseksi, - työskentely laaja-alaisempaa kuin vain raha-asioissa 	Kokonaisvaltaista tilanteen huomioimista
<ul style="list-style-type: none"> - jaettu ymmärrys mitä on sosiaalinen kuntoutus - kaupunkitason linjaukset sosiaaliselle kuntoutukselle - ryhmätoiminnan vakiinnuttaminen - ryhmiä riittävästi 	Määrittely ja toiminnan vakiinnuttaminen
<ul style="list-style-type: none"> - tavoitteellista toimintaa - suunnitelmallista työskentelyä - tulevaisuuden suunnittelua - motivointia 	Tulevaisuusorientaatio
<ul style="list-style-type: none"> - nivelvaiheiden varmistaminen - tukea myös siirtymissä ja asiakkuuden päättyessä 	Nivelvaiheiden turvaaminen
<ul style="list-style-type: none"> - terveyspalveluiden tarve - asiakkaan toimintakyvyn selvittäminen - työkyky selvityksen tarve - päivärytmin ja säännöllisen toiminnan tarve - vahvistaa asiakasta - itseluottamuksen parantaminen - näköalojen avaaminen omassa tilanteessa - jalkautuminen asiakkaan luokse 	Työ- ja toimintakyvyn selvittäminen ja edistäminen
<ul style="list-style-type: none"> - tuki ja ohjaus työllistymiseen ja opiskeluun - koulutuksen ja osaamisen edistäminen 	osaamisen edistäminen
<ul style="list-style-type: none"> - puutteellinen suomalaisen kulttuurin tuntemus - puutteellinen suomen kielen taito 	Kotoutumisen edistäminen
<ul style="list-style-type: none"> - Tuki ja ohjaus asumiseen ja arkeen - neuvonta asioiden hoitamiseen - ohjaus talousasioihin - tekeminen ja toiminnallisuus palveluna 	Tuki arjen hallintaan
<ul style="list-style-type: none"> - taloudelliset vaikutukset heikentää motivaatiota ja alentaa osallistumista - asiakkaiden rajaukset estää etenemisen - etenemistä estää motivaation puute - asiakkaan näkemyksen selvittäminen 	Motivaatio
<ul style="list-style-type: none"> - puutteellinen kuva kokonaistilanteesta - tarpeet ja tavoitteet vaihtelevia - asiakkaan ja työntekijän näkemyserot palveluntarpeesta - sosiaalinen kuntoutus eri tasoilla - osallisuus 	Tarpeet ja tavoitteet vaihtelevia

<ul style="list-style-type: none"> - palveluiden räätälöinti kohderyhmän mukaan - asiakkaan aktiivisuus palveluun löytämisessä - 	
<ul style="list-style-type: none"> - sosiaalinen kuntoutus osana perustyötä työotteena - sosiaalinen kuntoutus vastaa sosiaaliohjaajan osaamista - kunta sosiaalisen kuntoutuksen tuottajana järjestöjen tuella - aikuissosiaalityön toteuttamaa palvelua 	Toteutus omana tuotantona
<ul style="list-style-type: none"> - sosiaaliseen kuntoutukseen ohjautuminen joustavaa - ohjaus sosiaaliseen kuntoutukseen matalalla kynnyksellä - ohjaaminen haastavaa työtilanteen vuoksi 	Ohjautuminen sosiaalisen kuntoutuksen tiimiin
<ul style="list-style-type: none"> - saattaen vaihto ohjausvaiheessa - yhteistapaaminen sosiaalisen kuntoutuksen alussa - yhteistapaamisia ongelmatilanteissa sosiaalisen kuntoutuksen aikana - sosiaalisen kuntoutuksen eteneminen kirjataan asiakastietojärjestelmään - tarve tiedon siirtämisessä omalle työntekijälle 	Yhteinen asiakas
<ul style="list-style-type: none"> - työparin tarve työllisyysasioissa tarvittaessa - työpari päihdepalveluista tarvittaessa 	Työparityötä
<ul style="list-style-type: none"> - palvelujen sijainti yhteistyön edellytyksenä - verkostoyhteistyön kehittäminen - tapaamistilojen lisäämiselle tarve - resurssit esteenä toteutukselle perustyössä - asiakkaan sitoutuminen palveluun - haaste asiakkaiden tavoittamisessa 	Resursointi ja muut haasteet

Sosiaalisen kuntoutuksen määrittely

Yläluokka	Yhdistävä tekijä
<ul style="list-style-type: none"> -pitkäkestoinen yksilö- ja ryhmätyö -kokonaisvaltaista tilanteen huomioimista -tulevaisuusorientaatio -määrittely ja toiminnan vakiinnuttaminen 	Sosiaalisen kuntoutuksen määrittely

Työllistymistä edistävän sosiaalisen kuntoutuksen tarpeet

Yläluokka	Yhdistävä tekijä
<ul style="list-style-type: none"> -palvelutarpeen arviointi -työ- ja toimintakyvyn edistäminen -tuki arjen hallinnassa -kotoutumisen edistäminen -osaamisen edistäminen -nivelvaiheiden turvaaminen -asiakkaan motivaatio 	Työllistymistä edistävän sosiaalisen kuntoutuksen tarpeita

Sosiaalisen kuntoutuksen toteutus

Yläluokka	Yhdistävä tekijä
<ul style="list-style-type: none"> -toteutus aikuissosiaalityössä -yhteinen asiakas työparityötä ohjautuminen sosiaalisen kuntoutuksen tiimiin -resursointi ja muut haasteet 	sosiaalisen kuntoutuksen toteutus